

Eleştirel Pedagoji

Yıl 9 / sayı 50 / Mart - Nisan 2017 / fiyatı 10 TL. ISSN 1308-7703

İhraç Edilen Bilim ve Bilim İnsanları

Ebru Eren Deniz / Remzi Onur Kükürt

Nejla Kurul / L. Işıl Ünal / Seçkin Özsoy

Nuray Türkmen / Kenan Demirel / Sevgi Sezer

Yeşer Torun / Akif Coşkun / Remzi Altunpolat

Aslıhan Hancı / Özden Aras / Hümeysra Toğan / Guy Senese

Anadolu’da “Şark Despotizmi” Yeniden

Tedavüle Sokulurken *Canani Kaygusuz*

16 Nisan’dan Sonra Eğitim *Murat Kaymak*

Akademik Teşvikte İkinci Raunt

Mario Akademisyenler Çağlar Kaya

Ahmet Duman

Günümüz Öğretmen Tipolojisi Üzerine

Bazı Belirlemeler *Ahmet Yıldız*

“Taslak Programlar” ve Düşündürdükleri

Fatma Mızıkacı

Milli Eğitim Bakanlığı’na Sunulan

Evrin Raporu Üzerine *Söyleşi*

Lars Von Trier ve Kierkegaard’da

İnanç, Haz ve Ödev *Didem Gamze Dinç*

eğitim gündemi / eleştirel pedagoji sözlüğü / eğitim tarihinden / sinema

ELEŞTİREL pedagoji

politik eğitim dergisi

(İki ayda bir yayımlanır)

Paydos Yayıncılık adına sahibi
Yazı İşleri Müdürü
A. Ekin Özmen

Editör
Ayhan Ural

Genel Yayın Yönetmeni
Ünal Özmen

Yayın Kurulu

Ahmet Yıldız - Hasan Hüseyin Aksoy
N. Fevziye Sayılan - Murat Kaymak
Nurcan Korkmaz - Yasemin Tezgiden Cakkak

Danışma Kurulu

Adnan Gümüş - Ahmet Duman - Aylin Demirli- Aysel
Köksal Akyol - Canan Aratemur - Cevat Geray - Dave Hill
(İngiltere) - Ebru Aylar - Erdal Küçüker - Erhan Bağcı - Eylem
Türk - Fatma Gök - Fatma Mızıkacı - Gökçe Güvercin - Işıl
Ünal - Guy Senese (ABD) - Kostas Skordoulis (Yunanistan)
- Levent Özbek - M. Taki Yılmaz - Mehmet Toran - Meral
Uysal - Mustafa Sever - Naciye Aksoy - Nejla Kurul - Onur
Seçkin - Ömay Çokluk - Peter Mayo (Malta) - Peter McLaren
(ABD) - Remzi Altunpolat - Rıfat Okçabol - Ruhi Sarpkaya
- Seçkin Özsoy - Serdar M. Değirmencioğlu - Serhan
Sankaya - Pınar Kızıllan - Tuğba Öztürk

Adres

Bağlıca Cad. 8/A Etimesgut - Ankara
Tlf.: 506 397 4127
e.pedagoji@gmail.com
www.elestirelpedagoji.com

Baskı: Matsa Basımevi - Ankara

Abonelik

Yurt içi yıllık 70 TL.
(Kurumsal 100 TL.)
Yurt dışı 50 USD
Dijital Abonelik 30
Dijital Yurtdışı 30 USD

Hesap No

İş Bank. IBAN
TR43 0006 4000 0014 2780 4157 21
(Ünal Özmen)

Reklam Tarifesi

Arka kapak (renkli) 500 TL.
Arka iç kapak (renkli) 300 İç sayfa 200 TL.

İÇİNDEKİLER

Eğitim Gündemi	1	Ünal Özmen
İhraç Edilen Bilim ve Bilim İnsanları	7	Remzi Onur Kükürt Ebru Eren Deniz
Bir Misafir Öğretim Üyesinin Hikayesi	31	Guy Senese
Anadolu’da “Şark Despotizmi” Yeniden Tedavüle Sokulurken	39	Canani Kaygusuz
16 Nisan’dan Sonra Eğitim	50	Murat Kaymak
Akademik Teşvikte İkinci Raunt <i>Mario Akademisyenler</i>	57	Çağlar Kaya Ahmet Duman
Günümüz Öğretmen Tipolojisi Üzerine Bazı Belirlemeler	62	Ahmet Yıldız
“Taslak Programlar” ve Düşündürdükleri	66	Fatma Mızıkacı
Milli Eğitim Bakanlığı’na Sunulan Evrim Raporu Üzerine	71	Söyleşi
Felsefe Yapmayı Olanaksızlaştıran Felsefe Programı Üzerine	75	Rapor
Lars Von Trier ve Kierkegaard’da İnanç, Haz ve Ödev	78	Didem Gamze Dinç
Sözlük: Duygusal Emek	82	H. Hüseyin Aksoy
Bir Misyoner Okulu: Bursa Amerikan Kız Koleji II	83	İsmail Aydın
Sinema: Geceyarısı Kovboyu	86	Mikail Boz

Akademik Kırım: 15 Temmuz'dan 16 Nisan'a giden yolun ayıklanması

Ünal Özmen

Egemen sınıf, şiddete her zamankinden fazla başvurmak hatta şiddeti tek seçenek olarak kullanmak zorunda kalmışsa, ideolojik dayanağı milliyetçilik ve din ikna kabiliyetini yitirmiş demektir. İdeolojik argümanı tükenmiş olan devlet, böyle anlarda ideolojisini yeniden üretmek üzere dayanaklarını çürüten fikri kaynaklara karşı şiddet kullanır. Çünkü demokrasi talebi, alternatif bir seçenek olarak toplumun önüne çıkmak üzeredir. AKP'nin 15 yıllık iktidar döneminin ikinci yarısında, her bir devlet aygıtını tedhiş amaçlı kullanması, tükenen ideolojisinin önündeki bariyerleri temizleme girişimidir.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından “demokrasiye, hukuk devletine, vatandaşların hak ve özgürlüklerine yönelik tehdidi ortadan kaldırmak”(!) üzere Anayasanın 120. maddesi gerekçe gösterilerek 20 Temmuz 2017 günü Olağanüstü Hal ilan edildi.

OHAL kapsamında 1 Mart 2017 itibari ile “demokrasiyi yaşatmak” adına “darbe teşebbüsü ve terörle mücadele çerçevesinde alınması zaruri olan tedbirler ile bunlara ilişkin usul ve esasların” belirlendiği 19 Kanun Hükmünde Kararname yayımlandı.

OHAL, Olağanüstü Hal Kanunun'da da belirtildiği gibi hak ve özgürlüklerin kısıtlanması demek. 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 2. maddesi bunu açıkça belirtir. “Bu Kanun; olağanüstü hal ilanına tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya nasıl durdurulacağına, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağına, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceğine, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağına ve olağanüstü yönetim usullerine ilişkin hükümleri kapsar.”

OHAL'le sıkıyönetim arasında yetkiyi kullanan makamlar dışında pek bir fark bulunmaz. Sıkıyönetimde güvenlikle ilgili “sivil” birimler (vali, kaymakam, polis, zabıta vb.), idari yetkilerin devredildiği sıkıyönetim komutanına bağlanır. Askeri yetki kullanan OHAL valisi ile vali yetkilerinin devredildiği sıkıyönetim komutanı arasında küçük ayrıntılar dışında pek bir fark olmadığını benim kuşağım bilir. 1971'den bu yana ilan edilen sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemlerini görmüş, yaşamış biri olarak rahatlıkla söyleyebilirim ki uygulama ve sonuçları bakımından biri diğeri aratmaz. Sıkıyönetim, olağanüstü hal veya bu yollarla başa çıkılamaması durumunda yapılan askeri darbelerin tümünün ortak hedefi demokratik kazanımları geri almak, ilerlemeyi dizginlemektir. Bu bakımdan 15 Temmuz Darbe Girişimi ardından ilan edilen OHAL, kanunun sınırladığı “temel hak ve hürriyetlerin” tek vasısı olan “sol”a karşı yapılmış örtük bir darbedir.

OHAL veya sıkıyönetim, Türkiye’de ömrü birkaç yılı bulan “sivil” iktidarların her daim kullandığı

bir yönetim aracı olmuştur. Askeri darbe dönemlerini liste dışı tutarsak, yakın tarihte kurulmuş tüm hükümetlerin (Bülent Ecevit, Süleyman Demirel -1978 – 1980-; Turgut Özal, Mesut Yılmaz, Tansu Çiller, Necmeddin Erbakan, Bülent Ecevit -1987 – 2002-) ülkeyi olağan yasalarla yönetemediklerini görürüz. Nihayet, askeri vesayet rejimini tasfiye ettiği iddia edilen R. Tayyip Erdoğan'da (2016 - ...) iktidarını sürdürme yolu olarak baskı yasaları anlamına gelen OHAL'e başvurmak zorunda kaldı.¹ Üstelik Erdoğan tarafından ilan edilen OHAL, diğerlerinden farklı olarak belirli illerde değil, ülke genelinde uygulanmaktadır.

Demokratik hakların askıya alınması, kullanımının engellenmesi nihayetinde demokrasi talebini boğmayı amaçlar. Bu bakımdan demokratik hakları, sorunlu da olsa mevcut hukuki dayanakları askıya alan OHAL'de alınan kararların gerekçesi demokrasiyi korumak olamaz. Çünkü demokratik olmayan yapılarla demokratik olmayan yöntemlerle mücadele edilemez. Demokrasiyi, evrensel hukuku askıya alan her uygulama ancak demokratik ortamlarda gelişen solu, sosyal demokratları, sendikaları, egemen ideolojinin her daim tehdit olarak gördüğü etnik veya inanç farklılıklarını hedef alır. Nitekim 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL karar ve uygulamaları, ilan gerekçesi olarak "FETÖ", PDY" olarak adlandırılan Cemaat yapılanmasında rol almış kimi kişi ve kuruluşları hedef almış olsa da o ve benzer yapılanmaların ideolojik dayanaklarını hedef almamıştır. Buna karşın solun düşünsel ve örgütsel kaynaklarına karşı acımasızca saldırılmıştır.

Bu örtük darbenin sola, iktidar çeperine sığınmayan birey ve toplum kesimine yönelmesi emrini Erdoğan bizzat vermiş; Gezi Parkı'na, Topçu Kışlası ve cami yapılmasına direnen sol güçleri kastederek "İsteseler de istemeseler de Taksim'e kışla yapılacaktır"² diyerek asıl hedefin sol olduğunu darbe

girişiminin ardından yaptığı ilk açıklamada işaret ederek, darbe teşebbüsü bahanesiyle ele geçirdiği yetki ve güç araçlarını kime karşı kullanacağını o gün ilan etmişti.

İlki 20 Temmuz'da olmak üzere, birkaç hafta arayla çıkan KHK'ların değişmez birinci maddesi şöyle; "*Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olan ve ekli liste(ler)de yer alan kişiler kamu görevinden başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın çıkarılmıştır. Bu kişilere ayrıca herhangi bir tebligat yapılmaz. Haklarında ayrıca özel kanun hükümlerine göre işlem tesis edilir.*" Herhangi bir kanıtı dayanmaksızın, faşizmin muğlak yasası "*milli güvenlik gerekçesiyle*" yüz binlerce kişinin OHAL kapsamında kovuşturulması, görevden uzaklaştırılması, mal varlıklarına el konulmasının sağlandığı maddenin ekinde yer alan isimlerin "üyeliği, mensubiyeti, iltisakı, irtibatı" hakkında mağdur dahil kimsenin bilgisi bulunmamaktadır. Ülkede huzur ve sükûnu sağlamak amacıyla görevden uzaklaştırılan kamu görevlileri hakkında ilgili mevzuatında öngörülen soruşturma açma sürelerinin olağanüstü hal süresince uygulanmaması; kapatılan vakıflar, dernekler ve okullar; el konulan ticari işletmeler ile kişilerin taşınır, taşınmaz her türlü mal varlığına el konulması; kovuşturulan veya herhangi bir soruşturma yapılmaksızın görevlerine son verilenlerin pasaportlarının iptali, unvanlarını kullanama ve herhangi bir işte çalışmasının engellenmesi yoluna gidildi.

OHAL mağdurlarının sayısı bilinmiyor; muhtemelen gerçek rakam hiçbir zaman bilinmeyecek. Resmi makamların açıkladığı rakamlara itibar edilse bile OHAL, gerisinde (1 Mart 2017 tarihi itibarıyla) çoğunluğu eğitim çalışanı olmak üzere ürkütücü boyuta mağdur bıraktı: 105 bin 759 kişi hakkında işlem yapıldı; hakkında adli işlemin devam ettiği bu kişilerin 42 bin 83 kişi tutuklu. Kırım derecesinde saldırıya uğrayan eğitim kurumlarının kaybı ise şöyle: Hakkında işlem yapılan MEB çalışanı 44 bin 130 (Öğretmen 40 bin 275, Personel 3 bin 855); ihraç edilen 33 bin 065; açığa alınan 7 bin 210. KHK ile üniversitelerden ihraç edilen akademisyen 2 bin 341; görevinden uzaklaştırılan 4 bin 224 (sözleşmesi iptal edilen veya yenilenmeyen akademisyenlerin sayısı bilinmemektedir).

¹ Erdoğan yönetiminin OHAL ilan tarihi her ne kadar 20 Temmuz olsa da Türkiye 2015'ten itibaren olağanüstü tedbirlerle yönetiliyor. TÜSİAD üyesi işadamı Memduh Boydak'ın gözaltına alınmasıyla başlayan bazı şirketlere el konulması; 28 Ekim 2015'te Bugün ve daha sonra aralarında Hayat, İMC ve YOL tv.'nin de bulunduğu bir dizi gazete ve televizyonun kapatılması; ardından HDP milletvekillerinin gözaltına alınmasını sağlayan milletvekili dokunulmazlığını kaldıran yasanın kabulü (20 Mayıs 2016) hukuka uymadığı gibi mevcut yasalara da aykırıydı.

² 19 Temmuz 2016, <http://www.diken.com.tr/erdoganin-akli-hep-gezide-isteseler-de-istemeseler-de-taksime-kisla-yapilacak/>

Daha ziyade kamu çalışanlarına yönelik kovuşturmalar, hükümetin, Gülen Cemaatinin devlet kurumlarındaki örgütsel yapısını kırmaya yönelik girişimi olarak algılanıyor. Her ne kadar hukuki dayanaktan yoksun olduğu bilinse de toplumun büyük bir kesimi, hukuki uyarlılığı bulunmayan kararları, hükümete verilmiş tasarrufu olarak düşünüp vicdaniliğini sorgulamadı ve olup bitenleri sessizlikle izledi. Ancak, 7 Ocak 2017 tarihinde yayımlanan 686 sayılı KHK ile 330 akademisyenin ihracı, KHK'lerin hukukiliğinin tartışılmasına vesile oldu. Ankara Üniversitesi'ndeki (özellikle Siyasal Bilgiler ve İletişim Fakültesinden) ihraçlarla saldırının kişiden ziyade kurum olarak üniversite kavramına yönelmesi; ihraç listelerinin üniversitelerde hazırlandığı YÖK açıklaması, (üniversitesiyle ilişkisi OHAL öncesi kesilmiş olmasına rağmen) Prof. Dr. Öget Öktem Tanör, Prof. Dr. İbrahim Kabaoğlu gibi kamuoyunun tanıdığı ve "masumiyetinden" kuşku duymadığı isimlerin listede yer almış olması eylemli tepkilerin ortaya çıkmasına yol açtı.

Akademiye yönelik baskıların, Hitler Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye sığınan bilim insanlarının öyküleriyle benzerlik kurulma noktasında tartışma yaratması, hiç kuşkusuz Barış İmzacılarının listeye eklenmiş olmasıyla ilgiliydi. Ankara Üniversitesi öğrenci ve Barış Bildirisini imzalayan akademisyenlere destek imzası veren öğretim üyelerinin protestoları, Marmara, Sakarya, İstanbul ve Boğaziçi üniversitelerinde yankı buldu. Sürekliliği olmasa da Gezi Direnişinde sokak infazına kurban vermiş, polis şiddetini görmüş üniversitelerin arkadaşlarının ve hocalarının arkasında durduklarını bir kez daha göstermesi anlamlıydı.

Bilim insanlarına yönelik operasyonlar, uluslararası bilim kamuoyunda da yankılandı: 62 uluslararası kuruluş, 21 Temmuz'da yayımladıkları ortak bir bildiriyle, Barış İçin Akademisyenler ile başlayan sürecin endişe verici boyuta eriştiğini açıkladı.³ BBC'nin bildirdiğine göre Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IIE) bünyesinde faaliyet gösteren Scholar Rescue Fund (Bilim İnsanı Kurtarma Fonu) direktörü Sarah Willcox, siyasi yaptırımlar, hapse atılma ve şiddet görme kaygısıyla Kurtarma Fonuna 65'i Türkiye'den «eşi benzeri görülmemiş» sayıya ulaştığını açıkladı.⁴ İngiltere merkezli Council

for At-Risk Academics (Risk Altındaki Akademisyenler Konseyi) direktörü Stephen Wordsworth ise haftada dört veya beş başvuru alan kurumun Türkiye'den gelen başvurularla haftada 15-20'ye çıktığını belirtiyordu.

Faşizm, toplumun mevcut rejime yabancılaşıp yeni bir tercih yapma noktasına geldiği anlarda, onları ikna yöntemleriyle yönlendiremeyen burjuvazinin, kitlelerin iradesini kırmak için militer (ordu, polis, istihbarat, kanunlar, ekonomi, milis kuvvetler vb.) araçları devreye soktuğu diktatörlüğün adıdır. Egemen sınıf, şiddete her zamankinden fazla başvurmak hatta şiddeti tek seçenek olarak kullanmak zorunda kalmışsa, ideolojik dayanağı milliyetçilik ve din ikna kabiliyetini yitirmiş demektir. İdeolojik argümanı tükenmiş olan devlet, böyle anlarda ideolojisini yeniden üretmek üzere dayanaklarını çürüten fikri kaynaklara karşı şiddet kullanır. Çünkü demokrasi talebi, alternatif bir seçenek olarak toplumun önüne çıkmak üzeredir. AKP'nin 15 yıllık iktidar döneminin ikinci yarısında, her bir devlet aygıtını tedhiş amaçlı kullanması, tükenen ideolojisinin önündeki bariyerleri temizleme girişimidir. Bir başka tanımlamayla ekonomik, sosyal, siyasal sorunları çözmenin başka bir yolu yoktur demek olan faşizmin, toplumun, yönünü sola çevirerek 'bunlar bir şey söylüyor, dinlemek gerek' deme noktasına geldiği anda söz üreten entelektüellerin sesini boğmaktan başka çaresi bulunmamaktadır. Bu nedenle faşizm, şiddetini özellikle öğretmen ve öğretim üyelerine yöneltir. Bu yolla demokratik dili baskı altına alabileceğini, can çekişen ideolojisinin ömrünü uzatabileceğini düşünür. (Öğretim programlarından Evrim Kuramının çıkartılıp değerler eğitimi adı altında dini ve milli öğretilerin tüm ders programlarına yayılmasını da şiddetin başka bir şekilde tezahürü olduğunu not etmek gerekir.)

Peki, faşizm iktidarın ömrünü uzatır mı? Bu soruya "hayır" demek kibirli ve aynı zamanda kurtuluşu temenniye havale eden dogmatik bir yanıt olur. Şiddet, elbette iktidarların ömrünü uzatır. Fakat faşizmin hegemonya süresini kesinlikle antifaşist güçlerin siyasi yetenekleriyle tümleşmiş eylemleri belirler. Bu konuda tarihten ders alabiliriz; nitekim 18 KHK ile 4 bin 481 akademisyeni ihraç edilene dek suskunluğunu koruyan üniversitelerin, 72 akademisyeni ihraç edilen Ankara Üniversitesi'nden çıkan sese karşılık vermesi, bu konuda deneyim ve cesaretin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

³ <https://www.timeshighereducation.com/news/turkeys-purge-academia-leads-record-asylum-requests>

⁴ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37754038>

Yine, Yeniden değiştirilen Öğretim Programları Üzerine

Milli Eğitim Bakanlığı, 51 dersin öğretim programını tümüyle değiştirmeye kararı ile program “taslak”larını 13 Ocak 2016 günü kamuoyuna açıkladı. Programlar ilgili kişi, kurum, kuruluş ve halkın görüş bildirebilmesi için 27 günlüğüne internet ortamında askıya çıkartıldı. 10 Şubat’a kadar gelen geribildirimler, 4 günlük (21-24 Şubat) bir çalışma sonunda tasnif edilip değerlendirilerek(!) programlara son şekli verildi.

Evrım Kuramına yer verilmemesi ve din eğitiminin, değerler eğitimi adı altında diğer derslere yayılması programların en çok tartışılan yönü oldu.

Eğitim Bakanlığının 13 Ocak sabahı açıkladığı yeni öğretim programlarının, hangi saikle nerede hazırlandığı konusunda eğitim kamuoyu yeterli bilgiye sahip değildi. Söz konusu programların derin bir arka planı olduğunu pek az kişi biliyor. Bunlardan biri de süreci başından beri izleyen bu satırların yazarıydı. Programlar henüz ortaya çıkmadan yedi ay önce 17 Haziran 2016 günü BirGün’de yeni programların nerede, nasıl, hangi mantıkla hazırlandığını bildirmiştim. 30 Aralık’ta ise programların yayına hazır olduğunu bildirdim. Askıya çıktıktan sonrasını da izlemeye devam ediyorum. Türkiye’nin eğitimde yeni bir rotaya girdiğinin habercisi olan 2017 öğretim programı değişikliği hakkında bütünlüklü bir arşiv bilgisi olması açısından gazete yazılarından bir derleme yaptım:

17 Haziran 2016¹

“Hükümet temeleğitim ve ortaöğretime ait öğretim programlarını üçüncü kez tümüyle değiştirme kararı alıyor. Bunun için önce tüm programları, dine uygun olmayan unsurların tespit edilip çıkartılması/değiştirilmesi ve eklemeler yapılması için Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne gönderiyor. Genel müdürlük Öğretim Programları ve İçerik Geliştir-

me adında bir komisyon kuruyor ve bu komisyon kendilerinden beklendiği biçimde her programla ilgili ayrıntılı rapor hazırlıyor. Raporlar ilgili genel müdürlüklere (temel eğitim, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim) gönderiliyor. Genel müdürlükler ise oluşturdukları program komisyonlarının önüne Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden gelen raporu koyarak programların bu çerçevede hazırlanmasını istiyor. Tahmin edileceği gibi alt komisyonlarda ne mevzuata ne usul ve yöntem aykırılığına ne de içeriğe ilişkin telkinlere itiraz eden olmuyor. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden gelen taslaklar program formatı verilerek onay için tekrar geldiği yere, Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne gönderiliyor. İlk aşamada tamamlanmış olan ortaöğretim programları, Din Eğitimi Genel Müdürlüğündeki Dini Denetim Komisyonunun onayına sunulmuş durumda.”

...

30 Aralık 2016²

...

Haberini verdiğim program değişikliği, öncekilerden farklı; hem içerik hem de biçim bakımından modern müfredat hazırlama tekniğinin dışında bir yola girilmesi anlamına geliyor. En belirgin fark, müfredatların din adamlarından oluşan bir kurul tarafından dine uygunluk bakımından denetime tabi tutulması. Belki ilk aşamada cihat dersi olmayacak ama ders konularında bilim, İslam ülkelerinde üretildiği oranda yer alacak.

...

03 Şubat 2017³

...

Aziz Sancar, 2015 Nobel Kimya Ödülünü, kimyanın alt dallarından biri olan biyokimya alanında yaptığı araştırmasıyla aldı. (...) Sancar’a Nobel ödülünü getiren “Hücrelerin hasar gören DNA’ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmasıydı”. Bu nedenle “evrim biyologu”, Sancar’ın diğerlerinden önce söylenmesi gereken bilim unvanlarından biridir.

² <http://www.birgun.net/haber-detay/milli-cografya-mill tarih-donemine-mi-donuyoruz-141307.html>

³ <http://www.birgun.net/haber-detay/aziz-sancar-susma-hakki ni-kullanamaz-145522.html>

Peki, bu değerli bilim insanımızın, araştırmalarıyla gelişmesine katkıda bulunduğu biyoloji biliminin dayanağı evrim kuramının ders programlarından çıkartılması karşısında bir çift sözü olması gerekmez mi? İsveç'ten getirdiği ödülünü Anıtkabire, gönlünü Saraya ve Ülkücülere bırakıp gitmiş olsa da Sayın Sancar politik biri değil. Kendisinden politik bir açıklama, tavır beklemiyoruz. Fakat çalışma alanı olan bilim dalının omurgası sayılan *Evrım Kuramına* "eskimiş ve çürümüş bir teoridir" diyen Numan Kurtulmuş'a, şu sıralar yanıt verecek özerk tek kişi Sancar'dan başkası değil. Hele hele başarısını Atatürk Türkiye'sine borçlu olduğunu söyleyen biri bu konuda susma hakkını kullanamaz.

Müfredatta evrime yer verilmemesi, konuyu tartışanlara yanıtın hükümetten gelmesi eğitimin bilimsel temellere oturtulmasını isteyenlere gözdağıdır. Türkiye'de böyle bir gözdağına direnecek ne bir kişi ne de bir kurum var. Bundan dolayı Aziz Sancar'dan gelecek tepkiye ihtiyaç var. Şerif Mardin, politik akrabalığına rağmen İslamcılarının uyguladığı baskıyı görmezden gelmedi; şimdi bizler, içinde bulunduğumuz durumu onun "Mahalle Baskısı" kavramsallaştırmasıyla yorumluyoruz. Şerif Mardin tanımlamasını, Ruşen Çakır'la yaptığı söyleşide dile getirmişti. Ben de buradan Aziz Sancar'a mikrofon uzatıyorum; Türkiye'de *Evrım Kuramı* öğretim programına alınmadı, bilimsel faaliyet alanınız olan *Evrım Kuramının* önemini ifade eden, iktidar partisini uyaran bir açıklamanız olacak mı?⁴

24 Şubat 2017

...

Türkiye, tarihinin en kapsamlı program değişikliğini 1968'de yaptı. 68 programı altı (6) yıllık çalışmanın ürünüydü. Sorun tespiti, alan çalışması, pilot uygulama ve kitapların hazırlanması gibi

⁴ Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği, Moleküller Biyoloji Derneği ve Biyologlar Dayanışma Derneği temsilcilerinin yanı sıra Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü, Bilkent Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü ve Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü ve Ortaoğlu Teknik Üniversitesi Biyolojik Bilimler Bölümü öğretim üyeleri, öğretim programlarında *Evrım Kuramına* yer verilmesinin önemini izah eden bir rapor hazırladı. Rapor, 24.02.2017 günü MEB Bakan Yardımcısı Orhan Erdem, Talim Terbiye Kurulu ve ilgili komisyon üyelerine teslim edildi. Aziz Sancar'dan beklenen/umulan açıklama gelmedi.

program yapma tekniğinin olmazsa olmazları bu sürede gerçekleştirildi. Ölümünden bir süre önce, komisyonlardan birinin başkanı olan Hoca'ya "çok oyalanmışsınız" demiştim de ağzımın payını oracıkta almıştım. Hoca, "program yapmak acele-ye getirilecek iş değil, zaman hesabı yapanlar hırsızlar ve tecavüzcülerdir. Tecavüzcü için sevişme süresi zaman kaybıdır." deyiverdi.

Peki, programları altı yılda altı kez değiştiren AKP'nin acelesi ne? Bu sorunun bildiklerimizin dışında bir başka yanıtı daha var: Uzun iktidar döneminde Cemaate teslim edilmiş eğitim materyali piyasasını devralmak.

Eğitim, Türkiye küçülürken yüzde 20'nin üzerinde büyüyen bir sektör. 2015 yılı eğitim harcaması 135 milyar 22 milyon TL. Harcamanın yüzde 25,6'sı doğrudan hane halkının cebinden çıkıyor. 34 milyar 565 milyon 632 bin liraya tekabül eden harcamada en büyük pay ise eğitim materyaline ait. AKP'nin, daha düne kadar yüzde 70'i Cemaat kontrolünde olan bu devasa yayın ekonomisini piyasa kuralllarına terk edeceği düşünülemez elbet!

Programların değişmesi, ders kitaplarının yanı sıra, okul öncesinden ortaöğretimin son sınıflarına kadar tüm eğitim materyallerinin değişmesi anlamına gelir. Programlarla başlayan operasyon, yüzlerce derse yardımcı olarak üretilen basılı ve dijital platformlar için hazırlanan yayıncılık alanında devam edecek.

...

İhraç Edilen Bilim ve Bilim İnsanları

ACIĞA ALINDIM
İSİMİ İSTİYORUM
NURİNE GÜLMEN

İHRAÇ EDİLDİM
İSİMİ İSTİYORUM
SEMİH

İhraç Edilen Bilim ve Bilim İnsanları

Birbirinden değerli binlerce öğretmen ve akademisyen benzer gerekçelerle ihraç edildi. Hiç kuşkusuz ihraç gerekçesi ortak olan akademisyenlerin duygu, düşünce ve tepkileri de ortaklaşmaktadır. İsim listesinden ibaret bir kararname ile okulundan, üniversitesinden ihraç edilen insanların yıllarını geçirdiği odasına girişi yasaklanmışken onlara ulaşım duygularına ortak olup düşüncelerine aracılık etmek elbette kolay olamazdı. Eleştirel Pedagoji olarak tarihe not düşmeden geçemeyeceğimiz bu konuda, yüz yüze görüşme olanağı bulduğumuz Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi akademisyenlerine mikrofon uzattık.

Eren Deniz Tol

Mehmet Fatih Traş

Sunuş

Türkiye son yıllarda önemli bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu süreci, şekli demokrasiden bile uzaklaşan kaygı verici gelişmelerin ardı ardına yaşandığı, insanların yaşamlarını derinden etkileyen ve bunun da ötesinde hayatlarını kaybettikleri olayların ve konuların gündemden düşmediği bir karanlık dönem olarak nitelendirebiliriz. Bu kaygı verici gelişmelerin en önemlilerinden biri, insanların kanun hükmünde kararnamelerle çeşitli kurum ve kuruluşlarda devam etmekte oldukları görevlerinden uzaklaştırılmalarıdır. Bu ihraçların gerçekleştirildiği kurumlardan birisi de üniversitedir. Üniversite tarihimize baktığımızda elbette özgür bilimsel faaliyetlerin yapıldığı özerk üniversitelere sahip olduğumuz söylenemez. Ve son yıllarda zaten özgür bilim üretme sorunuyla karşı karşıya olan üniversite, bünyesinde bulundurduğu, kamu yararına bilgi üreten ve özgür bilim anlayışı için mücadele eden az sayıda bilim insanının önemli bir kısmını da ihraçlarla yitirdi. Üniversitesinden ihraç edilen bilim insanlarının uğramış oldukları haksızlıklar bireysel olmanın ötesinde toplumsal bir mesele olarak görülmelidir. Başka bir deyişle bu durum kişiselleştirilemez sonuçları ve diğer boyutları ile toplumsal olarak görülmesi gerekir.

Bir başka açıdan bakıldığında iktidara ait bir kurumsallaşmanın ve dolayısıyla iktidarın etki alanı ve kontrolü dışında kalmak durumunda kalan bu

değerli bilim insanları, üniversiteden özgürleşme (emancipation) yoluna girmiş ve her yeri üniversiteye hem de özgür bir üniversiteye çevirme hedefinde artık özgür bir bilim ve özgür bir toplum için çok daha etkili adımlar atabilme umuduna kavuşabilmişlerdir. Bunun en güzel örneklerinden biri ihraçlar sonrasında göstermiş oldukları mücadele ve gerçekleştirdikleri birlikteliklerle (ADA, Sokak Akademisi vb.) bilimsel faaliyetin sadece üniversite içerisinde dört duvar arasında sürdürülmek zorunda olmadığını, aksine özgür bir bilimin ancak iktidar mantığını taşıyan kurumsallaşmaların dışında üretilebileceğini ortaya koymalarıdır.

Bu düşünceler ışığında, toplumsal adalet için çok daha emin adımlarla yürüyen farklı bilim alanlarındaki değerli bilim insanlarını temsilen yüz yüze görüşme olanağı bulduğumuz eğitimbilimcilere kulak verdik. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinin değerli hocaları ve onların izinden giden öğrencilerinin, üniversitelerden ihraçların yaşandığı bu sürece ilişkin düşünceleri ve duygu dolu dayanışma mesajları geleceğe umut dolu bir şekilde yönelmemizi sağlayacaktır.

Bu süreçte ne yazık ki yaşamları ile bedel ödeyen barış akademisyenleri Mehmet Fatih Traş ve Eren Deniz Tol'u saygıyla anıyoruz.

Remzi Onur Kükürt & Ebru Eren Deniz

Bilim ve İktidar İlişkileri Bağlamında Üniversitenin Sınırları

Nejla Kurul¹

Barış güvercini Mehmet Fatih Traş'a saygıyla

Bir akademisyenin kendi devleti ve hükümetinin politikalarını körü körüne desteklemesi ve işlediği ya da işleyebileceği suçları görmezden gelmesi ya da lakayt bir tavırla “bütün ülkeler böyle yapıyor herhalde dünyanın kanunu bu” demesi kabul edilebilir şeyler midir? Edward Said “*Entelektüel*” adlı seçkin çalışmasında² bu soruyu soruyor ve yanıtını veriyor: Hayır, bu kabul edilemez. Bu soru, bir devletin yurttaşı için sorulduğunda da ifade özgürlükleri bağlamında kabul edilemez. Diğer bir deyişle devlet ve onun hükümetlerinin uyguladığı politikalar başta entelektüeller olmak üzere, yurttaşları/vergi yükümlülükleri tarafından eleştirilebilirler.

Eğer İkinci Büyük Paylaşım Savaşı esnasında Hitler, dönemin akademisyenleri ve yurttaşları tarafından yüksek sesle sorgulanabilseydi, 6 milyon Yahudi soykırımı uğramazdı. Ama dönemin kamu görevlileri, bürokratik hiyerarşiyi izleyerek, Yahudi düşmanı olmasa bile, “emir aldım ve görevimi yaptım” diyerek Yahudileri, kamplara ve gaz odalarına taşıyan trenlerin ussal, sistematik ve etkin biçimde hareketini sağlayan belgeleri hiçbir şekilde tereddüt etmeden imzalamışlardı. Gerçekten tarih, öğrenebildiğimizde “insanlık dersleri” ile doludur. Bu nedenle tarihi ilerleten güçler, insan, toplum ve doğanın yok edilmesine “HAYIR” diyen kadınlar

¹Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, İhraç Edilen Öğretim Üyesi

² Said, Edward W. (1995) *Entelektüel Sürgün Marjinal Yabancı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.91.

ve erkeklerin iradeleridir. Bu itirazlar karşısında siyasal iktidar sorgulanan uygulamayı sürdürse dahi, korku eşiği atlanır ve aşağıdan tarihin içine bu yürekli hikayeler dahil olur.

Bundan bir yılı aşan bir süre önce, Türkiye’de siyasal iktidar 1128 akademisyenin imzaladığı “Bu Suça Ortak Olmuyoruz” bildirgesi ile (11 Ocak 2016) karşılaştı. Bildirge, iktidar’ın dizginlenemeyen öfkesi ile Türkiye’nin gündemine simgesel bir bomba olarak düştü; hem de IŞİD’in insanlık dışı Sultanahmet saldırısını yaptığı ve dünya gezginlerini katlettiği gün! İktidar, kendisini çok kızdıran bildirge konusunda Sultanahmet’in diplomatik yasını bile unuttu ve akademisyenleri, ‘ihamet içindeki sözde aydınlar’, ‘aydın müsveddeleri’, ‘mandacı güruh’ ve ‘sizler karanlıksınız’ diyerek hakaret etmekle ve aşağılamakla kalmadı; YÖK ve savcılarını göreve çağırdı. İktidar’ın bu tepkisi karşısında aynı bildirgeyi imzalayan akademisyen sayısı 2112’ye ulaştı. İmzacılar, saldırılar sürerken ulusal ve uluslararası akademik toplulukların ve demokrat çevrelerin ciddi biçimde desteğini aldı.

Bildirge, siyasal iktidarı uygulamasından vazgeçemedi ne yazık ki. Ama başardığı bir şey var. Bildirge karşıtlarının sorduğu soru şuydu: Devletten maaş alan, ‘isimsiz ve ürkek bir memur’ veya ‘ihtiyatlı bir bürokrat’ olarak bildiği ve gördüğü akademisyenler, devlet karşısında söz kurma yetkisini nereden alıyor ve devleti neye dayanarak sorguluyorlardı? Tarih, bu sorunun yanıtını da, bu kesim bilmese de, çoktan vermişti. Foucault’a göre³, siyasi anlamda entelektüel, “bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişi”dir. Entelektüellerin bildiği, ama kitlelerin bilmediği (NK, bilemediği) çok önemli bir şey vardır: *Hakikat*. Foucault’a göre, “... Entelektüel hala hakikati görmemiş olanlara, hakikati söyleyemeyenler adına, hakikati söylüyordu; entelektüel”

³Foucault, Michel (2005) *Entelektüelin Siyasi İşlevi Seçme Yazılar 1* (İkinci Baskı) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.31-32, 77.

tüel vicdandı, bilinçti, belagatti. Yine Said'e göre, entelektüelin görevi krizi evrenselleştirmek, belli bir ırkın ya da ulusun çektiği acıları daha geniş bir insani bağlama oturtup bu deneyimin başkalarının acılarıyla ilişkilendirilmesini sağlamaktır⁴. Öte yandan üniversite özerkliği ve akademik özgürlükler konusunda derinlemesine tartışmalar, akademinin yüzünü devlete ve piyasalara değil, halka dönmesini gerektirmekteydi. Akademisyenler bildirgesi, bu görevi büyük ölçüde başardı.

Siyasal iktidarın 'başarı' olarak adlandırdığı tablo ise şu: Yakılmış, yıkılmış, bombalanmış kentler/ilçeler/mahalleler, gözyaşları içinde göçe zorlanmış yüz binlerce insan, yüzlerce ölü, tanınamayacak halde cenazeler, yok edilmiş tarihsel ve doğal varlıklar! Ağırlıklı olarak Kürt yurttaşların YAS'ı; kamusal senaryoda kimlerin yasının tutulacağı ve kimlerin yasının tutulmayacağına dair derin ayrım. Gizli senaryolarda ise öfke, derin kırılganlıklar ve yanı sıra gücünü mücadeleden alan UMUT! İktidar bu sahneyi başarı olarak değerlendirse de, entelektüelin vicdanı, iktidarla özdeş bir değerlendirme yapabilir mi? Entelektüel ya da yurttaş, bu manzara ile "barış, uzlaşma, acıların azaltılması" olarak özetlenebilecek ahlaki ilkeye uyulduğunu kabul eder mi?

Sivillerin ölümleri ile de sonuçlanan bu müdahale sırasında bu bildirgenin imzalanması önemliydi; ama daha da önemlisi tüm baskılara karşın imzaların akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu tarafından geri çekilmemiş olmasıydı, ama akademisyenler için çanlar çalmaya başlamıştı. Makalenin yazıldığı tarihe dek 304 kişi KHK ile ihraç edildi; 31 kişi işten çıkarıldı; 11 kişi istifaya zorlandı; zorla emekli edilenler 12 kişi idi; 428 kişi disiplin soruşturması geçirdi; 68 kişi görevden uzaklaştırıldı. 52 kişi gözaltına alındı, 4 kişi tutuklanarak cezaevine konuldu, sonradan çıktı, davaları sürü-

⁴ Said, Edward W. (1995) *Entelektüel Sürgün Marjinal Yabancı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.51.

yor. Tüm bunlar yaşanırken katlanılabilecek gerçekliklerken, Mehmet Fatih Traş'ın intihar haberi geldi; haber alternatif medyanın gündemine tortulaşarak oturdu: "*Barış İçin Akademisyenler'in "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisine imza atan ve Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde 2010-2016 yılları arasında araştırma görevlisi olarak çalışırken doktorası bitince işten çıkarılan Mehmet Fatih Traş yaşamına son verdi. Traş'ın cenazesi dün ailesi, yakınları ve meslektaşları tarafından toprağa verildi*". Gençecik bir bilim insanı, gördüğü baskılar ve acılar karşısında hayatının amacını ve anlamını yitirmiş ve yaşama kendi eliyle veda etmeyi tercih etmişti.

Kapitalizm tarihi içinde, bilim ve iktidar, üniversitenin sınırlarını konusunda hep karşı karşıya gelmişlerdir. Bugün ise bu sınırlar, mevcut hükümet politikalarına göre yeniden çizilmek üzere. Kırmızı çizgiler, farklı bir dönemde olağan görülebilecek eylemlerin üzerine doğru sınırlarını genişletmekte. Bu kavgada, bazı üniversite yönetimleri, bir dönem barış masasını kurmuş, sonra da vazgeçip şiddet politikasına dönmüş siyasal iktidarın politikası ile tutarlı biçimde, üniversite özerkliği bağlamında koruması gerektiği akademisyenlerini teker teker kurban etmeye başladı. Ortada bir suç yoktu; bir yıldır süren adli ve idari soruşturmalar bu yüzden tamamlanmamıştı; ne var ki iktidar kararlıydı; hukukun dışına çıkma pahasına da olsa, bildirge imzacıları cezalandırılmalıydı. Bu arada güzel olan barış bildirgesine imza atan akademisyenler hakkında hiçbir soruşturma açmamış, KHK'lara bir tek öğretim elemanını bile vermemiş, demokratik geleneklerin görece daha çok yerleştiği üniversiteler var. Ne var ki bu üniversiteler de risk altında, akademik özgürlüklere ilişkin tehdit ortadan kalkmış değil.

Kapitalizmin çeşitli uğraklarında bilim ve iktidar

ilişkilerini “Küreselleşme ve Üniversiteler” adlı doktora dersinde anlatan bir akademisyen olarak 686 sayılı KHK ile ihraç edildim. İhraç kavramının, TDK sözlüğünde iki anlamı var; birincisi “çıkarma, dışarıya atma”, ikinci anlamı ise “yurt dışına mal satma”. Böylece akademisyenlerin yurt dışına göçünün de bir hayli yoğunlaştığı bu dönemde sözlüğün iki anlamı yan yana gelmiş görünüyor. Üniversitenin duvarlarının dışına atılmış akademisyenlerin bu kez kendilerini yurt dışına atmaya çalışması. Ne var ki acımasızlık sürüyor; KHK ile ihraç edilenlerin, pasaportlarına konulan “şüpheli” ibaresi nedeniyle yurt dışına çıkmaları engelleniyor. Yani hem ifade özgürlükleri hem de seyahat özgürlükleri ortadan kaldırılıyor. Türkiye’de çok acılar var; çile çekme konusunda akademinin belli kesimlerinin neden ayrıcalığı olsun ki! Herkes özgürleşmeden bir kişinin, bir kesimin özgürleşmesi mümkün değil! Türkiye insanının özgürleşmesi ile bilimin özgürleşmesi; insanın köleleşmesi ile bilimin köleleşmesi birlikte ilerleyen süreçler!

Jack London’un *Bana Göre Hayatın Anlamı* adlı kitabının aynı adı taşıyan yazısını yıllar önce okumuştum. Yazı, içimi heyecan ve umutla doldurmuştu. Hissettiklerimi en güzel sözcük ve cümlelere döktüğü için Jack London’a bir kez daha hayran olmuştum. İhraç edildiğim gece, kendime “Türkiye’nin Siyasal İslamcı-neoliberal “demir ökçe”sinin üniversite çarkı tarafından ezilmiş ve dışarı fırlatılmış bir profesörüsün artık” dedim buruk bir karanlıkla, ardından heyecan ve bu kez umut dolu bir aydınlıkla “kırık kalpleri ve nasırlı ellerinin yanında güçlü ve uyanık zihinleri ile kadın ve erkek yurttaşlarla kapitalist toplumun mahzeninde ihraç edilmiş bir profesör olarak çalışma zamanı!” dedim. Bir yanda karanlık bir yanda ise aydınlık. Hayat buydu; hayat tüm bu çelişkilerin yaşandığı bir sahne idi.

Eşsiz cümleleri ile şöyle diyordu Jack London:

“... Ben de bir sosyalist ve devrimciydim. İşçi sınıfının ve entelektüel devrimcilerin oluşturduğu topluluklara girdim ve ilk kez entelektüel yaşamla tanıştım. Çok keskin zekalar ve parlak yetenekler buldum burada. Nasırlı ellerinin yanında, güçlü ve uyanık zihinleri olan işçilerle; servete tapanlar için Hristiyanlıkta fazla engin kalan, görevden el çektirilmiş vaizlerle; insanlığın sorunlarıyla ilgili düşüncelerini hayata geçirmeye uğraşırken, hâkim sınıflara bağımlı üniversite çarkı tarafından ezilip dışarı atılmış profesörlerle tanıştım.”

Burada ayrıca insana olan inancın sıcaklığını, idealizmin ışıltısını, bencil olmamanın, özveri ve çilenin tatlılığını -ruhun bütün muhteşem, acıtıcı unsurlarını buldum. Yaşam temiz, asil ve canlıydı burada. Kendini ıslah eden yaşam harika ve görkemli hale gelmişti; artık yaşadığıma memnundum. Beden ve ruhu, dolar ve sentlerden üstün tutan; aç bir kenar mahalle çocuğunun tiz çığlığını, ticari büyüme ve dünya hükümlerinden daha fazla önemseyen büyük adamlarla (NK- insanlarla) temas halindeydim. Her yanımda yüce amaçlar ve kahramanca çabalar, gündüzlerim ve gecelerimde güneşin ve yıldızların ışığı, ateş ve çiğ vardı...”

London’un yaşadıkları ve hissettiklerini kişisel olarak güçlü bir biçimde deneyimledim. Hoşgörüsüzlük ve korku, bilgi ve dayanışma ile aşılabiliyor. Barış bildirgesi imzacıları olarak bundan sonra bilgileri yan yana getirme ve dayanışma adacıklarını büyütme konusunda çabalarımız sürecektir. Bundan sonra da zorlu seçeneklerle karşılaşacağız: Zayıf olanların, daha az temsil edilen, unutulmuş veya umursanmayanların ya da güçlü olanların yanında yer alma seçenekleriyle karşı karşıya kalacağız. Yanında olacağımız insanlar Jack London’a esin veren insanlar olacak yani ezilenler ve emekçiler. Artık Türkiye’nin “hakim sınıflara bağımlı üniversite çarkı tarafından ezilip dışarı atılmış” ve atılma olasılığı olan çok sayıda akademisyeni var. Bu da HAYIR’lara vesile olsun.

Eski Hikaye Yeni Sahne

Nuray Türkmen

Nereden başlamalı? Sokrates'in baldıran şerbetiyle sınavından mı, engizisyon karşısında, bir parça sesi titreyen, ama yine de haklı olduğunu mırıldanan Galileo'dan mı? Belki İstanbul Darülfünunundan Hoca Tahsin Efendiden söz etmeli. Bir konferansa öncülük ettiği için zamanın devletlülere ve devletlü yamakları tarafından hedef tahtasına konulan Hoca Tahsin Efendiden. Belki 1947 yılından, Ni-yazi Berkes'ten, Behice Boran'dan, Pertev Nali Boratav'dan. Ya da 27 Mayıs'ın ardından kapı önüne konulan, sesi kısılmak istenenlerden, Mina Ungan'dan mesela... Biraz 12 Mart'tan, bir parça 12 Eylül'den, 1402'liklerden, Cevat Geray'dan, Baskın Oran'dan, iktidarların akademi üzerindeki baskısını, "1947 yılında babamı, 12 Eylül'de beni, şimdi de asistanımı attılar" sözleriyle özetleyen, 80 yaşını geçkin, öğrencilerine ve arkadaşlarına destek vermek için geldiği Mülkiye'nin kapısından geri çevrilen Korkut Boratav'dan... Hikaye eski, mesele derin aslında... En iyisi kısa kesip payımıza düşenden söz etmek...

2016 Ocak ayında deklare edilen ve "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisi ile birlikte yaşananlar ve tanıklıklar, 2016 Eylül ayından itibaren ise üniversitelerde yaşanan daha büyük tasfiye süreci, ne tek başına barışa dair bir sözle ya da ısrarla ne de tek

başına bir üniversite savunmasıyla anlatılabilir. Savaşta ve kısımlardan nefes alamayan bizler, barış için olağanüstü bir adım attığımız için bunlar başımıza gelmedi. Keşke yapabilseydik ve yapabilsek.. Ya da hep vurguladığımız bilimsel, özgür, insan, toplum ve doğa yararına bir üniversite talebiyle güçlü bir mücadelenin uğrağında olduğumuz için de bunlar başımıza gelmedi. Bir başka ifadeyle, bizlerin Eylül ayından itibaren ihraç edilmemizden önceki üniversite de "üniversiteler bizimle özgürleşiyor" tadında değildi maalesef. Özcesi; yıllardır rekabetin, baskıcı ve şahsiyetsizleştirici asimetrik ilişkilerin ve dahi yalan-dolanın ve vicdansızlığın büyük ölçüde seline kapılan üniversitelerde yaşanan durum yeni değil. Bununla birlikte yeni olan durum iktidarın son hamlesiyle birlikte bir eşğin atlanmış olması. Bu eşik, üniversitelerdeki kuşatmaya rağmen toplumsal ve eleştirel bilgi üretmenin ısrarında olan ve memlekette ezilenlere, yoksullara, emekçilere ve tüm halklara dert olanı kendine dert edinen akademisyenlerin yine ısrarla korumaya çalıştıkları boşluğun kapladığı eşiktir. Burada mesele kalanlar ve gidenlerden ve de bunların niteliğinden çok; "bize" ait boşluğun çevresinde bekleyen bazılarımızın buradan uzaklaştırılmasıdır. Kalanlar açısından bu boşluğu korumak, kollamak elbette eskisinden çok daha zor. Ancak yaşadığımız bu dar zamanlarda, hem bu zorluğun kendisi hem de hayal değil hakikat gösteriyor ki korumaya çalıştığımız bu alanı daha güçlü bir şekilde korumanın yeri ve zamanı yalnızca üniversite duvarlarının içi ve ders zamanı değil; her yer ve her zaman bizim! 1402'lik pek çok akademisyen, bugün üniversitelerden tasfiye edilen kuşağa ve bu kuşağın yetiştirdiklerine nasıl dokunduysa ve el verdiyse, bizlerin de kampüs duvarlarını aşarak yeni kuşaklara temas etmemiz, birlikte öğrenmemiz tarihsel bir sorumluluk ve zorunluluk. Üniversitelere geri döndüğümüzde kalanların esirgemeye çalıştıkları boşluğu, boşluğumuzu büyütme ve derinleştirmek için ihtiyacımız olan şey, hatırlamak; memlekette kötülük yapılan herkesi, kötü olan her şeyi hatırlamak ama her zaman-kinen daha dik durmak ve illa ki barışta, umutta ve dayanışmada ısrar etmek.

Arafta Bir Yerlerde

Kenan Demirel

Yıl 1995... Bilinmeyen bir dil(!)de eğitim hayatıma başladım. Okul hayatının ilk yılı hep zor geçer. Aileden kopmak, tüm gün oyun oynama hakkından feragat etmek, günün büyük bir bölümünde tanıdık olmayan yeni bir ortamda bulunmak, saatlerce hareket etmeden öğretmeni dinlemek gibi bir sürü neden sıralayabiliriz. Benim için en zor olanı hiç bilmediğim bir dilde anlatılanları dinlemek ve kendimi ifade edememektir. Çünkü, bırakın anadilde eğitim hakkını, içine doğduğum dilde konuşmak bile yasaktı. Zira böyle bir dil de yoktu zaten. Bir gün koridorda koştururken arkadaşşıma Kürtçe bir şeyler söyledim. Birden birinin kulağımdan tuttuğunu acıyla hissettim. Kafamı çevirip baktığımda bu kişinin okulumuzdaki öğretmenlerden biri olduğunu farkettim. Bana söyledikleri kelimesi kelimesine aklımdadır. Söyledikleri şunlardı: “Oğlum ben size bu dilde konuşmayacaksınız demedim mi? Böyle bir dil yok, siz Türksünüz!” Bunları söyledikten sonra da okkalı bir tokat atıp beni sınıfıma yollamıştı. Bu olayın hayatımda hep ayrı bir yeri ve belki de ayrı bir yarası olmuştur. Manzo (2003)¹, kendilik duygusunun anlaşılmasının ancak, kimliğin tanımlandığı mekanlara karşı duyulan derin duygusal ilişkilerin politik doğasının kavranmasıyla mümkün olabileceğini söyler. O gün, o okulun benim ken-

dim olarak varolabileceğim bir mekan olmadığını anlatmıştı öğretmenim. Ona benzediğim ölçüde varolabilirdim. O gün bugündür kendimi ne bu ülkedeki hiç bir kuruma ne de doğrudan bu ülkeye ait hissedebildim. O tokadın ardındaki anlamı gittiğim her yerde hissettim. Ne öğretmenime benzedim ne de aidiyet hissiyle varolabildim. Arafta bir yerlerde... İşte belki de tam da bu yüzden 22 yıl sonra ‘Bu Suça Ortak Olmayacağız’ metnini imzaladığımız için KHK’larla kamu görevimizden ihraç edildik. Okulun, akademinin duvarlarından dışarı itildik. Kişiler, kurumlar ve cezalar her ne kadar farklı olsa da anlam açısından aynı olan iki durum.

‘Bu Suça Ortak Olmayacağız’ metni, Kürt illerinde başlayan çatışmaların sonlandırılmasını, çatışmaların yarattığı insan hakları ihlallerinin durdurulmasını, yeniden müzakere koşullarının oluşturulmasını ve kalıcı bir barışın zemininin oluşturulmasını talep etmekteydi. Bu topraklarda akan kanın durması için bir “êdi bese” çılgılığıydı. Ancak bunu beceremedik... Taybet ananın katledilmesini engelleyemedik. Keskin nişancılar tarafından vurulan ve kan kaybından yaşamını yitiren Taybet Anayı... Cenazesi tam 7 gün boyunca sokağın ortasından alınamayan Taybet Anayı ve daha binlerce canımızı...

“Yerdeyken ‘çok üşüyorum ve susadım’ diyordu” (Halit İnan, Taybet Ananın eşi)

“Hiçbirimiz uyuyamadık, köpekler gelir, kuşlar konar diye, o orada yattı biz 150 metre ilerisinde öldük... Bir insan bir insana ne kadar acı çektirebilirse devlet de bize 7 günde bunu yaptı” (Mehmet İnan, Taybet Ananın oğlu)

¹ Manzo, L. C. (2003). Beyond House And Haven: Toward A Re-visioning Of Emotional Relationship With Places. Journal Of Environmental Psychology, 23, 47-61.

Prof. Dr. L. Işıl Ünal ile Söyleşi

Siz de KHK'lerden biri ile kamu görevinden çıkarıldınız. Sizin kamu görevinden çıkarılmanızın nedeni neydi?

Ben “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiri-yi imzalayan akademisyenlerden biri olduğum için kamu görevinden çıkarıldım. KHK'lerle üniversite dışına çıkarılan imzacı 312 akademisyenden biriyim. Bildiğiniz gibi, bu bildiriye imza attığımız için hem üniversite yönetimleri (akademik gele-neği güçlü birkaç üniversite hariç) hakkımızda di-siplin soruşturması açtı hem savcılıklar adli soruş-turma açtı. İkisi de hukuken sonuç alınamayacak soruşturmalardı, bildiğimiz kadarıyla öyle de oldu. Siyasi iktidar bizi cezalandırmaya kararlı olduğun-dan, bu kez bizimle ilgisi olmayan bir OHAL kap-samında çıkardığı KHK'lere isimlerimizi ekleye-rek “ihraç ediyor”. Bu da hukuken kabul edilebilir bir durum değil. Bunda rektörlerin önemli bir rolü olduğunu biliyoruz. Rektörlerin liste vermediği üniversitelerden henüz hiç ihraç olmadı. Bu konu-da başı çeken kişi ise bildiğiniz gibi Rektör İbiş.

Sanırım bu yolla “ihraç edilen” ilk eğitim bilim-cisiniz. Bunu bekliyor muydunuz? Nasıl haber aldınız ve ne hissettiniz? Bizimle duygu ve dü-şüncelerinizi paylaşır mısınız?

Benden önce bir-iki genç eğitim bilimci ihraç edil-miştii ama ben ihraç edilen ilk eğitim bilimci pro-fesörüm, Eğitim Bilimleri Fakültesinden ise ilkim. Hatta bizim fakülte tarihinde akademik kıyım-a uğrayan ilk kişiyim. Ankara Üniversitesi, tarihi boyunca her tasfiyeden nasibini almış. En çok da SBF'den olmuş tasfiyeler. Bizim fakülteden ise hiç olmamış. Ben bunu olumlu bir durum olarak de-ğerlendirmiyorum tabii. Demek ki bizim fakülteden hiç kimse iktidarları, en azından yeterince “rahat-sız” edememiş.

Ben, aynı zamanda, eğitim ekonomisi ve planlama-sı (alt)disiplininin en kıdemli öğretim üyesiydim. YÖK, geçtiğimiz aylarda bu disiplini hem fakül-

tenin örgüt yapısından çıkardı hem de lisansüstü programlarını kapattı. Yani daha önce defalarca yaptığı gibi eğitim bilimlerinin bir disiplin olarak akademik varlığına “idari bir kararla” son verme girişiminde bulundu. Bunu izleyen aylarda da rek-tör (ve YÖK) önce benim, sonra aynı disiplinden iki öğretim üyesinin daha KHK ile ihracını sağladı. Böylece fiilen görev yapan öğretim üyesi sayısını yarıya düşürdü. Çok ilişkisiz olduğunu düşünmü-yorum bu olayların. Çünkü, bizim disiplinimiz, eğitim bilimleri içinde en “eleştirel” çalışmaların yapıldığı alan olarak biliniyor.

İhraç edildiğimi nasıl haber aldığımı sormuştunuz. KHK'leri internette, Resmi Gazeteden öğreniyor-sunuz. Haber hızla yayılıyor. Herkes listelere bakı-yor, adım var mı diye. Çok sinir bozucu bir akşam oluyor. Dostlarınızın, arkadaşlarınızın isimlerini görüyorsunuz. Kendi isminizi görmek de sinir bo-zucu, bir gün göreceğinizi tahmin etseniz bile. Biz Ankara Üniversitesi imzacılar olarak her seferinde hangimiz varız acaba diyerek arıyoruz listeleri, Rektör İbiş'in mutlaka bir liste vermiş olacağına inanarak. Şimdiye kadar yanılmadı bizi. Tabii er-tesi günden başlayarak telefonlar, sms'ler ve ema-iller ile “geçmiş olsun” mesajları gelmeye başlıyor.

Ben o akşam ertesi günkü söyleşime hazırlanıyordum. Söyleşi AKA-DER'deydi ve Küba Devrimi-nin yıldönümü nedeniyle Küba'daki eğitim sistemi üzerineydi. WhatsApp'tan gelen mesajların sesleri-ni duyuyordum ama nedense yine bir KHK yayın-lanmış olduğunu düşünemedim. Sonunda telefonu-ba baktığımda birçok ismin arasında kendi ismimi seçtim. Bildiri-yi birlikte okuduğumuz arkadaşım is-yan ediyordu, “niçin Işıl Hoca? Niçin ben değilim?” diye. Bu hepimize hakim olan bir duygu ve düşünce oluyordu listelere bakarken: “Niye ben değilim?” Önce algılayamadım. Sonra birden kendime geldi-ğimi ve çok öfkeli olduğumu hatırlıyorum. Fakat daha önceki KHK'lerden daha kısa sürede atlattım ger-ginliğimi. Aynı akşam maillerime baktığımda beni söyleşiye davet eden öğrencimin mailini gördüm. “Söyleşiyi iptal etmemizi ister misiniz?” diye so-ruyordu. Hiç düşünmeden, “iptal etmeyelim, söyle-şiyi yapalım” dedim. İyi de etmişim, çünkü salona gittiğimde haberi alan doktora öğrencilerim ve bir-çok arkadaşım da gelmişlerdi, o sevgi ve dayanışma adeta enerji yüklenmeme neden oldu.

O akşam yaşadığım en ilginç an ise Ankara Üniversitesi mail adresime girmek istediğimde, hesabımın bloke edildiğini görmem oldu. Hiç vakit geçirmeden (belki de haberdar olduğu için, saatler öncesinde) üniversite yönetimi, mail hesabımıza girebilmemizi engelleme emri vermişti. Sonradan, bir öğrencim ismimin saat 24.00'den önce, üniversite web sayfasından (bölüm sayfası) çıkartılmış olduğunu fark ettiğini söyledi. "Bu ne acele Sayın İbiş?" diyesi geliyor insanın.

Kuşkusuz, bunlar psikolojik olarak etkileme taktikleri. Başka şeyler de yapılıyor, örneğin birkaç gün sonra, fakültenizin dekanı size ilişkinizi "hemen" kesmenizi ve kampüse gelmek istediğinizde dekanlığı aramanızı söylüyor. Yani kampüse her istediğinizde giremeyeceğinizi öğreniyorsunuz.

Karşılaştığınız bu durum ile ilgili olarak kendinizi ifade edebileceğiniz, sesinizi duyurabileceğiniz kanallar oldu mu?

Belli ölçüde. Muhalif medya kanalları hala var ülkemizde. Galiba pek muhalif TV kalmadı, sadece Halk TV kısmen. Anaakım medya bu konudan ya söz etmiyor ya da karalayıcı yayın yapıyor, ama muhalif basın ve diğer bildiğiniz internet kanallarından hızlı bir iletişim oluyor.

Kuşkusuz nüfusun önemli bir kısmına bu yolla ulaşabilmek mümkün değil maalesef. Bu nedenle, tüm iletişim ağlarını dikkate aldığınızda oransal olarak çok düşük bir haberleşme olanağından söz ediyoruz yine de.

Yabancı medya ve diğer kuruluşların Türkiye'yi yakından izlemesi nedeniyle sağlanabilen iletişim ise, dünya kamuoyuna ulaşabilmek açısından önemli tabii. Yurtdışından dayanışma güçlü.

Tabii, söylemek istediğiniz o kadar çok şey oluyor ki, elinizden mikrofonu bırakasınız gelmiyor.

Bir bilim insanı olarak şu anda bulunduğunuz konumu nasıl tanımlıyorsunuz? Bulunduğunuz yerden bakınca üniversite nasıl görünüyor?

Üniversite dışında bilimsel ve akademik faaliyetlerini sürdüren bir bilim insanıyım. Akademik sınırlayıcı atmosferinden uzaktayım. Akademik özgürlüğün peşinden koşan diğer meslektaşlarımla ve benimle/bizimle birlikte çalışma isteği duyan öğrencilerim(iz)le birlikte, "başka türlü bir akade-

minin" arayışı içindeyiz. Heyecan verici bir süreç kuşkusuz. İlkeleriyle, kurallarıyla yeni bir bilim pratiğini inşa etmek kolay değil, ama denemeye değer. Dayanışma akademileriyle, sokak akademileriyle bunu yapmaya çalışıyoruz. Dersler, seminerler, atölye çalışmaları devam ediyor.

Dolayısıyla, geride bıraktığım "üniversite"de, öğrencilerim dışında (ve birkaç meslektaşım) dışında özlediğim bir şey yok. Hatta oradan uzak durmak bana iyi geldi diyebilirim.

Buradan bakınca üniversiteyi nasıl görüyorum? İçinde yaşadığım zamanlarla kıyaslarsam çok farklı değil belki, ama bizim başımıza gelenlerden sonra fakülte kamuoyunun (hatta üniversite kamuoyunun) sergile(yeme)diği tepki, hem kendi fakültem hem de genel olarak Türkiye'deki üniversiteler hakkında daha olumsuz değerlendirmeler yapmama neden oldu. Arkadaşlarımız, dostlarımız uğurlama ve dayanışma gibi şeyler yaptılar elbette ve bunlar çok değerliydi. Ama kurumsal ve yüksek sesle bir tepki gösterilemedi. Göstermek isteyenler azınlıkta kalmış, diğerlerini harekete geçirememiş olabilirler. Örneğin, ne benim tek başıma ihracımdan sonra ne de benden sonra beş eğitim bilimcinin ihracının arkasından, bu hukuksuz duruma isyan eden, itiraz eden bir açıklama yapabildiler.

Önemli olan tek tek bireylerin tepkisi değil, kurumsal tepkidir. Kurumun varlığını bu tür tepkiler gösterir. Örneğin fakülte kurulu ihraç edilen öğretim elemanlarına sahip çıkamadı, hukuksuz olarak görevlerinden alınmalarını kına(ya)madı bile. Arkadaşlarımız bizim yüzümüze, üzgün olduklarını ve hatta "bu kurumda olmaktan rahatsızlık duyduklarını" söylediler. Fakat Fakülte'deki "demokrat", "solcu" hatta "devrimci" bilim insanları, "ülkede barışı istemek bilim insanının görevidir, bu görevi yerine getirdikleri için meslektaşlarımızı görevden çıkaramazsınız" diyemediler. Korkuyu yenemediler, bilim insanı kimliğinin gereğini yapamadılar.

Bu durum, fakültemizin kuruluş sürecinden itibaren uğradığı müdahaleler (1982, 1997 ve 2016), MEB ile kurulan ilişkiler dikkate alındığında, şartırtıcı bulunmayabilir kuşkusuz. Bizim fakültemiz, kuruluşundan yarım yüzyıl sonra, "kuruluş" gününü bile kurulduğu günde (31 Mart) kutlayamıyor. Çok üzücü, ama gerçek.

Eğitim Bilimleri Fakültesinin ilk muhreç hocası olarak ben, kendi adıma, başıma ne gelirse gelsin, barış talebini dile getirdiğim için kendimi görevini kısmen yapmış hissetsem de, barışı getirmeye gücüm yetmediği için kendimi bir o kadar başarısız hissediyorum.

Üniversitelerde meydana gelen dönüşüm hakkında ne düşünüyorsunuz? Toplumsal sorunları bir bütün olarak dikkate aldığınızda geleceği nasıl görüyorsunuz? Gelecekte bizleri neler bekliyor?

Türkiye’de üniversiteler Batı’daki kurumsallığı sağlayamadı, iktidarın süreklilik gösteren müdahaleleri nedeniyle kendilerini özerk kurumlar olarak inşa edemediler. Bu nedenle, YÖK’ün kuruluşu üniversite sistemin YÖK’leşmesiyle sonuçlandı. Ona karşı koyacak güçleri yoktu. Aynı zamanda YÖK bir askeri darbenin arkasından kurulmuştu ve bu darbe dönemi atmosferi çok uzun süre devam etti. Üniversite kurumları, küresel kapitalizmle bütünleşme konusunda hızlı bir uyum göstererek bugünkü biçimlerini aldılar. Aslında tüm dünyadaki dönüşümün bir parçası olsa da, bizdeki üniversite sistemi, dünyadaki “kötü bir kopya”sı olmanın ötesine geçemedi.

Kuşkusuz Türkiye’de üniversitelerdeki değişim, içinde yer aldıkları toplumun demokratikleşme sürecindeki kesintilerle birlikte daha iyi anlaşılabilir. Düşünce özgürlüğünün sağlanamadığı bir toplumda akademik özgürlükten söz etmek pek olanaklı olmaz. Dolayısıyla, bizim bir bütün olarak demokratikleş(eme)me problemiyle başa çıkmak zorunda olduğumuzu söylemek mümkün. Bu ülkede işçi hakları “yok” düzeyinde, körüklenen “milliyetçilik” hem etnik/ulusal topluluklar arasında düşmanlığı hem de cinsiyetçiliği, homofobiyi körükliyor.

Tüm bunların temelinde barış sorunu var. Demokratikleşme barışın temelini oluşturan kültürel dönüşümle sağlanabilir. Eğer barış için adım atabilmeyi başarabilirsek, bahsettiğim bu döngüyü kırmak mümkün olabilir. Aksi halde savaş/şiddet sarmalından kurtulmak mümkün değil. Bu süreçte tüm aydınların, bilim insanlarının çok cesur olması, anlamayı ve anlatmayı sürdürmesi gerekiyor. Kolay değil ama hayatta kalabilmenin, onurlu yaşayabilmenin tek koşulu bu. Özetle şöyle diyebilirim:

Gelecekte bizi neyin beklediğini bugün bizim yapabildiklerimiz belirleyecek.

Son olarak, öğrencilerinize neler söylemek istersiniz?

Bugün üniversitelerde en mağdur kesimin öğrenciler olduğunu düşünüyorum. Hocaları üniversitelerden ihraç edilmiş öğrencilerin çaresizliği beni çok huzursuz ediyor.

Bizim lisansüstü öğrencilerimize bakıyorum, bizimle birlikte çalışabilmek umuduyla programlarımıza başvurdular. Programa kaydoldular, danışmanlarını seçtiler. Bir kısmı tez çalışmalarının sonuna geldiğinde, bir kısmı ise daha çalışmalarının başlangıcında hocalarından ayrıldılar. Şimdi bir kısmı çalışma konularını değiştirmeye zorlanıyor. Eğitim Ekonomisi ve Planlaması hocalarının yarısından fazlası (doktora dersi veren beş hocadan üçü) ihraç edildi. Bu programı bilinçli olarak seçen öğrencilerin içine düştükleri çaresizlik çok büyük. Kurumların, mağduriyetlerini görüp öğrencilere uygun çalışma koşulları sağlamaları gerekiyor. Onlar da mağduriyetlerinin ortadan kaldırılması yönünde talepkâr olmak zorundalar. Hukuksuzlukların vebalini onlar çekmek zorunda değiller. Kalan hocaların “demokratlığını”, “eleştireliliğini” bir kez daha izleyeceğiz ve göreceğiz. Umarım bu kez başarırılar. Buna hepimizin, ama en çok da öğrencilerin ihtiyacı var. Öğrencilerimizi, içerde de zorlu bir mücadele bekliyor. Aksi halde, şimdiden sisteme yenik düşmüş olacaklar.

Hocalarının söyleyemediği sözü söyleme cesaretini gösteren, bizim ihracımız karşısında dik bir duruş sergileyen, “itaatsiz” olmaya devam edeceklerini ilân eden öğrencilerime, durdukları yerin doğru olduğunu, onlarla gurur duyduğumu söylemek isterim. Gazete ilanlarıyla, kamuoyuna yaptıkları açıklamalarla onurlu bir duruş sergilediler. Onlarla birlikteyiz, akademik faaliyetlerimize birlikte devam ediyoruz. Bilimsel faaliyeti nerede özgürce gerçekleştirebiliyorsak, hep birlikte orada olacağız. Umudumuzu yitirmeyeceğiz, birlikte tartışmaya, araştırmaya, anlamaya ve anlamlandırmaya devam edeceğiz. “Toplum ve doğa için bilim” demeye devam edeceğiz.

Doç. Dr. Seçkin Özsoy İle Söyleşi

İhraç edildiğinizi öğrendiğinizde ne hissettiniz?

Bu söyleşiye öncelikle yakın zamanda birkaç gün arayla yitirdiğimiz iki imzacı akademisyeni anarak ve onların önünde saygıyla eğildiğimi belirterek başlamak isterim.Çukurova Üniversitesinden barış imzacısı Dr. Mehmet Fatih Traş'ın ölümü bir intihar değil, bu iktidar ve onun kapıkulu olan üniversitelileri tarafından el birliğiyle gerçekleştirilmiş bir cinayettir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinden Prof. Dr. Eren Deniz Tol Hoca hastaydı ama son bir yılda maruz kaldığı örgütlü kötülüğün yaşama direncini azaltmadığını kimse söyleyemez. Anıları mücadelemizde yaşatılacaktır mutlaka.

Barış akademisyenlerine reva görülen “medeni ölüm”ün, fiziksel ölüme evrildiği bir distopik ortamda ihraçtan sonra hissettiklerimizden söz etmenin bir anlamı kalmıyor elbette. Ama yine de söyleyeyim. 7 Şubat akşamı, hasta bir arkadaşımı ziyarete gitmiştim. Arkadaşım daha önce defalarca yaptığı, “emekli ol ondan sonra mücadeleyi sürdür” şeklinde uyarıyı bir kez daha yapmıştı ve ben bir şekilde geçiştirmiştim. Zira genç imzacı arkadaşlarımızı düşünerek emekli olmamaya birlikte karar verdiğimiz Işıl (Ünal) Hocanın bir ay önceki ihraçından sonra emekliliği aklıma bile getiremezdim. Eve dönünce televizyonda 686 sayılı KHK'nın yayınlandığını ve yine binlerce çalışanın ihraç edildiğini bir alt yazıyla öğrendim. O an sıranın bana geldiğini hissettim. KHK listesinde adıma görünce, bunu beklediğim halde, önce bir şok, sonra mütihş bir öfke hissettim. Çünkü hiçbir adli ve idari soruşturmaya dayanmaksızın bir listeye isminizin eklenmesi suretiyle, 34 yıllık çalışma yaşamınıza son veriliyor ve adeta yakanıza görünmez bir sarı yıldız takılıyor. Daha sonra ise ilginç bir şekilde

bir rahatlama ve özgürleşme hissine kapıldım. İlk telefon Işıl Hocadan geldi ve bana söylediği söz, “Hadi gözün aydın, atılmışsın!” oldu. Arkadaşlarımla aynı “suçu” işlemiş bir akademisyen olarak her KHK listesini tararken yaşadığım üzüntü ve kendi ismimi görmediğimde özellikle son bir aydır duyduğum tarifsiz mahcubiyet sona ermişti.

İhracın kişisel yaşam öykünüzdeki yeri ve anlamından söz edebilir misiniz?

İhraca dair kişisel hissiyatımdan söz ediyorsam eğer, kişisel olanın politik olduğunu düşünmemdendir, yoksa aslında politik olanın kişiselleştirilmesini doğru bulmuyorum. Biz barış akademisyenleri olarak kolektif bir politik eylemde bulunduk ve farklılıklarımıza rağmen birlikte barış içinde yaşama hakkımızı yurttaş olarak bunu talep edebileceğimiz tek merci olan devletten talep ettik. Ece Ayhan'ın bir dizesiyle söylemek gerekirse, “Uzaktaki büyük suçun yakındaki küçük ortakları” olmayı reddettik. Eğitim, bilim ve eğitim bilimleri anlayışımın zorunlu bir gereği olarak o imzayı atmak zorundaydım, şimdiye değin de en küçük bir pişmanlık duymadım, aksine vicdanen çok rahatım. Çocukların öldüğü, okulların karakola dönüştürüldüğü, binlerce çocuğun eğitim hakkının gasp edildiği verili koşullarda eğitim bilimciliğimi sanki hiç böyle şeyler olmuyormuş gibi sürdüremezdim zaten. Bu politik eylemin konusunu (savaşı), bizi böyle bir bildiri yayınlamak zorunda bırakan tarihsel ve toplumsal koşulları, kolektif özne olarak sergilediğimiz politik tavrı ikincilleştirerek kişisel dram hikâyelerine odaklanılması, egemenlerin bildik bir stratejisidir.Bu oyuna gelmemek gerekir. Barış bildirisini yayınladığımız günden bu yana geçen bir yılı aşkın süre içinde yaşadığımız akademik linçin sosyo-politik bağlamından kopararak kişisel mağduriyet öykülerine dönüştürülmesi yanlıştır. Fırat'ın doğusunda yaşanan ve halen de yaşanmakta olan vahşet karşısında akademisyenler olarak bizim çektiğimiz söz bile edilmeye değmez.

Böyle bir hataya düşmemeye özen göstererek, kamu hizmetinden ihracımın kişisel yaşam öykümdeki yeri ve anlamına dair şunları söyleyebilirim. Bu ihraç kararı, ironiye bakın ki, çalışma yaşamıma

ve akademik ilgi alanıma ilişkin kimi belirsizlikleri ortadan kaldırdı. Öğrenci arkadaşlarımla dönemin ilk dersinde düzenlediğim tanışma faslında, 1983 yılında EBF’den mezun olduğumu, 11 yıl MEB’te eğitim uzman yardımcılığı ve rehber öğretmenlik yaptıktan sonra, Bakanlıktan sıdkım sıyrıldığı ve o zaman dışarıdan bakınca hoş görüldüğü için üniversiteye geçtiğimi, ama üniversitedeki on yılın sonunda tam bir düş kırıklığı yaşadığımı, üniversiteden de sıdkımın sıyrıldığını, bundan sonra ne yapacağımı bilemediğimi belirtir ve sonumun hayırlı olmasını dilerdim. Bu repliği 13 yıl daha kullandktan sonra bu belirsizlik KHK ile sona erdi!

Son zamanlarda akademik ilgim devletsiz bir eğitim tasavvuru üzerine odaklanmıştı. Ben eğitimi devletsiz nasıl düşünebileceğimiz sorusuna yanıt ararken, devlet eğitimi bensiz yürütme kararı verdi! Bu durum, akademisyenler olarak kamuyla devletten dolayımlanmayan bir ilişkiyi kurmanın yollarını neden şimdiye değin bul(a)madığımız sorusunu benim zihnimde uyandırdı.

İhraç edildikten sonraki süreçte sizi derinden etkileyen olumlu ya da olumsuz bir yaşantınızı paylaşır mısınız?

Bu süreçle ilgili olarak beni derinden etkileyen ve hep hatırlayacağım iki şey: Birincisi, Martin Luther King’in dediği gibi, “Bütün her şey bittiğinde düşmanlarımızın sözlerini değil, arkadaşlarımızın sessizliğini hatırlayacağız.” Kendini solcu, demokrat ve özellikle de Marksist olarak tanımlayan kimi arkadaşlarımızın vicdanlarını rahatlatmak için teorik ve politik bahane üretmede gösterdikleri maharet de unutulması değil. Akademi içinde sürekli (öz) eleştirisini yapageldiğimiz konformizm, kariyerizm ve sinizm hastalığının ulaştığı boyutları görmek ürkütücü oldu gerçekten.

İkincisi de, fakülte yemekhanemizin taşeron işçisinin (isim vermeyeyim) önce Işıl Hoca’yı sonra da bizi uğurlarken söylediği ve bana kimi akademisyenlerinkinden çok daha samimi ve sahici gelen dayanışma sözleri...

İhraç edilmiş bir bilim insanı olarak bu süreci ve üniversitelerin durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben BAK sürecini anlatan en uygun kavramın “parrhesia” olduğunu düşünüyorum. Foucault’nun tarifine göre bu kavram, egemene hakikati hiç eğip bükmeden, retoriğe düşmeden, olduğu gibi ve belini de göze alarak söylemeyi ahlaki bir ödev olarak görmek anlamına gelir. *Parrhesiastes* (hakikat anlatıcısı kişi), sadece egemene hakikati ifşa etmekle yetinmez, egemenin maskesini de düşürür. Barış bildirisinin, akademisyenler olarak daha önce defalarca imzaladığımız bildirilerden daha çok yankı uyandırmasının bir nedeninin de bu *parrhesiatik* vasfının olduğu, çok tartışılan dil ve üslubunun da bu vasfının bir parçası olduğu kanısındayım.

Barış akademisyenlerinin bu kolektif *parrhesiatik* eyleminin akademide beklenen desteği gördüğünü söyleyebilmek ne yazık ki güç. Akademiden gelen destek, ifade edilen düşüncenin ne olduğuna kayıtsız içi boş bir düşünce ve ifade özgürlüğü ile akademik özgürlük savunusu noktasında kaldı. Oysa söz konusu olan bir barış talebiydi. Barış, savaşın zıddı, savaşın olmaması halinden ibaret değildir. Spinoza’nın vurguladığı gibi, “Barış bir erdemdir, iyiliğe, güvene ve adalete doğru bir meyil, bir zihinsel tutumdur.” Hayatta hangi konumda ne iş yapıyor olursanız olun bunları mümkün kılan, onlara anlam ve değer katan bir erdem, bir zihinsel tutumdur. Böyle bir erdemden yoksunluk geri kalan her şeyi anlamsızlaştırır ve değersizleştirir. Teorik ve soyut olarak böyle olduğu gibi, pratikte ve somut olarak da böyledir. Özellikle Türkiye özgülünde... Bugünün Türkiye’inde barış talep etmek en devrimci eylemdir bence. Althusser’in vurguladığı gibi sınıf mücadelesi kavramlarla ve kavramlar üzerinde de yürütülür. Bütün bir sınıf mücadelesi bazen tek bir kavram etrafında döner. Ülkemiz güncelinde bu kavram “barış”tır. Devletin tüm aygıtlarıyla ve güçleriyle Barış Akademisyenlerinin üzerine çullanması boşuna değildir. Barış talebi, düşüncelerden bir düşünce, sıradan bir ifade değildir. Barış, karşıtlarıyla aynı münazarada tartışılacak bir konu değildir mesela. Günümüz Türkiye’inde barış talebi bir ölüm kalım meselesi, bir geçim derdi, bir ekmek davası olarak görülebilir rahatlıkla.

Muhallif bilim insanlarının üniversitelerden uzaklaştırılmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çok özür dilerim ama önce bu soruda bazı düzelt-

meler yapmam gerekiyor. Birincisi, “muhalif bilim insanı” tamlamasının bir ikileme hatası içerdiği kanısındayım. Bilim insanı fitraten muhaliftir, eleştirilirdir; dolayısıyla “bilim insanı” kavramının önüne “muhalif” sıfatının eklenmesi gereksizdir. Var olanı açıklamakla, kendi tanımlamadığı sorunlara çözüm üretmekle yetinen kişi bilim insanı değil, egemenlere direksiyon bilgisi üreten bir teknisyendir bence. İkincisi, bilim insanlarının uzaklaştırıldığı kurumları “üniversite” olarak adlandırmak yerine, -cümleye böyle başlamak bile garabeti gösteriyor aslında-, yükseköğretim kurumu, hatta ünlü matematikçi Cahit Arf’tan mülhem, “lisenin irisi” demek daha doğru. (Barış talebinin akademik özgürlük konusu yapılamayacağı tezimin temelinde bu düşüncem yatıyor.) Soruda içerilen örtük varsayım, bilimle/bilim insanlığıyla üniversite arasında kurulan bağlantı konusu da ayrı bir tartışma konusu.

Ama bu soru vesilesiyle, ihraçlardan sonra üniversitenin çöktüğü söylemini doğru bulmadığımı belirtmek isterim; çünkü adını hak eden bir üniversite coğrafyamızda henüz yetişmedi. Türkiye’de gerçek bir üniversite olsaydı bile bu söylem yanlış olurdu; zira muhreç akademisyenlere hak ettiğinden daha fazla bir değer biçmiş, geride kalan az sayıda ama çok değerli arkadaşımıza da haksızlık etmiş olurduk.

Bir bilim insanı olarak, bilim insanlarına, öğrencilerinize bu süreç ile ilgili olarak neler söylemek istersiniz?

Bilimi medar-ı maişet (geçim vasıtası) olarak görüp bilimden geçinen öğretim üyeleri ile bilim için yaşayan ve bilimi toplum ve doğa için yapan akademisyenler arasındaki, deyim yerindeyse, hen-deği büyüttü bu süreç. Barış bildirisi, devlet meftunu, Barış (Ünlü) Hocanın deyimiyle, “Türklük Sözleşmesi”ne sadık, “yerli ve milli üniversite”nin milli mutabakat memuru öğretim üyesi tipiyle özgür ve eleştirel düşünceli akademisyen tipini birbirinden ayırtıran bir turnusol işlevi de gördü. Rosa Luxemburg, “Hareket etmeyenler zincirlerini fark etmezler” demişti. Bu süreç akademisyenler ve öğrenciler olarak zincirlerimizin farkına vardığımız süreç oldu (ya da olmalı) aynı zamanda. Adorno’ya referansla, dilimize pelesenk ettiğimiz, “Bilim ita-

atsiz olana ihtiyaç duyar” aforizmasının ve Aydınlanmacı bir edayla benimsediğimiz, “Bilmeye ve söylemeye cüret et!” (Sapere Aude!) şiarının tam olarak ne anlama geldiğini; itaatsiz/cüretkâr olmanın ne demek olduğuna fazla kafa yormadığımızı; nasıl ve nereye kadar itaatsiz/cüretkâr olunabileceğinin bilgisinden yoksun olduğumuzu göstermiştir bu süreç bize.

Her şerde bir hayır vardır, derler. Bu şerden çıkan hayırlardan biri, akademinin görünür ve görünmez duvarlarının yıkılarak hayatın her alanına yayılmasına, başka türlü bir bilimci kimliği ve pratiği inşa etme arayışına vesile olmasıdır. Son bir yıl içinde kurulan 12 dayanışma akademisi, sokak akademisi, Kampüssüzler Hareketi, Metris Üniversitesi deneyimi, eğitim kooperatifi vb. oluşumlar ve yapılar bu yönde atılmış ilk adımlar olarak görülebilir. Meslektaşlarımızla ve öğrencilerimizle böylesi mekânlarda iletişim ve etkileşim içinde olmayı sürdüreceğiz. “Hayır, gitmiyoruz”un anlamı da buydu zaten.

Son olarak, neler söylemek istersiniz?

Öğrenci arkadaşlarımın bu süreçte sergiledikleri duruş hayranlık uyandırıcıydı, gerçekten gururlandım onlarla. Kamu hizmetinden ihracımız sonrasında samimi ve sahici desteklerini ve dayanışmalarını bizden esirgemeyen, özellikle yayınladıkları cesur ve itaatsiz bildiriyle akademinin ve disiplinimizin geleceği adına beni umutlandıran öğrenci arkadaşlarıma yürekten teşekkür ederim.

Günün sonunda bir muhasebe yaptığımızda, peki sonuç ne oldu, ne dersi çıkardın bu süreçten diye soracak olursanız. Fıkradaki gibi, idam sehpasında “bu da bana ders olsun!” diyen Laz çelebiliğini gösterecek değilim; zira her muhalif fani gibi “medenî ölümü” tam anlamıyla tadıyoruz. Ne yazık ki, barışı tesis edemedik, bu bize dert olsun; ama biat etmedik, bu da muktedirlere ders olsun!

Bir Umudun Peşinde...

Sevgi Sezer*

Bir süredir havada ağır bir ölüm kokusu vardı, gitmek bilmiyordu, uyanmak ferahlatmıyor tersine daha da boğuyordu. Her adımımıyla katledilen masum bedenler de benimle sürükleniyordu, giderek sessizleşen bir toplum ve ne yapacağını bilememenin, yaptıklarının yetememesinin ağırlığı... Her gün yapılan ahlı vahli ama bir yere varamayan sohbetler, aynadaki yüz de giderek daha az tanıdık geliyordu. İşte bu atmosferde 11 Ocak 2016 günü kendilerine **‘Barış için akademisyenler’** diyen bir grup akademisyen, altında 1128 akademisyenin imzasını taşıyan bir bildiriye eş zamanlı olarak Ankara ve İstanbul’da kamuoyu ile paylaştılar. Bu ortamda cesurca ve akademiye yakışan bir davranıştı, ama sonuçta bir bildiri ne kadar etki uyandırabilirdi ki! İlk gün olmasa da ikinci gün bu durum değişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan televizyonlarda canlı yayınlanan 10 dk’lık konuşmasının 2 dk’sını o gün gerçekleşen Sultanahmet katliamına ayırırken 8 dk’sını bir gün önce yayınlanan barış bildirisinin imzacısı akademisyenlere ayırıyordu; onlar aydın müsveddesiydi, karanlıktı, kendisine akademisyen diyen bir gürühtü. YÖK’ü göreve çağırdı ve YÖK gecikmeden gereğinin yapılacağını söyledi. Bu gelişmeler üzerine, o güne kadar süreci yakından takip etmemiş olan ben de, bildiriye pür dikkat kesildim, bildiriye okudum, yeniden umudu giyindim ve imzamı attım. Aylardır ilk defa derin bir nefes almıştım. Baskılar ve sindirmeler devam ederken imzacı sayısı 1128’den 2212’ye çıkmıştı. Bildiriden iki gün sonra Sedat Peker isimli pek de iyi bir sicile sahip olmayan bir vatandaş, bu siciline uygun davranarak, akademisyenlere hitaben ‘oluk oluk kanlarınızı akıtacağız ve akan kanlarınızla duş alacağız!’ diyordu ekranlardan ve hakkında herhangi bir işlem yapılmıyordu.

Bildiri, ‘Bu suça ortak olmayacağız!’ başlığıyla yayınlanmıştı, tarafları tekrar masa etrafında oturma, süresiz ateşkese davet ediyor ve insan hakları

ihlallerine dikkat çekiyordu. Bildirinin yayınlanması, özellikle, barış umutlarının iyice tükendiği, 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra yaşanan süreçle doğrudan ilgiliydi. 20 Temmuz 2015’te Suroç katliamı, 10 Ekim 2015’te Ankara katliamı yaşanmış 140’ın üzerinde canı barış için şarkılar söyleyip halaylar sekerken kaybetmiştik, yüzlercesi de bedenlerinden ve ruhlarından ağır yaralar almıştı. Toplumdaki korku ve dehşet duygusu doruğa ulaşmış, toplumsal bir travma hali hakimdi. Elbette ve ne yazık ki her toplum kesiminde aynı şekilde yankılanmıyordu bu acı. Bu ortamda Diyarbakır’ın Sur, Şırnak’ın Cizre ve Mardin’in Nusaybin ilçeleri başta olmak üzere birçok doğu şehrinde operasyonlar başlamıştı. Bağımsız haber kanallarından gelen haberler, görüntüler, sivillerin yaşamlarının ciddi tehdit altında olduğunu gösteriyordu. Bu haberlere her gün onlarca ekleniyordu. 19 Aralık Cumartesi günü komşusundan evine dönerken vurulan Taybet anaya yirmi saat boyunca herhangi bir müdahale yapılmıyor, çaresiz çocuklarının, yakınlarının ve aslında tüm dünyanın gözleri önünde kan kaybindan ölüyordu... Cansız bedeni yedi gün sokak ortasında kaldı Taybet ananın. Yedi gün boyunca yerde kalan insanlığımızdı aslında... Benzer biçimde ölen ve cansız bedenleri günlerce evlerinin buzdolabında bekletilen Miray bebekten mi söz etmeli, 9 yaşındaki Cemile’den mi? Ya da bodrumlarda öldüğü söylenen yüzlerce kişiden mi? Bunlar sadece birkaçıydı. Bu görüntüler, günlerce hatta aylarca hepimizin içine işledi, içimizi kararttı, çaresizlik belimizi bükte, aynadaki yüzümüz giderek yabancılaştı. Çaresizce beklemenin de bir tür ölüm olduğunu fark eden bir grup akademisyen, işte tam da bu ortamda, bir barış çağrısında bulundular. Akademiye yakışan bir tutumla, toplumsal sorunlara çözüm üreten bilimsel bir anlayışla, toplumun birliği ve bütünlüğünün korunmasına dönük bir sorumluluk duygusuyla, ateşkese ve tekrar masaya oturmayı talep ettiler.

Barış bildirisinin yayınlanmasının ardından hemen göreve çağrılan üniversite rektörlüklerinin bir kısmı elini çabuk tuttu. İlk olarak vakıf üniversiteleri, barış bildirisini imzacısı akademisyenlerin sözleşmelerini iptal etti ya da yenilemedi. Bunları devlet üniversitelerindeki soruşturmalar ve sözleşmelerin yenilenmemesi gibi süreçler izledi. 07 Şubat 2017’ye

*Dr. 686 nolu KHK ile Ankara Üniversitesi EBE, EPH bölümünden ihraç

kadar mensubu olduğum Ankara Üniversitesi'nin rektörü, bildirinin yayınlanmasından sadece sekiz gün sonra 19.01.2016'da, üniversitesindeki barış bildirisi imzacılarının tümüne, haklarında soruşturma açıldığına dair tebligatları gönderdi. Savunmalar iki hafta içinde verildi, fakat soruşturma sonuçlandırılmadı. Ankara Üniversite'sinde 1 Eylül 2016'da yayınlanan 672 nolu KHK ile başlayan ve 679 ve 686 nolu Ocak ve Şubat KHK'ları ile devam eden tasfiye sürecinin sonunda toplam 102 barış bildirisi imzacısı ihraç edildi, kamu görevinden men edildiler, pasaportları iptal edildi. OHAL kapsamındaki KHK'larla ihraç edilen barış bildirisi imzacısı akademisyen sayısı 312'yi buldu. Üniversitelerden bu hocalarla birlikte yüzlerce ders ihraç edildi, yüzlerce tez danışmansız kaldı. Üniversiteyi üniversite yapan değerler sarsıldı. Binlerce öğrenci çok sevdikleri hocalarından koparıldı. Kişisel olarak da en acısı öğrencilerimle vedalaşmak zorunda kalmaktı. Ancak atıldıktan sonra bir rahatlama olduğunu da söylemeliyim, bir yıl süren belirsizlik sona ermişti ve ne olacaksa olmuştu artık. Artık bundan sonrasını düşünme, dayanışma ağlarını güçlendirme ve öğrencilerimizle tekrar buluşabilmenin yollarını arama zamanıydı.

Bildirinin yayınlanmasından bugüne, imzacı akademisyenler soruşturma, gözaltı, tutuklama, ihraç ve hedef göstermelerle karşılaştı ve bu baskılar, yıldırımlar her birine farklı şekillerde yansıdı. 2016 Haziran ayında doktora tezini tamamlayarak, akademik hayatının henüz çok başındayken, Çukurova Üniversitesi tarafından sözleşmesi yenilenmeyen, arkasından farklı üniversitelere yaptığı başvurular da kabul aldıktan sonra sözleşmeleri iptal edilen ve sonunda bir yıl boyunca devam eden bu ağır yıldırma sürecini kaldırmayarak 24 Şubat 2017'de hayatına son veren Mehmet Fatih Tıraş örneğinde olduğu gibi. Sözün bittiği yerdeyiz, acımız büyük ve daha fazla acı istemiyoruz.

İhraçların ardından ilki Kocaeli'nde olmak üzere sokak ve dayanışma akademileri kuruldu, akademisyenler üniversitenin o dört duvardan ibaret olmadığını göstermeye çalıştı ve bunu yapmaya da devam edecek. Neden bir Mehmet Fatih Tıraş Akademisi kurulmasın! Onu yaşatmak artık boynumuzun borcu...

Karanlığa Karşı Yarınlarımız İçin Direnenler...

*Ebru Eren Deniz**

Kaybetmekten korkma; bir şeyi kazanman için bazı şeyleri kaybetmelisin.

Ve unutma; Kaybettiğinde değil, vazgeçtiğinde yenilirsin.

Che Guevara

Üniversite olgusunun tarih boyunca süre giden bir diyalektiğinin varlığından bahsedebiliriz. Üniversite, bir yandan bilim insanlarının onurlu duruşuyla insanlık yararına bilgi üretmeye çabalarırken, bir yandan da akademik özerklik ve özgür bilimsel faaliyet olanağının kaybolduğu kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilim insanları sürekli özerk ve özgür bilim olanağı sorunsalıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bugün de benzer koşullar altında çalışmak zorunda olan akademisyenler haksızlıklara karşı mücadele ettikleri için üniversitelerinden sürgün edilmekte ya da ardı ardına çıkarılan KHK'larla tasfiye edilmektedirler. Kaygı verici gelişmelerin yaşandığı bir dönemden geçmemize rağmen çeşitli nedenlerle insanlar bir çift söz bile söylemekten çekinirken *kaybetmekten korkmayanlar onlar oldu*, sergilemiş oldukları duruştan *vazgeçmeyenler de*. Nazım Hikmet'in dizelerinde vurguladığı gibi *mesele esir düşmekte değil(di), teslim olmamakta(ydı) bütün mesele!* İşte tam da bu nedenle korkmadıkları, vazgeçmedikleri... için öğrencilerinin, meslektaşlarının onuru oldular.

Karanlıklar aydınlık olsun diye direnerek, seslerini yükselterek umudun kaynağı oldular. Tarihin sayfalarında Onlar bu onurlu ve umut dolu duruşları ile yer alacaklar. Onlar bugün, yapılan haksızlıklara karşı susmayan, direnen, dayanışma duygusunu paylaştıkları, kalplerinde umudu taşıyan insanlar-

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi

la bir arada mücadelelerine devam ediyorlar. Bu mücadele kuşkusuz sadece kendilerinin uğramış oldukları haksızlıklara karşı değil aynı zamanda her zaman olduğu gibi daha adil, daha yaşanabilir bir dünya tahayyülü ile halktan, emekçiden, ezilen-den yana ve onlarla birlikte devam ediyor. Hiçbir pişmanlık duymadıklarını, mücadelelerine devam edeceklerini haykırarak, boyun eğmez, biat etmez tavırları ile dimdik ayakta duruyorlar. Karanlığa dur demeye devam ediyorlar. Yıllarını geçirmiş oldukları üniversitelerini “hayır gitmiyoruz” diyerek terk etmiyorlar. Bunun yanı sıra dayanışmaya ve mücadele etmeye üniversite dışında da göstermiş oldukları birlikteliklerle Ankara Dayanışma Akademisi (ADA), Sokak Akademisi vb. gibi pratiklerle yeni boyutlar katıyorlar. Akademiyi üniversite kampüslerinin, duvarlarının dışına, sokağa taşıyarak akademide yeni açılımlar yapmaya, mücadelelerine yeni soluklar katmaya, can vermeye devam ediyorlar. Nasıl ki geçmişte benzer mücadeleler içerisinde yer almış insanlar mücadeleleri sonucunda elde etmiş oldukları haklarla, bugün daha yaşanabilir bir dünya sunmuşlarsa, hocalarımız göstermiş oldukları bu tarihsel ve toplumsal sorumlulukla yarınlarımızda, geleceğimizde bizlere umut, dayanışma ve mücadele duyguları ile örülmüş aydınlık bir yol sunuyorlar. Yaşadığımız kaygı verici gelişmeler bizleri karanlığa doğru sürüklemeye devam ediyor.

Susarak, bekleyerek karanlıkların aydınlığa dönmeyeceğini hepimiz biliyoruz. İçinde bulunduğumuz koşulları değiştirmek bugünün öznelere olarak bizlerin elindedir. Nasıl bir bugün ve gelecek inşa edeceğimiz, göstermiş olduğumuz çabalar ve tahayyüllerimiz ışığında olacaktır. Bu bilinçle hareket eden ve gerçeğin peşine düşen hocalarımız, adalet ve özgürlüğün gelmesini beklemediler ve onlara vaaz edilen akademik alanın sınırları çerçevesinde kalmadıkları için bugün üniversitelerinden uzaklaştırıldılar ama mücadelelerinden asla uzaklaştırılmayacaklar. Rosa Luxemburg’un “hareket etmeyenler zincirlerini fark etmezler” sözlerinde vurguladığı zincirlerini çoktan fark etmişlerdi. Ve Marx’ın “Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri şeyleri yok, kazanacakları bir dünya var. Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sözlerinde ifade ettiği gibi bugün o fark ettikleri zincirlerini

kaybettiler belki; ama birleşip bütünleşerek, dayanışma ile mücadele ile önlerinde kazanacakları, kazanacağımız çok güzel bir dünya var. Tarihsel sürecin de bizlere göstermiş olduğu gibi her zaman halktan, emekten, emekçiden yana olan, “toplum ve doğa” adına bilim üreten ve ürettikleri bilgiyi paylaşan değerli hocalarımız bu süreçte gösterilen mücadeleler ve dayanışma sonucunda tekrar üniversite de yer alıp almama kararı onlara ait olmak üzere mutlaka bir gün geri dönecekler. Bu süreçte arkadaşları, meslektaşları, öğrencileri olarak bizler onlarla birlikte mücadele etmeye ve dayanışmaya devam edeceğiz. Tıpkı Adnan Yücel’in o meşhur dizelerinden döküldüğü gibi:

...Saraylar saltanatlar çöker,
kan susar bir gün zulüm biter.

Menekşelerde açılır üstümüzde, leylaklarda güler.

Bugünlerden geriye,
bir yarına gidenler kalır, bir de yarınlar için direnenler...

Şiirler doğacak kıvamda yine
duygular yeniden yağacak kıvamda.
ve yürek, imgelerin en ulaşılmaz doruğunda.

Ey her şey bitti diyenler,
korkunun sofrasında yılgınlık yiyenler.
Ne kırlarda direnen çiçekler,
ne kentlerde devleşen öfkeler
henüz elveda demediler.

Bitmedi daha sürüyor o kavga ve sürecek.
Yeryüzü aşkın yüzü oluncaya dek!”

Ötekilik ve Soykırım Kültürü

Üniversiteden İhraçlar Üzerine Felsefi Çağrışımlar

Remzi Onur Kükürt*

*“ ‘Öteki’ni fiziksel olarak yok edebilirsin ama
‘ötekiliği’ asla,*

*kök kazımak imkansızdır, geriye daima bir anlam artışı
kalır.”*

*İşte direniş tam da bu indirgenemez başkalığın
yüzlerimize tokat gibi çarpan itirazından doğar...!*

Uçsuz bucaksız bozkırların imparatoru Cengiz Han, fethettiği toprakları yakıp yıkar, yerleşik medeniyetleri talan edip karşısındaki kültürün kökünü kazımaya çalışmış. Cengiz Han’ın «başka» olanı «tanıdık» olana çevirmeye çalışan bu savaş politikasının gerekçesi ilginç bir «korku»ya dayandırılır. Cengiz Han tüm göçebe duygularıyla bozkırdan başka hiçbir yurdu yönetemeyecek, bozkırdan başka hiçbir kültürü kontrol altında tutamayacak olmanın korkusuyla iktidarını tesis etmek için ele geçirdiği her yerde, yerleşik yaşam kültürüne ait mimariden, sanata, bilimsel birikimden, kütüphaneye kadar ne varsa yok etmekten, yerleşik kültürün topyekun kökünü kazımaktan başka çare bulamazmış. Tek çıkar yolu, daha da uçsuz bucaksız bir bozkır kültürü yaratmakmış.

Benzer şekilde Hitler Nazizmi’nin farklı olana duyduğu nefretle gerçekleştirdiği Yahudi Soykırımını ya da tarihin gördüğü en kan dondurucu güdümlü katliam örgütlerinden birisi olan İşid’in başka inançlara sahip insanları acımasızca katledişini, başka kültürlerle ait tarihi ve sanatsal eserleri büyük bir «hınç»la adeta kazırcasına yok etmesini de benzer bir çerçevede, tanıdık bir bozkır kültürü yaratma mantığının ürünü olarak okuyabiliriz. Tarih, grup zorbalığının, başka olanı yok edip yerine yoz olanı tesis edişinin örnekleriyle doludur. Yozluğun emperyalizmi sanatta güzel olanın ve

bilimde hakikat peşinde koşanın üzerinde daima hakimiyet peşinde olmuştur. Bu öyle bir emperyalizmdir ki «güzel»i yok edip yerine «vasat»ı ikame eder: Örneğin güzelim yerel melodilerin yerini ucube yoz müziklere bırakışını dehşetle izleriz. Ya da bu öyle bir faşizmdir ki insanlık yararına gerçeği açığa çıkarmak isteyen bir bilimsel çabanın başını oracıkta gözünü kırpmadan koparmaya çalışır. Sokrates’ten Galile’ye, Hypatia’dan Buruno’ya bunun örnekleriyle doludur. Düşünün o görkemli kadın Hypatia’yı... İskendireye Kütüphanesi hunharca yakılırken O, kitapları, nasıl da ölümü göze alarak kurtarmaya çalışmıştı. Gericilikle, yozlukla ters düştü ve özgür bilim için insanlık adına son nefesine kadar direndi.

Peki, çoğunluğu oluşturan bir gruhun «başka» olanı yok etme duygusunun ya da bir başka kültürün kökünü kazıma arzusunun fenomenolojisi ne olabilir? Bir anlayış, bir ideoloji ya da bir takım insanlar neden toplumdaki farklılıkları ortadan kaldırmak ya da bir kültürün kökünü kazımak isterler? Ve güzel’e ve gerçek’e duyulan bu hınç nedir? Bunun dayandığı temel mantık ne olabilir?

Cengiz Han metaforu, egemen olma arayışındaki öznenin ya da siyasal çerçevede düşündüğümüzde iktidarın, başka olanın üstesinden gelmeye çabalarken temelde ne arzulanabileceğine ve bu arzusun kaynağında ne olabileceğine dair güzel bir referans olabilir. Ötekini kendisi gibi yapma, ünlü çağdaş filozof E. Levinas’ın diliyle söylersek «başka» olanı «aynı»ya çevirme arzusu, Cengiz Han için, tıpkı Hitler ve İşid için olduğu gibi, “başka” olanla kendisi arasında asla kapanmayacak olan fark’ın getirdiği korkuydu belki de. Derhal bu fark törpülenmeli, kökü kazınmalı ve “öteki”, tıpkı “ben” ya da “biz” gibi yapılmalıydı. Aslında, ben ve başka arasındaki bu ontolojik fark, bu asla kapanmayacak yarı, siyasal olanın özü olduğu kadar öldürme dürtüsünün de özü olarak düşünülebilir. Öteki asla ben, başka asla aynı olamayacağı içindir ki mutlak bir iktidar ya da pürüzsüz bir hegemonya tam bir imkansızlıktır. Başka olana düşünerek, onu dile getirerek ya da siyaset vasıtasıyla asla tam olarak ulaşamayacağım ve geriye hep bir anlam artışı kalacağı içindir ki (ve Levinas bu argümanla “öldürmemelisin”, “öldüremezsın”i temellendirmiş olsa

*Ankara Üniversitesi, Eğitim Politikası Doktor Adayı. email: onurkukurt@gmail.com

da) bu aynı zaman da öldürmenin, başka karşısındaki alerjiyi, onu yok ederek ortadan kaldırmanın da bir gerekçesidir. Cengiz Han'ın, Işid'in ve zamanında Hitler'in oluşturduğu kültür de buna benzer şekilde aynılaştırmanın imkansızlığının kavrandığı anda bir yok etme, farklı olanın kökünü kazıyan bir soykırım kültürüne dönüştü.

Aynı ve başka arasındaki antagonizma, bu adı geçenler için siyaset yapmayı da olanaklı kılabilirdi, ancak bu öznelerin yaşadıkları zamanın ruhuyla aralarında öyle büyük bir başka yarık vardı ki siyaset yaparak hiç kimseyi ikna edemeyecekleri çok aşıkardı. Ne sunabilirdi ki Cengiz Han halkına, bilim, sanat ve mimari yerine kuru bir bozkır kültürü mü? Işid nasıl ikna edebilirdi bölge halkını, uzay çağında karanlıklar imparatorluğunu vaat edermi? Hakim oldukları yerlerde asla kendileri gibi olmasına ne ontolojik ne de mantıksal olarak imkan olmadığını bildikleri kültürleri siyasetle kontrol altında tutamayacağına, dolayısıyla giderek kendilerinin yok olacağına dair korku, yok etme arzularının da temelinde durmaktaydı. Tarih boyunca faşizmi yaratanın hep bu, «benliğin»in kaybolacağı korkusu olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Kestirme yoldan söylersek bu korku, modernizmle birlikte formüle olan «ben merkezci»(egosantrik) bir sakat mantık ile ilkel hayvani bir dürtü arasında salınan bir koordinata denk gelmektedir.

Peki böyle bir korku günümüzde, Türkiye'de bizler için ne çağırıştırıyor? Bir gecede iki dudak arasından çıkarılan kararlarla farklılıklar törpülenmeye, kökleri kazınmaya çalışılıyor. Üstelik bu, Cengiz Han'ca bir istila mantığıyla bir kültürün en değerli yerinden, bilimden başlanarak, bir kazıma dürtüsüne dayanarak yapılıyor. Yani, bugün de bu topraklarda sanatta ve bilimde yeni bir Cengiz Han Sendromuyla karşı karşıyayız. Farklı olan korku verici bir tehdit sayılıyor, güzel olan her şeyin kökü kazınıp yerine vasat olan ikame ediliyor. Biat etmeyeceği açık, toplumsal gerçekliği gözler önüne sermek isteyen kalemler kırılmaya, kökleri kazınmaya çalışılıyor. Unutmayalım, çorak bir bozkır, yerine daha güzeli inşa edemeyecek olanların daima işine gelir. Siyasetle hegemonya kurulamayacağı anlaşıldığında tahakküm, hatta soykırım devreye girer. Hayatını bilime ve topluma adanmış gerçek

entelektüeller, güzelim bilim insanları, özgürleştirmeye çalıştıkları üniversitelerden bir gecede koparıldılar. Farklılardı, başkalardı, iktidarlara değil, topluma hizmet ederlerdi. Yönetilmeleri kolay değildi. Oluşturmak istenilen yoz üniversiteye yakışmazlardı. Bu nedenle kökleri kazınmaya çalışılanlar tarihine onlar da yazgılıydı. Korkmuyorlardı, göz önündeydiler, hiç saklanmadılar, kaçmadılar, alınları açık, «Yüz»leri serilmişti. Bunu yapanların gözlerinin içine öyle bir bakmaktı ki bu, savunmasız, tehlide açık “yüz”lerini, adeta onların şiddetine sunmaya devam ettiler. Serilmişlik bir haykırış, bir itiraz barındırıyordu: Hadi öldürün öyleyse bizi!...

Ülkenin, olan bitenlere ender duyarlı filozoflarından birisi, Zeynep Direk, Levinas'tan şöyle aktarıyor: “Yüzün üstünde iktidar kurma girişiminin doruğu olan öldürme eylemi, «başkası» öldüğünde yüz katilin ellerinden kayıp gittiği, tahakküm edilecek olan ebediyen kaybolduğu içindir ki paradoksal bir biçimde kendi iktidarsızlığına ulaşır. Bu nedenle Yüzü öldürmek imkansızdır”. Öyleyse tekrarlayalım: “Öteki”ni fiziksel olarak yok edebilirsiniz ama “ötekiliği” asla, kök kazımak imkansızdır, geriye daima bir anlam artığı kalır. İşte direniş tam da bu indirgenemez başkalığın yüzlerimize tokat gibi çarpan itirazından doğar...!

Haksızlığa uğrayan değerli hocalarımızın barışçıl gülümsemelerinin yansıdığı saf yüzlerinden haykıran bu itiraz içinde umudu taşıyan bir direnişti. Acze düşmüş bir hınçla cüppeleri çiğnense, özgür bilim soykırım kültürünün hışımıyla bir kez daha ayaklar altına alınsa da şüphesiz ki, tarihin tüm yükünü taşıyan “başkalığın” simaya kavuştuğu “yüz”ler, bu değerli bilim insanları, aydınlık yarınların umudu olarak dimdik ayakta durmaya devam edecekler. Selam olsun...

Ateş Hırsızları

Yeşer Torun

Prometheus ateşi çalıp insana vermiş, vermiş vermesine ama tanrılar bu başkaldırıya kayıtsız kalmamış, O'na bedel ödetmeye kalkmışlar, fakat o gün bugündür hiçbir güç gerçeğin, adaletin, özgürlüğün arayışına ket vuramamış. Aydınlığa yüzünü dönmüş yüzlerce Prometheus var bugün; haksızlığa itirazın yükseldiği her mecrada onları görebilirsiniz; adları umut ve direnişle birlikte anılıyor.

Sevgili Hocam Işıl Ünal bu hırsızlardan biridir, ateşi çalmıştır. Dahası, onu bizlere verirken hiç mi hiç tereddüt etmemiştir. Öyle şatafatlı, gösterişli bir hal ve tavır da takınmaz. Hocalığın unvanlarla, etiketlerle, nümayişle olmadığını ifade etmek için uğraşmaz kendisi, ama bunu bizzat yaşayıp görürsünüz. Kendisi, Eğitim Ekonomisi ve Planlaması alanında çalışmalara yıllarını vermiştir. Bölümde dersini alan öğrenciler bilir, eğitim bilimci olmak kolay iş değildir, çetrefillidir. Çok çeşitli yazarlardan okursunuz, kaynak ve kitaplardan yararlanırsınız. Kendisi, size hazır basmakalıp bilgilerden oluşan bilgi reçeteleri sunmaz. Olabildiğine muhakeme gücünüzü kullanmanız gereken metinlerle boğursunuz. Hem sosyolojiyi, hem politikayı, hem tarihi, hem ekonomiyi, hem pedagojiyi göz önünde bulundurmak durumundasınız ki bütüncül bir bakış açısı kazanabilesiniz. Amaç bir perspektif edinmenizdir; bir eğitim bilimci olarak bakabilmeyi, düşünebilmeyi öğrenirsiniz. O, derslerinde “ders” vermez; kendinizi sonsuz ve engin bir öğrenme, keşfetme ve üretme yolculuğunda bulursunuz.

Yetinmez, birlikte bilim nedir/ne olmalıdır, nasıl bir bilim gibi sorulara yanıt ararsınız -ki bu sorulara verilen cevaplardır – bilim insanlarının duruşunu, neyi dert edineceğini, neyi-nasıl araştıracağını, neyi gündeme getirip onun bilgisine erişmek için uğraş vereceğini ve bu uğraşların nihayetinde kime hizmet edeceğini -kısaca bilimin iktidarla ilişkisini- ve bu ilişki içinde nerede ve nasıl konumlanacağını belirleyen...

Yetinmez; birlikte sorgularsınız, hayatta özne olmanın ne demek olduğunu anlamaya çalışırsınız. Yalnızca eğitimciler için değil, toplumsal olarak dezavantajlı, azınlık ya da marjinal, yoksul ya da yoksun kimlikler için bunun önemini tartışırsınız. Eşitsizlikler ve ayrımcılıklar karşısında nasıl mücadele edebileceğinizi düşünürsünüz. Işıl Hoca, çaldığı ateşi vermiştir bir kere; artık önünüzde duran, dünyayı anlamaya ve yorumlamaya çalışmanın ötesinde, aynı zamanda O'nu dönüştürmeyi, eyleyen olabilmeyi ve bunun için mücadele etmeyi anlamlı bulan bir vizyon kazanabilmektir.

Ateşi çalma cüretini gösterip onu hiç düşünmeden bizlere bağışlayan bir diğer hocam Seçkin Özsoy'dur. Kendisi, adeta bilme ve öğrenme tutkusunun Eğitim Bilimleri Bölümüne gönderilmiş neferi gibidir. Merak, ilgi ve araştırmacılık ile ilgili duyduğu heyecanı her zaman bizlere hissettirmiş ve bu anlamda esin kaynağı olmuştur. Sorgulayıcı tavrı ile eleştirel düşünmenin kapılarını aralamış, o kapıdan girme tereddütünü yaşadığınızda desteğini ve yol göstericiliğini hiç esirgememiştir.

Seçkin Hoca'nın derslerinde kuramcılar ve düşünürlerin dünyasına yolculuğa çıkarsınız, kendisinin engin bilgi birikimi sizlere yeni bir ufuk kazandırır. Çoktandır adlandıramadığınız ya da bilince çıkaramadığınız bir konu vardır ve birdenbire bir aydınlanma yaratır ya insanda, Seçkin Hoca'nın dersleri biraz böyledir. Ya ders sırasında konuşup tartışırken ya da okuduğunuz metinler üzerine düşünürken bir farkındalık oluştuğunu görürsünüz. Bir keşfetme yolculuğunun parçası oluverirsiniz.

Seçkin Hoca, bilimsel bilgi üretimini anaakım yaklaşımlara hapsedmez, O'na göre akademik çalışmalar mevcut olanın detaylanması, ya da tımtırlıklı sözlerle yinelenmesinden ibaret değildir, aslolan olanaklı olanı ya da normatif olanı araştırmaktır. Bu yaklaşım yalnızca sosyal bilimlere bakış açısına dair bir perspektif sunmaz, aynı zamanda eğitim bilimleri alanı için de bir izlek oluşturur. Kendisi, bu çerçevede, Işıl Hocamız ile birlikte Eğitim bilimlerinin teknisyen yetiştiren bir uzmanlık alanına indirgenmesine karşı çıkarak, bu alanın ayrı bir sosyal bilimler disiplini olarak bilimsel bilgi üretmesi gerektiğini vurgulamakta ve bu varoluş mücadelesinin öncülüğünü yapmaktadır.

Üniversiteler, KHK'lerle İhraç Edilen Akademisyenler ve Dönüşe Dair Notlar

*Akif Coşkun**

Nejla Kurul hocam ise, neredeyse Prometheus'u kışkandıracak bir enerjiye sahiptir. Çaldığı ateşi bahşetmek için gösterdiği çalışkanlık, özveri ve kararlılık hepimizde hayranlık uyandırmaktadır. Aydınlattıkça eriyen bir mum gibi tükeneceğini beklerseniz yanılırsınız, o adeta ışıyla yeniden korlanan bir alev gibidir. Eğitim Ekonomisi ve Planlaması alanına yaptığı katkılar, uzun yıllara dayanan emek ve üretimin sonucudur. Eğitim Bilimlerinin bütüncül bir perspektifle ele alınması konusunda gösterdiği çaba, yalnızca bir hoca olarak ders içindeki yaklaşımıyla sınırlanmaz, ders dışındaki tutumuna, nezaketine ve anlayışına da yansır. Bir eğitimbilimci ve bir bilim insanı olarak öğrencilerine gösterdiği sabır ve özveridir ki, pedagojik formasyonun yalnızca “bilmek”ten ibaret olmadığını, uygulamanın onun olmazsa olmaz bir parçası olduğunu bizzat göstermektedir.

Nejla Hocam, bilmenin politik bir sorumluluk getirdiğini unutmaz, bunun kanıtı gibi yaşamayı seçmiştir. Politik ve akademik yaşantısı arasında bağ kurmayı bilir ve daha da önemlisi akademik bilginin pratik ile ilişkisini birçoklarının yaptığı gibi pragmatik biçimde kurmaz. Kişisel çıkar ve koltuk peşinde değildir. İdealist bir akademisyen ve politik bir özne olmanın yükünü hiç yüksünmeden taşımaktadır. Bunu yaparken de hiçbir öğreti, hırs ya da amacın insancılığı korumaktan daha önemli olmadığını bizlere yaşantısıyla göstermektedir.

Her üçü de Ankara Üniversitesi'nde öğrencisi olduğum ve bana çok emeği geçmiş sevgili hocalarımın kurumlarından koparılmasına üniversite adına çok üzüldüm. Ancak bizler onlardan öğrendik; sahip olduğumuz üniversite anlayışının sınırları kurumlar ile belirlenmemiştir. Bizler biliyoruz ve iddia ediyoruz ki, tarihin akışını değiştiren de, onu belirleyen de Prometheuslardır. Buna karşın muktedirlerin atacağı hiç bir adım, hiçbir engel ve yaptırım bu akışı geri çeviremez. Artık ateş çalınmıştır ve insana verilmiştir bir kere. Aydınlattığı yollar sayesinde gün gelecek büyük seller, barajları ve bentleri aşacak ve denizleri ve okyanusları bulacaktır.

Akademi Nereye?

Belki de giriş açıklamalarına yer vermeden konuya doğrudan dalmalı ve sözü hiç dolaştırmadan kralın çıplak olduğunu bir çırpıda söylemeli. Bugün artık görkemli binaları, bol nutuklu açılışları, “rafları dolduran” bilimsel çalışmaları, unvan sırasını önemseyip protokolde yerini almak isteyen “hoca”larıyla Türkiye’deki üniversitelerin evrensel sözlük anlamına hiç de yakışmayan bir noktada bulunduğu belirlemesini yapmak gerekiyor. Aksi halde hiçbir gerekçe, binlerce akademisyeni ihraç edilen bir kurumun, içinde bulunduğu derin sessizliği ve sanki hiçbir şey olmamışçasına rutin yaşamını sürdürmesini açıklamaya yetmeyecektir. (Burada komşu oda ihbarlarından, ihraç listelerinin oluşumuna üniversite katkısından ya da boşalan kadroların yerine geçmeyi sabırsızlıkla bekleyen “bilim insanlarından” bahsetmek bile istemiyorum.) Bu noktada, yani akademinin ölü bir kurum olduğu sorusu ortaya atıldığında, içeriden çeşitli itirazların yükseleceği görülecektir. Yargının toptancı ve katı olduğu, iyi niyetli çabaları, bilimsel arayışları görmezden gelip, sorunlara çözüm üretme iradesi taşımadığı söylenecek; çıkışın yine verili durum eleştirisi ve yürütülecek bir mücadele ile olabileceği dile getirilecektir. Ancak üniversitelerin reformlar aracılığıyla dönüştürülebileceği yönündeki bu yaklaşımın aynı zamanda sırtlarda taşınan tabutun bir türlü gömülememesi anlamına geldiği, bu nedenle farklı bir pencereden, yeni bir anlayış ve umutlarla dolu bir akademinin yaratılmasıyla ilgili pratiklerin ortaya çıkışı mümkün kılmadığı atlanmaktadır.

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Peki, Türkiye’de yeni bir akademinin kurulumu olanaklı mıdır? Aslında bu beklenti sanıldığı kadar zor değildir.Çeşitli gerekçelerle kabullenilmiş, doğru olduğuna ve hayatlarımızı anlamlandırdığına inanılan düşünme ve eyleme biçimlerinin,yani bir anlamda “konformizm” kavramı ile özetlenebilecek yerleşik tarzın reddi ve yeni olana dair yaratıcı tartışmanın bizleri gerçekçi yanıtlara ulaştıracağını söylemek olasıdır. Aynı zamanda içinde bulunan kurumun (üniversitelerin)içerden seslendirilen muhalif girişimleri de kendinin yeniden üretiminin araçları olarak kullandığı bilinciyle var olan alışkanlıkları reddetmek “iyimser umudu” tekrar yeşertebilir.Aynı bundan yaklaşık beş yüz yıl önce La Boétie tarafından dile getirildiği gibi, “kendi gücümüz, eylemlerimiz ve zihinsel yapılarımızla ortaya çıkan alışkanlıklarımızın bizleri egemene karşı hizmet etmeye yönelttiği” tekrar hatırlanmalıdır.Bu anlamda yeniden kurulumun akademide “değerli kabul edilen bilgi” üzerinden ortaya çıkan hiyerarşik ilişki ve ayrıcalıklı pozisyonları tartışılır kılacağı unutulmamalıdır. Bu kabul aydın sorumluluğuna dair tezlerin yeniden elden geçirilmesini gerektirerek onları gerçek insanlarla buluşturacağı; akademisyenleri halklardan yana, özgürlükleri büyüten ve kolektif yaşam olasılıklarını zenginleştiren çalışmalara yönelteceği, akademik özgürlüğün seçimlere ve kapalı mekân tartışmalarına indirgenemeyeceği, siyasetin yönlendirmelerine direnç göstermenin tam da varlık gösterisi olduğu gibi durumları yaratacağı görülmelidir. Yine bu arayış içinde üniversite öğreniminin tam da aykırı tartışma ve arayışlarla, bilim onuruna sahip çıkarak ve tam da ihraç edilen (ve edilme aday) özgürlükçü anlayışa sahip akademisyenler eliyle yürütülebileceği ortaya çıkacaktır. Fakat bu yazı hem yazılış amacı hem de kapsamı açısından akademinin kurtuluşunu ele alma niyetinde değildir. Bu başlık ancak daha ayrıntılı bir çalışmanın konusu olabilir. Bu kısa yazı bir yandan farklı düşünceleri seslendirirken aslen “ihraç edilen akademisyenlere” (tarih bu sözcükler için bizleri yargılayacaktır) ait bireysel duyguların paylaşımıdır.

Gidenler ve Kalanlar

Bir öğrenci için, kendisiyle derslerini paylaştığı, araştırma yapıp tartıştığı, farklı ufukları açan ho-

casının üniversiteden kendi isteği dışında gönderilişine şahit olmak ve bunu engelleyememesi nasıl bir şeydir? Ya da odasındaki raflarda bulunan ve imrenilerek bakılan kitapların kutulara doldurulup, kucaklanarak fakültenin dışına çıkarılmasında yardımcı olmak kadar ağır bir “akademik” ödev olabilir mi acaba? Her önünden geçtiğinizde selam verme isteği duyduğunuz ve her defasında güler yüzlü ve sıcak karşılamalarla ağırlandığınız odaların kapılarının kilitlenip, içerideki insan sıcaklığının uzaklaştırılmış olması sizlerde hangi duyguları yaratır? Bu koridor, fakülte, kampüsler dar gelmez mi insana? Tam da öyle oluyor, göğsümüz daralıyor ve içimizde biriken öfke bir çığlık olup fişkırmak istiyor dışarı.

İyi ama neden listelerde yer edindiler kendilerine ve niçin gittiler onlar? Suç mu işlediler, görevlerini mi yapmadılar acaba? Karanlık gölgeler neden hedef tahtasına koydular bu bilim insanlarını? Evet, suçludur bu arkadaşlarımız. Tekçiliğin, şiddetin, akademik körlüğün, itaatin oluşturulmak istendiği; cübbelerin olmayan düğmelerinin iliklenmeye çalışıldığı ve özgürlüklerin daraldığı bir ortamda susmadıkları ve varlık nedenleri olan girişimlerde yer aldıkları için suçludur onlar. Aydın olma sorumluluğunun gereğini yaptıkları ve bilimsel özgürlüğün nasıl bir şey olduğunu gösterdikleri için bu cezalara çarptırılmışlardır. Ve işin ilginç yanı aynı suçları tekrar ve tekrar işleme eğilimi içindedirler. İşte tam da bu tutumları nedeniyle onlar tarihe not düşmüşlerdir.

Ya kalanlar ne yaşıyorlar acaba? Üniversitelerin bilimsel yoksullaşması süreci içinde sıralarını mı bekliyorlar tedirgince? Ya da henüz kendilerine dokunulmamış olmanın rahatlığı içinde “alışkanlıklarına” devam etme niyetindeler mi? Öğrenciler hiç burukluk yaşamadan ve sanki bir şey olmuyormuşçasına sessizliğe mi gömülecekler? Her ne olursa olsun bu tablo kalanlar açısından da oldukça zor görünüyor. Onlar şimdi daha ağır bir yük altındadırlar ve alacakları tavır tarihsel bir sorumluluk olarak omuzlarının üstünde durmaktadır.

Bu aşamada A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde geride kalanlar olarak gidenlere söyleyecek sözlerimiz var elbette.

Keşke sizlerle daha fazla ders ve tartışmalar yapma olanağımız olsaydı sevgili hocalarım. Keşke odalarınızın kapısını daha çok çalıp, ısmarladığınız çaylarınızı daha fazla içseydik. Sorularımıza yanıt olabilecek araştırmalara dalıp üretimler içerisinde olsaydık. Gülen ve daima gülmesini istediğimiz gözlerinize daha fazla baksaydık. Işıl hocam, Seçkin hocam, Nejla Hocam, Nuray Hocam, Sevgi Hocam, Kenan Hocam... Keşke sizler kadar cesur ve özgür olsaydık...

Dönüş

Hiçbir gece gün ışıklarının gelişini engelleyemez. Türkiye’de, geçmişte de benzer dönemlerin yaşandığını hepimiz çok iyi biliyoruz. Aydınlığa dair, arayışa, yeni yaşam umutlarına ve özgürlüklere dair ne varsa engellenmeye çalışıldığını, bunların üzerine gidilerek var olan egemenlik ilişkilerinin pekiştirilmek istendiğini gördük. Tıpkı “Koçero Destanı’nda” şarkılaştırıldığı gibi bir sömürü düzeni dayatıldı insanlara. Ancak bu baskı daha fazla sürdürülemez ve karanlık mutlaklaştırılmaz. Korkut hocamızın söylediği gibi akademi emniyet güçlerine bırakılamayacağına göre yaşanan bu sorunlar da geride kalacak. Tıpkı 1402 sayılı yasayla işlerinden uzaklaştırılan ancak bu gün isimlerini saygıyla andığımız tüm bilim insanlarının, öğretmenlerin, diğer kamu çalışanlarının geri dönüşü gibi, tıpkı zorluklara itilen yazarların, sanatçıların unutulmazlık katına çıkışları gibi, bugün giden arkadaşlarımız, hocalarımız da geri dönecekler ve ara vermeden sürdürdükleri çalışmalarına devam edecekler. Ve onlar geri döndüklerinde postallar altında ezilen ve “bundan dolayı değerini kaybetmeyen” cübbeler tekrar hak ettikleri sırtlardaki yerlerini alacak. Akademi onurunu biraz daha fazla kazanacak ama sorunları tükenmeyecek, mücadele bitmeyecek.

Uğurlama değil, karşılama çiçekleriyle geri dönüşünüzü bekleyen ve yanınızda olan tüm öğrenciler adına dayanışma duygularımı iletiyor, saygıyla ellerinizi sıkıyorum sevgili hocalarım.

“Yok”luğa Alışmamak, “Var”lığı Korumak ve Yaşatmak!

*Aslıhan Hancı**

Bugün (23.02.2017), Eğitim Ekonomisi ve Planlaması doktora programından diğer arkadaşlarla birlikte, bizim için olağanüstü geçen birkaç haftadan sonra, hem kayıt haftası olması nedeniyle hem de başlayacak olan derslerimize katılmak üzere okuldaydık (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi). Olağan koşullar olsaydı; bizim için yeni bir dönemin başlangıcı, yeni derslerin heyecanı, belki yeni ufukları keşfedip kendimizi aşma yolunda bir adım daha atacağımız ve üstelik baharın da gelip bizi canlandırabileceği bir dönemin başındaydık belki. Ancak, öyle günlerden geçmiyoruz ne yazık ki.

Her ay veya daha sık, önce yeni bir KHK söylenişinin etrafı sardığı, sonra da aniden bir gece çıkiverdiği ve binlerce insanın hayatını alt üst eden listelerin bir çırpıda yayınlandığı bir süreğen darbe dönemini yaşıyoruz ülkece. Her KHK, bir darbe etkisi yaratıyor. Sadece listede olanlara değil, onların çevresine de aynı etki yayılıyor. Biz de bugün, bu düşüncelerin ağırlığıyla, Cebeci Kampüsü’ne büyük darbeyi vuran 686 Sayılı ve bir önceki KHK ile ihraç edilen hocalarımızın doldurulmaz boşluğunu duyumsadık. Ama aynı zamanda, onların açılacak dersleri nedeniyle oluşan, sadece hissedilmeyen somut olarak yüzümüze çarpan bir boşluk nedeniyle, program yükünü tamamlamak üzere başka dersler bulma telaşında bulduk, bir kısmımız kendimizi. Kaldırması ağır bir telaş... Ancak yaşamak dışında başka yol da yok...

Onlarca kez girdiğimiz koridorda, derin bir sessizlik hakimken ve yine pek çok kez çaldığımız kapılardan “üç”ünün açılmayacağını bilerek yürüdük. “YOK” luk; hele bu sizin üzerinizde derin etkiler yaratmış, yaşamınızda izler çizmiş bir insanın veya insanların “YOK”luğu ise, öncesinde zihnen ve ruhen ne kadar hazırlanmaya çalışıp bunu kendi-

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikaları Anabilim Dalı Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Programı Doktora Öğrencisi

nize kabul ettirmek üzere mücadele verseniz de, onun kendisiyle, yani “YOK” luğun gerçekliğiyle, fiziksel olarak karşılaşmadıkça anlayamıyor, algılayamıyorsunuz. Çünkü, onu, henüz yaşamadınız ve yaşamadan da tam olarak bilinemeyecek bir durum. Daha somut olarak ve bugün yaşadıklarımızdan hareketle de; gözleriniz arkasında kimse-nin olmadığını bilmediğiniz kapılara takılmadıkça, ayaklarınız onların önünden geçerken birbirine dolanmadıkça, kapıyı çalıp sıcak bir merhaba ve gülüşü alamayacağınızı bilmenin omuzlarınıza yüklediği hüznle, içinizden ince ama etkili, hem acı hem de tatlı, derin bir sızı geçmedikçe “dank” etmiyor “YOK”luğun anlamı. Yaşamak ve hissetmek gerekiyor iliklerinize kadar. “YOK”luk, o zaman var olur hale geliyor.

“YOK”luklarını hissedip anladığımız, bölümümüzün 3 değerli hocası, hocalarımız, daima hocalarımız olacak olan, bizim son 4-5 dönemdir, her dönem en az ikisinin ve bazen üçünün birden derslerini aldığımız, gülüp dertleştığımız, paylaştığımız, yoğrulduğumuz, çok değerli zamanları yaratıp, yaşadığımız hocalarımız onlar.

Sevgili Işıl hocamız (Prof. Dr. L. Işıl Ünal), ilk seçilen hedefti ve ilk gidendi ama gitmeyendi... Daha onun şaşkınlığını atlatamamışken, Sevgili Nejla (Prof. Dr. Nejla Kurul) ve Sevgili Seçkin hocalarımız (Doç. Dr. Seçkin Özsoy) ve yine Eğitim Bilimleri Fakültesi’nden Sevgi Sezer, Nuray Türkmen ve Kenan Demirel hocalarımız ve diğer fakültelerden pek çok değerli bilim insanının üniversitelerinden ihraç edildiğini öğrendiğimiz o uğursuz KHK haberleri, gecenin bir yarısı ya bir mesaj sesiyle ya da bir dost aramasıyla iletildi bizlere. Ne yapacağımızı bilemedik bir süre. Boş boş, yüzlerce ismin, ama gerçekte sadece isim olmayan, bir sürü yaşanmışlığa, kendi içimizde küçük devrimlerimizi, kopuşlarımızı yaşamamıza, farkında olmadan belki de vesile olan, farklı dünyalara açılmamızı sağlayan ve kendileri de her biri ayrı ve derin dünyaları temsil eden, ama işte o listede, daracık bir satıra sığdırılıp, eklenip geçirilen isimlerine, bakıp kaldık hocalarımızın. Ne kolaydı o isimleri alt alta sıralamak ve yaratılan onca birikimi ve değeri bir çırpıda, bir gecede, bir listeyle hiçe sayıp yok etmeye çalışmak...

Kendi açımdan, sanki bir kâbustu bu yaşadığım ve sabah uyandığımda kötü bir rüyaydı işte deyip geçiverecektim. Ama değildi işte, gerçektir ve kabul etmemiz fakat teslim olmamamız gereken bir gerçektir. Gidemezlerdi isteseler de yapamazlardı. Zaten “Hayır Gitmiyoruz!” dediler ve dedik birlikte. Bizde bıraktıklarıyla buradalar. Arkadaşlarla birbirimize fısıldadık bunu, o boş, sessiz, sakın kimilerince “huzur” a kavuşmuş olan koridorumuzdan geçerken. Aklımız ve ufkumuzda açtıkları engin hoşlukla, büyüttükleri gerçeği arama ve bulma aşkıyla, neşe ve tutkularıyla, azimli kararlılıklarıyla bizimleydiler işte. İçimizde tuttukları haklı ve değerli yerdeydiler. Bunu kimse yok edemez. Sadece kişisel olarak bizlerde yaratılan değerler değil, her birinin bilim insanı olarak bulundukları alana yaptıkları katkılar da kolay silinemeyecek ve yok edilemeyecektir.

Onlarca yılın birikimini, değerini, emeğini, saatlerce süren çalışmalarla kazanılan, hak edilen ünvanları, bir listeyle silmeye çalışmak, sadece onların emeğine değil, onları yetiştiren tüm bir toplumun emeğine, umutlarına, eğitim görme ve bilim yapma hakkına, gerçeği arama ve onun peşinden gitme özgürlüğüne indirilen bir darbeydi aslında.

Neler öğrenmiştik onlardan? Hepsini anlatmak çok zor. Kaldı ki, salt bilgidен ibaret değildi öğrendiklerimiz. Kuru bilgi cümleleri gibi görünen ifade birikimlerinin bizlerde yarattığı dönüşüm anlatılamaz belki ama, bizim bundan sonra yapacaklarımızda bulurlar anlamlarını ve anlatırlar kendilerini daha iyi. Ancak aklımda yer eden ve biraz da ders notlarından derlediğim sembolik birkaç anektotla da olsa anmak istersek hocalarımızı; zihin yüzümüze çıkarabiliriz belki, derinliklerimize işlemiş olanları:

Sevgili Işıl Hoca’mızdan; “Araştırmacı, bir bilim dalına dayalı bir bakışla aynı konuyla ilgili farklı sorular sorabilir. Bilimsel araştırmayı diğerlerinden ayıran, onun sorunsal ufkudur. Problematığı nasıl tanımladığı ise araştırmacının ufkuyula ilgilidir...” (ders notları). “Sosyal bilimler, mevcut toplumsal sistemi sürdürmeye, toplumsal değişimi yönlendirmeye ve değişimi meşrulaştırmaya yarayacak bilgiyi üretebildiği ölçüde kurumsallaşmış ve meş-

ruiyet kazanmıştır... Sosyal bilimlerin hem araştırma nesneleri mücadele alanlarıdır, hem de kendileri birer mücadele alanıdır” (Ünal, Özsoy, 2010, s.99). “Modernleşmenin başından itibaren devlet, piyasa düzenini, kurumlarını ve işleyişini kurmuştur. Birey ve toplum hep rasyonel davranmaya itilir ve yönlendirilir...” “Eğitimsel gerçeklik ile eğitim bilimsel gerçeklik arasındaki fark; ancak gerçekliğin soyutlanması ve kavramsallaştırılmasıyla ortaya çıkar...” “Bilim, siyasi bir faaliyettir ve itaatsiz olana ihtiyaç duyar...” (ders notları).

Sevgili Nejla Hoca’mızdan; “İnsanların, zeka ve yeteneklerine göre acımasız rekabet koşullarında bir yarışa sokulduğu ve sınıf atlama hayallerinin parlatıldığı kapitalizm koşullarında mı yoksa ihtiyaçlar ve eşitlik zemininde şekillenen ortak mülk anlayışının geliştirildiği bölüşümcü bir toplumda mı yaşayalım?” “Yetenek ve zeka avcılığı karşısında herkes eşittir ve eşit olmalıdır... Kendi özelliklerimiz hakkında hiçbir şey bilmeden, ırk, dil, din, engelli olup olmama, cinsiyet, fiziksel veya zihinsel özelliklerimiz, yeteneklerimiz ya da ne iş yaptığımızla ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadan, hayatı düzenleyecek bir anayasa yapmaya kalkışsak nasıl bir şeye ulaşırız? Kuşkusuz herkes, herkesin hakkını düşünür ve korur. Ötekileşen kimse kalmaz. Çünkü ötekileştirilen siz de olabilirsiniz, bilemezsiniz. Bu anayasanın bir dini, kimliği, cinsiyeti ve milliyeti olmayacaktır ve evrensel insan hakları zemininde bir yurttaşlık anayasası olacaktır elbette ki...” (ders notları).

Sevgili Seçkin Hoca’mızdan; “Bilginin kendisi iktidar tarafından belirlenir ve bizim bilgi ile ilişkimiz de iktidarcı belirlenir... Eğitim, ilişkisel bir gerçeklik ve bir toplumsal inşa sürecidir. Kendi başına bir anlamı ve özü yoktur. İçinde bulunduğu, tanımlandığı toplumsal ilişkilerce belirlenir. Eğitimin gerçekliği, bağıntı ve ilişkilerdedir, iktidar ilişkilerinin üretimidir... Basit bir araç veya aygıt değildir... Eğitimi devletsiz düşünememek, eğitimi siyasadan ibaret görmek, bu bir epistemolojik kopuşu gerektirir... Özgürlükte seçenekler sana sunulur, özgürleşimde ise seçenekleri sen belirlersin. Gerçek kurtuluş, özgürleşim (emancipation) dedir...” (ders notları). “Bilim, paylaşıldıkça mümkün olan bir etkinlik ve paylaşıldıkça çoğalan

bir değerdir.” (Ünal, Özsoy, 2010, s.127). “Eğitim bilimcilerin politik işlevi, önce akademik topluluk olarak örgütlenmek(çünkü temel işlevlerini ancak bu şekilde başarıyla yerine getirebilirler) ve sonra da topluluk olarak kendilerini gereksiz kılacak bir toplum (buna da “ütopya” diyelim) için düşünsel bir intihara yönelmek, kendilerini ilga etmektir.” (Ünal, Özsoy, 2010, s.126).

Bizlere aktardıkları, başka dünyaları da içine alan engin birikimleri, artık sadece üniversite duvarları içinde sıkışıp kalmayacak. Duvarların dışında, belki çok daha fazla, bilgiyi büyütme ve paylaşma olanağıyla, hep birlikte “VAR” olacağız ve onları, daima hocalarımız olarak “VAR” kılacağız.

O Güzel İnsanları Tanıdım...¹

*Remzi Altunpolat**

Çok yakında kaybettiğimiz Barışın Akademisyenleri
Mehmet Fatih Traş ve Eren Deniz Tol’un anısına

Nereden başlasam, nasıl anlatsam bilmiyorum. 11 Ocak 2016’da “Bu Suça Ortak Olmayacağız Bildirisi” ile ülkenin bir bölgesinde yürütülen kirli savaşa ve katliamlara dikkat çeken, Kürt sorunun çözümü noktasında barış talebini yüksek sesle dilelendiren akademisyenlerin başta cumhurbaşkanı olmak üzere iktidar sahiplerince hedef gösterilmesi ile başlayan 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında ilan edilen OHAL çerçevesinde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile ihraç edilmesi ile devam eden kıyım süreci hakkında pek çok şey söylendi, pek çok şey yazıldı, çizildi. Daha da yazılıp çizilecek, kuşkusuz ileride bu dönemin mufassal tarihi kaleme alınacak. O nedenle uzun bir tahlile girecek değilim.

Amacım bir dönem akademinin içerisinde yer almış, Türkiye’de üniversitenin hal-i pür melaline tanıklık etmiş, mevcut duruma itiraz eden, “başka bir eğitim, başka bir üniversite” mümkün diyenlerle omuzdaşlık, yoldaşlık yapmış birisi olarak hayatıma dokunanlar ve hayatlarına dokunduklarıma

¹Mihri Belli’nin aynı adlı kitabından ilhamla.

*Kaos GL Eğitim Koordinatörü

bir selam çakarak, gönül borcumu ifade edebilmek. Başarabileceğimden emin de değilim.

Ya öğrencisi olduğum Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ya da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde akademisyen olma hayaliyle geçirmiştim üniversite hayatımı. Yüksek lisans yıllarımda Cebeci'de geçti; Siyasal ve Hukuk'taki yüksek lisans derslerinde, kütüphanede, şimdilerde hayli popüler olan o vakitler pek az kişinin oturduğu Siyasal arka bahçede geçirdiğim saatlerde tanışmış, dostluk ve arkadaşlık kurmuştum şimdi tamamına yakını ihraç edilmiş olan akademisyenlerle.

Çok istediğim halde Hukuk ya da Siyasal'ın öğretim elemanı olamamıştım. Sonra Gazi Üniversitesi'nde şimdi tarihe karışmış bir Fakülte'de (Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi) akademik ilgi alanlarım ile pek de alâkası olmayan bir bölümde araştırma görevlisi olarak buldum kendimi. Üniversiteden ziyade yüksek bir liseyi andıran bu fakültede kendisine ülkücü-milliyetçi denilen öğrenci güruhu tarafından saldırıya uğramak, Ahmet Necdet Sezer tarafından atanmış sosyal-demokrat rektörün göreve getirdiği sosyal-demokrat fakülte yöneticilerince mobbinge uğramak, istifaya zorlanmak nihayetinde üniversite yönetiminin tekrar ülkücülere geçmesiyle akademik bakımdan yetersiz bulunarak kapının önüne koyulmakla devam etti akademik hikâyem. Araştırma görevlisi iken bir yandan da Eğitim-Sen işyeri temsilciliği yapıyordum. Üniversiteden atıldığımda sendika şube yönetimine seçileli henüz birkaç ay olmuştu.

Siyasal iktidarın devlette reform adı altında kamuyu yeniden yapılandığı, bunun üniversiteye yansımalarının araştırma görevlilerini güvencesiz bırakan meşhur 50/d maddesinin istisnai bir uygulama olmaktan çıkarılarak kural haline getirildiği ve buna karşı Asistan Girişimi adıyla mücadelesinin yeni bir ivme kazandığı sürece denk gelmişti araştırma görevliliğim. Eğitim-Sen'de saatlerce süren toplantılar, üniversitede dönüşüm başlığıyla düzenlendiğimiz sempozyumlar, Eğitim-Sen bünyesinde Yükseköğretim Bürosu kurulması tartışma ve girişimleri, İzmir'deki arkadaşlarımızın öncülük ettiği Gümöldür Üniversite Emekçiler Forumu, geçtiğimiz Eylül'de onbirincisi gerçekleştirilen, Adorno'nun "Bilim itaatsiz olana ihtiyaç duyar" aforizmasını şiar edinmiş Karaburun Bilim Kongresi, Küçükkuşu buluşmaları Türkiye akademiya-

sının sol-muhallif-devrimci yanını bir araya getirmiş, bizi birbirimize yakınlaştırmıştı.

Üniversiteden atıldıktan sonra LGBTİ aktivizmine ağırlık vermeye başlamamla feminizm üzerine düşünen, üreten, bizatihi Feminist Hareketin öznesi olan ve yine şimdi birçoğu KHK'larla ihraç edilmiş yahut istifa etmek zorunda kalmış akademisyenlerle, hepsi birbirinden dirençli bu güzel kadınlarla tartışma, birlikte iş yapabilme, günler-geceler boyu kâh gülüp kâh ağlayıp hemdert olma şansına da eriştim.

Hepsinden tek tek bahsetmeye çalışsam sayfalar dolusu olabilecek bir metin olurdu bu. İsimlerini zikretmeye kalksam birilerini unutmış yahut es geçmiş olmanın korkusunu taşıyorum. Yine de Eleştirel Pedagoji Dergisi okurlarının aşına olduğu, özellikle yolu Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden yolu geçmiş birçok kişinin bildiği, sevdiği, en azından saygı duyduğu, son KHK'larla üniversiteden ihraç edilen üç ismi özellikle zikretmek isterim: Işıl Ünal, Nejla Kurul ve Seçkin Özsoy.

Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Bölümü'ne yüksek lisans öğrencisi olarak girmemi sağlayan, öğrencileri olmaktan gurur duyduğum, bu anlamda kişisel hikâyemdeki yerleri özel olan bu üç isim, eğitim bilimleri alanına –kendi bölümleri, Halk Eğitimi bölümü ve çoğu Eleştirel Pedagoji derginin mutfağında yer alan yahut yazarı olan bazı isimlerle birlikte- yeni ufuklar kazandıran figürler oldular. Eğitimin her daim sınıfsal olduğunu, iktidar ve güç ilişkileri, ideoloji ve kültür tarafından şekillendirildiğini ortaya koydular. Eğitim Bilimlerinin siyasal ve sosyal bilimlerle ilişkisellik içerisinde olduğunu gösteren çalışmalara imza atarak bir eğitim bilimleri kuramı oluşturma arayışı içerisinde oldular. Paulo Freire başta olmak üzere Eleştirel, radikal ve devrimci Marksist pedagojinin izinde alternatif bir eğitimin nasıl yaratılabileceği, öğretmen bu süreçlerdeki özne konumu üzerine kafa yordular. Dönüştürücü oldular, onların rahle-i tedrisinden geçen Eğitim Fakültesi öğrencileri kendilerine, dünyaya ve içindeki yaşadıkları gerçekliğe yeni bir perspektifle bakmaya başladılar. Sadece akademinin duvarları arasına sıkışıp kalmadılar; kamusal entelektüel olarak eğitim emekçilerinin örgütlü ve sendikal mücadelesinin içerisinde yer aldılar; ezilenlerin mücadelesine omuz verdiler. Onların açtığı

²Walter Benjamin: "Ezilenlerin geleneği gösteriyor ki, içinde yaşadığımız "olağanüstü hal" istisna değil kuraldır. Buna denk düşen bir tarih anlayışına ulaşmak zorundayız. O zaman açıkça göreceğiz ki, gerçek olağanüstü hali yaratmak bize düşen bir görevdir." "Tarih Kavramı Üzerine", Son Bakışta Aşk, (Yayına Hazırlayan: Nurdan Gürbilek), Metis Yayınları, 7. Basım, İstanbul, 2014.

pencere sayesinde ki eğitimde heteroseksizm ve LGBTİ'lere yönelik eğitimsel ayrımcılık üzerine düşünme imkânı buldum; oradan Queer Pedagoji'ye ulaştım.

Şimdi Işıl hocayı, Nejla hocayı, Seçkin hocayı, Barış Akademisyenlerini, Eğitim-Sen'li bilim emekçilerini bir torbaya doldurup ihraç eden, üniversitenin ne olduğu, ne olması gerektiğinden bihaber kafalar, onların akademi ile bağlarını kopartabileceklerini sanıyorlar. Bu kafalar alçaklığın evrensel tarihine kendi adlarını yazdırırken Barışın Akademisyenleri zor zamanlarda üniversite fikriyatını savunanlar olarak toplumsal hafızadaki yerlerini alacak. Faşizmin OHAL'ine nihayet verip, ezilenler, ötekiler, madûnlar cephesinden gerçek olağanüstü hali yaratırken²Barış İçin Akademisyenler çoban yıldızlarımız olmaya devam edecek.

L. Işıl Ünal, Odası ve Umut

*Özden Aras**

Biricik hocam ve doktora tez danışmanım, barışın akademisyeni L. Işıl Ünal'ın üniversiteden ihraç edildiğini ilk duyduğumda kelimenin tam anlamıyla zamanın durduğunu hissettim. Elbette Türkiye üniversiteler tarihinde cehaletin ve kötülüğün iktidarda olduğu dönemlerde yüzlerce saygın akademisyenin ödedikleri bedeller bize bugün yaşayabileceklerimizin habercisiydi ve bu sonucu korkusuzca bekliyorduk ama bir yandan da işlerin daha da kötüye gitmeden düzeleceğine, devam eden mücadelenin toplumsal bir karşılık bulacağına olan inancımız da devam ediyordu.

6 Ocak KHK'si ile üniversiteden uzaklaştırılan akademisyenlerin odalarını boşaltacakları gün Ankara'da olmak için sabahın erken saatlerinde yaşadığım şehirden yola çıktım. Yol boyunca da kendimi Işıl hocamızın odasında geçmişin hiç de tozlu olmayan raflarında bir şeyler yaparken buldum. O odaya ilk olarak yüksek lisans öğrencisiyken ders seçmek için girmiştım. Hocanın masasının duva-

ra dayalı olması, dönen sandalyesinin sadece iş yapacağı zaman masasına ve bilgisayarına dönük olması, içeriye bir öğrenci girdiğinde araya hiçbir fiziksel mesafe koymadan eşitler arası bir ilişki kurarak diyaloga geçmesi o kadar çok hoşuma gitmişti ki... Bir gün ben de akademisyen olursam kesinlikle odamı böyle kurgulayacağım demiştım. Akademisyen olamadım belki ama eleştirel eğitim ile ilgili ilk dersi aldığım o günden sonra öğrencilerimle eşitler arası bir ilişki kurmak için bütün ezberleri bozmaya çalışan bir öğretmen olmaya çalıştım, çalışıyorum yıllardır. O odadaki eşyalar küçüklüğü ve bilgisayar ekranına yansıyan ışık nedeniyle birkaç kere yer değiştirdi ama Işıl hocanın odasıyla, bizlerle ve "iktidar" kavramıyla kurduğu ilişki hiç değişmedi. Ne zaman istersek bilgisayara oturduk, çıktımızı aldık, çayımızı kahvemizi içtik, duvarlarına astığı duyuruları inceledik, kitaplarını kullandık. Derslerine hep erken geldik ve derslerden olması gerekenden daha geç çıktık... O oda Eğitim Bilimleri Fakültesi binasındaki en sıcak odaydı benim ve birçoğumuz için...

Doktora tezi yazım sürecimde ne zaman moralim bozulsa, her şeyi birbirine karıştırdığımı düşünsem serinkanlılıkla bana ışık tutan ve yüreğimi ferahlatan hocam... Bu ülkede daha ilerici bir üniversite mücadelesine devam edilebileceğinin en sağlam kanıtlarından birisi oldunuz, olmaya da devam ediyorsunuz. Biz öğrencileriniz sizin toplumsal barış için takındığınız onurlu duruşunuzla gurur duyuyoruz.

Elbette mücadele artarak devam ediyor. Barışın akademisyenleri yol arkadaşlarıyla birlikte ördükleri dayanışma ve eylemlilik süreciyle Türkiye ve dünya tarihine önemli izler bırakıyor; sadece barışa değil, insanların ve doğanın özgürlüğüne de hizmet ediyorlar. Bir gün Işıl hocamız tıpkı haksızlığa uğrayan diğer akademisyenler gibi odasına geri dönecek ve o odada yeni öğrenciler için güneş yeniden doğacak.

*Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi

Henüz Yazılmayana Dair...

*Hümeýra Toğan**

Çok değil, ancak 2,5 yıl oldu onları tanıyalı. Oysa koskoca bir ömür vermişler bilme eylemine, benim eksiğim tabii. Orta yaşlarının başında ‘genç’ bir doktora öğrencisi olarak geldiğim Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde bambaşka bir insanlaşma pratiğinin varlığını keşfedeli de henüz 2,5 yıl oldu. Benim mezun olduğum üniversitenin mezun olduğum bölümünde hiç karşılaşmadığım bu pratik, öğrencisine tahakküm ilişkileri kurmaksızın, ‘bilgi paylaşıldıkça çoğalır’ şiarıyla yaklaşan; dolayısıyla her anın ve her insanın öğretmeye ve öğrenmeye müsait bir varlık olduğunun bilincinde olan hocalarımla hayat buldu. Kuru bilgi aktarımından ziyade bilgimizi yaşadığımız dünyaya ve ülkeye karşı sorumluluklarımız ve daha güzelini inşa edebilme kararlılığı ve gücü ile çoğalttığımız paylaşımlarımız oldu. Öğrendik, öğrettik, çoğaldık ve insanlık tarihinde hem bir nokta kadar küçük hem de birleştikçe değiştirebilecek kadar geniş olan yerimizi daha iyi tanıdık...

Şimdi..zaman aktı..Yeni şeyler duyduk, yeni şeyler gördük. Onlar bilme işini fiili olarak gerçekleştirdikleri mekânlardan yani dört duvardan, yani kampuslardan, yani sınıflardan, yani odalarından koparıldılar ama garip bir galibiyet duygusuyla bilmek, mekânsal bir iş midir ki sorusunu, cevabını bilerek soruyorum ben de. Ve içsel tartışmam devam ediyor: bilmek yetmiyor, tarih bizi, saflarımızı netleştirmeye zorluyor şimdi ve tam da bu noktada -ne kadar itibarsızlaştırılmaya çalışılırsa çalışılsın- Gramsci’nin, Edward Said’in **entelektüel** tanımları ya da Freire’nin praxis’i geliyor aklıma. Said, yerde dururken sıradan olan taşı İsrail tarafına atmak üzere eline alırken politikleştirileceğinin farkında olarak ve “entelektüelin zayıf ve güçsüzün tarafında olması gerektiği” ni belirterek safını netleştiriyor. Sanki herkesin aynı tarafta olma zorunluluğu varmış gibi taraf olmanın kötülendiği ve taraftarın ayrıştırıcı olmakla itham edildiği bir zaman aralığında korkma-

dan, çekinmeden yapar hem de bunu. Guernica’yı soran Alman generale ‘ben değil siz yaptınız’ diye cevap veren Picasso, kendi idam fermanına mühürünü vuran Bedreddin ya da şahsi hiçbir çıkar gözetmeden halkının bağımsızlığı için mücadele eden ve savaştan, Deniz, Mahir ...Hepsi taraftarlar. Zayıf ve güçsüze bir omuz; bir ömür verdiler. Tarih nice örnekler barındırıyor böylesi. Güzel bir evi, işi, bolca parası ya da statüsü olabilecekken ömrünü daha adil ve özgür bir dünya kurmak için harcamış yüzlerce yiğit insan yazıyor biraz da tarihi. Bu eylem dün böyleydi, bugün böyle, yarın da -‘insanlık’ varoldukça- böyle olacak. Hal buyken hocalarımızı **entelektüel** oldukları için yani taraf oldukları için suçlayabilir miyiz?

Bilmeyenler için hatırlatalım: Geçer bu günler de dayanışma ve birbirimize sahip çıkmayla. Döner hocalarımız kürsülerine ve odalarına. Dönmekle kalmaz, hesabını da sorar çalınan zamanlarına dair. Kim ki hesapsız kalacağını sanıyorsa zulmün, haksızlığın; yanılır, yenilir! Göreceğiz, yaşayacağız. Tarihin çöplüğü “listeleri” yapanlarla kol koladır. Vakti natamamdır sadece. Sınıfın şaşmaz, yanılmaz bilgisi ise çoktan akladı hocalarımızı ve birer madda gibi takıldı boyunlarına “ihraç” denilen onur.

Bilme eylemi mekâna değil insana ve bilgiye ihtiyaç duyar yalnız. Akacak yatağı ise paylaşımdır. Her ikisi de halen mevcut, halen diridir çok şükür! İktidarı kuran onu kendi ellerimizle karşımızdakine teslim etmemizden başka bir şey değilse ve büyük ustanın dediği gibi ‘bütün mesele teslim olmamaksa’ ve “karartmamaksa sol memenin altındaki cevahir” galiptir zannımca bu yolda mağlup olan..

Her zaman olduğu gibi bugün de..dostluk ve dayanışmayla...

Bilim İnsanlarıyla Birlikte İhraç Edilen Dersler

*Ankara Üniversitesi, Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Öğrencisi

ve Kitaplar¹

Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden İhraç Edilen Dersler			
	Öğretim Üyesi	Program Türü	Dersin Adı
1	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Doktora	Eğitim Bilimleri Felsefesi
2	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Doktora	Eğitimin Siyasal Felsefesi
3	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y.Lisans (Bilimsel Hazırlık)	Eğitim Bilimlerinin Temelleri
4	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y.Lisans (Bilimsel Hazırlık)	Eğitim Ekonomisi ve Planlaması
5	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y. Lisans (Tezli)	Eğitimin Politik Analizi
6	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y.Lisans (Tezli)	Siyaset Kuramlarında Eğitim
7	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y.Lisans (Tezsiz)	Eğitimin Politik Analizi
8	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Y.Lisans (Tezsiz)	Eğitimde Eleştirel Yaklaşımlar
9	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Lisans	Eğitimin Politik Temelleri
10	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Lisans	Eleştirel Eğitim Düşünürleri
11	Doç. Dr. Seçkin Özsoy	Lisans	Eğitim Ekonomisi
12	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Bireyle Psikolojik Danışma Uygulamaları
13	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Etkili İletişim
14	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Etkili İletişim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
15	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Çok kültürlü Psikolojik Danışma
16	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Meslek Danışmanlığı Uygulamaları
17	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	İnsan İlişkileri ve İletişim
18	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Lisans	Kurum Deneyimi
19	Yrd.Doç.Dr.Sevgi Sezer	Yüksek Lisans	Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma
20	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Lisans	Eğitimde Ayrımcılık
21	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Lisans	Eğitimde Toplumsal Cinsiyet
22	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Yüksek lisans	Eğitim Ekonomisi
23	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Yüksek lisans (Tezsiz)	Eğitim Kimlik Farklılık
24	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Yüksek lisans	Eğitim Ekonomisi Kuramları
25	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Yüksek lisans (Tezli)	Eğitim Kimlik Farklılık
26	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Yüksek lisans	Araştırma Yöntemleri
27	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Doktora	Eğitim ve Piyasa
28	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Doktora	Eğitim Ekonomi Politikası
29	Prof. Dr. L. Işıl Ünal	Doktora	Araştırma Yöntemleri
30	Prof. Dr. Nejla Kurul	Yüksek Lisans	Toplum Kuramı ve Eğitim
31	Prof. Dr. Nejla Kurul	Yüksek Lisans	Küreselleşme ve Kent Okulları
32	Prof. Dr. Nejla Kurul	Yüksek Lisans	Bütçe Yönetimi
33	Prof. Dr. Nejla Kurul	Yüksek Lisans	Eğitim Finansmanı
34	Prof. Dr. Nejla Kurul	Doktora	Küreselleşme ve Üniversiteler
35	Prof. Dr. Nejla Kurul	Doktora	Eğitim Finansmanı Arayışları

¹Doç.Dr. Seçkin Özsoy tarafından hazırlanmıştır.

Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden İhraç Edilen Kitaplar

Özsoy, S. (2015). **Yükseköğretimde Eşitlik ve Hakkaniyet Sorunsalı**. Türkiye Âlim Kitapları.

Özsoy, S.; Ünal, L. I.; Güngör, S.; Özdemir, Y.; Buyruk, H. ve N. Demir (2013). **Türkiye’de Eğitim Bilimci Olmak: Bir Kimlik Araştırması**. Ankara: PEGEM Akademi Yayıncılık.

Ünal, L. I.; Özsoy, S.; Yıldız, A.; Güngör S.; Aylar, E. ve D. Çankaya. (2010). **Eğitimde Toplumsal Ayrışma**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ünal, L. I. ve Özsoy, S. (2010). **Eğitim Bilimleri Felsefesine Doğru**. Ankara: Tan Kitabevi.

Ünal, L. Işıl (1997) **Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi**. Ankara: EPAR

Kurul, N.; Öztürk T.; Metinnam, İ. (2013) (Yayına Hazırlayanlar) **Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar** Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kurul, N. (2012) **Eğitim Finansmanı**. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kurul N. ve Gümüş, A. (2011) Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor? Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

Kurul N. (2004) **Küreselleşme ve Üniversiteler** Ankara: Kök Yayıncılık.

Türkmen, N. (2012). **Eylemden Öğrenmek. Tekel Direnişi ve Sınıf Bilinci**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kuzey Arizona Üniversitesinden Dayanışma Mesajı¹

Çeviri: Yasemin Tezgiden Cakcak

Bilim ve sanat el ele verdiğinde insan eylemi için gereken en güçlü motivasyona ulaşılmış olacağına, insani davranışların en samimi kaynağının ortaya çıkacağına ve insan doğasının garanti edebileceği en iyi hizmetin sunulacağına inanıyorum.

John Dewey

Milletleri Kurtaranlar Yalnız ve Ancak Öğretmenlerdir.

Mustafa Kemal Atatürk

Dr. Guy Senese

Merhaba. Otuz yıldır akademisyen ve öğretmen olarak çalışıyorum. Bu destek mesajını Türkiye’de yaşananlar nedeniyle kaygı duyan meslektaşlarım ve ben birlikte hazırladık. Türkiye’deki meslektaşlarımızın ve bilgi birikimleri ile kamuya hizmet eden, bu konuda yazı yazıp söz söyleyen diğer herkesin hak etmedikleri biçimde işlerinden atılmaları, tutuklanmaları ve cezalandırılmaları karşısında büyük bir hayal kırıklığı ve üzüntü içindeyim. Çok şeye layık olan düşünürlere ve öğrencilere karşı yapılan bu tür hareketlerin yanlış olduğu kanısındayım. Korkarım bu durum herkes için güzel bir yaşam kurulmasına yönelik insani arayış idealinin yok edilmesine yol açacaktır. Türkiye’ye, Türk halkına, dünya ve Türkiye çocuklarının eğitimine yönelik derin bir sevgi besleyen John Dewey şöyle diyordu: “En iyi, en bilge anne babanın çocukları için istedikleri şeyi toplum, her çocuk için istemeli.» Öğretme özgürlüğü ve korkusuz bir biçimde öğrenme özgürlüğü ile tutarlı olan böyle bir toplum kurmak istiyoruz. Bizler ve milyonlarca başka insan olup bitenleri izliyoruz: Türkiye’de ya da dünyanın herhangi bir yerinde öğretmenler korkuya maruz bırakılır ve dışlanırlarsa ben - bizler - orada olacağız. Teşekkürler.

Dr. Gerald Wood

Merhaba, ben Flagstaff, Kuzey Arizona’da Eğitim Temelleri bölümünde doçent olarak çalışıyorum. Türkiye’den pek çok meslektaşım ile kişisel olarak ya da yazıları aracılığıyla tanışma şansına ve onuruna sahip oldum. Bir eğitimci olarak, öğrencileri için anlamlı fırsatlar yaratmaya çalışan, bağımsız araştırmalar yapılmasını ve daha eşitlikçi bir toplum yaratılmasını sağlamaya çalışan Türkiye’deki meslektaşlarımızın tutuklanmaları ya da işlerinden atılmaları karşısında onlarla

dayanışma içinde olduğumu ve onların yanında olduğumu belirtmek isterim. Eğitim daima insanlığa dair ortak bir anlayış geliştirilmesinde ve adaletin sağlanmasında önemli bir güç olmuştur. Tüm emekleriniz için teşekkürler. Dayanışmayla.

Dr. Frances Riemer

Kuzey Arizona’da Eğitimin Temelleri, Eğitim Araştırmaları, Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarında profesör olarak görev yapıyorum. Türkiye’li ve ABD’li meslektaşlarım ile Akademik Özgürlükler ve Öğretmenin Otoritesi adlı kitap için birlikte çalışmaktan onur duydum. Bir eğitim antropologu, kadın hakları ve toplumsal adalet savunucusu olarak eğitimin insan yaşamını ve toplumu hem kontrol etme, hem de dönüştürme gücü olduğunu iyi biliyorum. Türkiye’deki meslektaşlarım, sizler kendinizi cephede buldunuz. Birlikte yaptığımız çalışmanın da gösterdiği gibi, sizin savaşınız bizim savaşımız. Burada ABD’de sizlerin cesaretinizi alkışladığımızı ve sizinle dayanışma içinde olduğumuzu ifade ediyorum.

Dr. Barbara Veltri

Merhaba. Ben Kuzey Arizona Üniversitesi’nde Toplumsal Çalışmalar ve İlköğretim Bölümünde doçent olarak görev yapıyorum. Tüm dünyadaki akademisyenlerin çalışmalarını takdirle karşılıyorum, çünkü öğrencilerimizin keşfedeceği kocaman bir dünya var ve akademisyenler dünyayı öğrencilerimize açıyorlar. Öğrencilerimizin çoğu biz eğitimcilere güveniyor, cesur ve nazik olmamızı ve onlara bilgi sunmamızı bekliyorlar. Biliyorum ki her akademisyen ve öğretmen öğrencileri kaç yaşında olursa ya da nereden geliyor olursa olsunlar, onların iyiliği için kendilerini ortaya koyar ve fedakarlıkta bulunur. Türkiye’deki üniversitelerde çalışan akademisyenleri destekleyebilecek konumda olan herkesin söz konusu akademisyenlerin ülkenin ve çocukların yararına çalıştıklarını düşünmelerini istiyorum. Unutulmamalıdır ki okuma yazmayı, saymayı, verileri analiz etmeyi öğrenen herkesin ortak bir özelliği vardır: hepsi de eğitim almışlardır. Unutmayalım ki 21. yüzyılda dünyada eğitilmiş işgücüne ihtiyacımız var. Önümüzdeki aylarda Türkiye’ye bir dönem için misafir öğretim üyesi olarak gelme şansını yakaladım. Bu fırsatı değerlendirmeyi dört gözle bekliyorum. Teşekkürler.

Dr. Laura Sujo-Montes:

Merhaba. Ben Kuzey Arizona Üniversitesi’nde Eğitim Teknolojisi alanında çalışan bir profesörüm. Türkiye’deki meslektaşlarımla dayanışma içinde olduğumu söylemek istiyorum. Bu zor zamanlarda gösterdiğiniz cesareti ifade edecek sözcük bulmakta zorlanıyorum. Umuyorum ki Nelson Mandela’nın şu sözleri mücadelenizi sürdürmeniz için ihtiyaç duyduğunuz umudu ve inancı size verecektir: “Eğitim dünyayı değiştirmek için kullanılabileceğiniz en güçlü silahtır. Bir kişi inandığı yaşamı yaşamaktan mahrum bırakılırsa yasadışı ilan edilen şeyler yapmak mecburiyetinde kalır.” Sizinle birlik içinde olduğumu söylemek isterim.

¹ Çevirisini yayınladığımız bu video mesajının İngilizce özgün halini şu adresten izleyebilirsiniz: <https://drive.google.com/file/d/0BwRncPmS0HVRTGFIbGFrdDFoX2c/view>

Bir Misafir Öğretim Üyesinin Hikayesi

Guy Senese

Çeviri: Yasemin Tezgiden Cakcak

Benim gibi bir yabancı akademisyen, misafir öğretim üyesi olarak Türkiye'ye geldiğinde olağanüstü bir topluluğa katılma şansını yakalar. 2014 yılında bir destek programı kapsamında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'ne geldiğimde bir yandan ders veriyor, bir yandan da hem meslektaşlarımla hem de öğrencilerle çalışmalar yürütüyordum. Kısa zamanda öğrendim ki demokratik bir toplum sözleşmesinin gerekli bir parçası olan düşünsel mücadeleler, tartışmalar (ve kimi zaman çatışmalar!) Türkiye'de çok canlıydı. Ama görüyorum ki şu anda bu ortam giderek tehlike altına giriyor, çünkü eğitimciler iyi bir toplum için hayati önemi olan dürüstlük ve güvenin derinden yara aldığı bir ortamda baskı altında çalışmak zorundalar. Türkiye'de yaptığımız tartışmalarda John Dewey'in Türkiye'deki eğitim sistemine etkisinin yanında bu Türkiye ziyaretinin Dewey'in kendisine etkisi ve dolayısıyla ABD'deki eğitim sistemine etkisine dikkat çekmiştim (Dewey, 1899). Şimdi Dewey ile ortak bir yanımız var. İkimiz de Türkiye ziyaretimiz ile birlikte Türkiye halkına ve Türkiye'deki öğretmenlere büyük bir saygı ve sevgi beslemeye başladık. ABD'nin Arizona eyaletinde bölgesel bir üniversitenin eğitim fakültesinde çalışıyorum. Bu yazıda paylaşacaklarımdan bir bölümü Ankara'daki öğretmenlerden esinlenilerek yazılmıştır.

Bu yazıyı *Eleştirel Pedagoji* okuyucuları için yazıyorum. Eleştirel pedagoji verdiğim derslerden biri. Bu derste insani değişim kuramlarına, toplumsal haklara ve bunun gibi başka konulara değiniyoruz. Ne var ki bu metnin okuyucuları ve yazarı şu anda belirsizliğe sürüklenmiş durumda, çünkü anayasal güvence altında olan kamusal aydınlanma için toplum sözleşmesi, her iki ülkede de ortadan kaldırılmaya çalışılıyor. Eğitim disiplini, akıl ve kanıtlara dayalı evrensel ilkelerin rehberliğindeki demokratik bir yönetime dayanır. Derslerde neyin öğretileceği öğretmenlere bırakılmıştır. Eğitimciler ise öncelikle meslektaşları ve akranları tarafından

özgürce fikir alış veriş yapılabilecek bir biçimde belirli bir disiplinden geçirilir ve öğrencilerin korkmadan özgürce öğrenmelerine olanak sağlayacak geniş ve esnek bir eğitim programı çerçevesinde hareket ederler. Ne var ki şu anda disiplin ve ceza akla uygun olarak uygulanmıyor, tersine korku yaratan keyfi, rastlantısal ve ani bir karaktere bürünmüş durumda. Haklara olan inancımızın demokratik bir toplumun daha iyi bir toplum olduğuna yönelik eski ve gerçek anlamda uluslararası olan bir anlaşmadan kaynaklandığını kolaylıkla unutuyoruz. Dewey'in savunduğu gibi, demokrasi çekişme ve çatışma ortamı yaratarak daha cesur ve bilge insanların yaratılmasını sağlar. Cesaret sahibi, Arizona'da kullanılan yaygın ifadeyle "yürek" sahibi insanlar yaratır. Ama söz konusu olan onur sahibi bir yürektir; klasik yazarların "erdem" adını verdiği bir yürektir (Stone, 1988, s. 48). Türkiye'deki cesaret ile cömertliğin iç içe geçmesi hoşuma gitti ve kendi kendime şunları söyledim: "Bundan Amerika'da çokça faydalanabiliriz."

ABD'de istikrarsızlığın, eşitsizliğin, göçün, siyasi ve toplumsal gerilimlerin artmasıyla güvenlik ciddi bir sorun haline geldi. Güvenliğe ilişkin endişeler gerçeği yansıtmaktadır; ama bu korkular aynı zamanda kötüye de kullanılabilir, hatta son zamanlarda düşünür ve eğitimcilerin bağımsız çalışmalarını tehdit edecek eylemleri meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Paulo Freire toplumun sorunlarını çözmek için yapılacak demokratik bir çalışmanın yurttaşların birbirlerine güven duyarak birlikte çalışmasından geçtiğini söylemiştir (Freire, 2014, s. 121). Ne var ki rastgele ortaya çıkan korku sarmalı ile tüm toplum donuklaşmış, sorunlarımız artmış, yukarıda sözünü ettiğim pek çok sorun daha da büyümüştür.

Şu anda öğretmenlik üzerine derin bir biçimde düşünmeye zorlanıyoruz, çünkü bir kez daha eğitimci olmak güvenli bir iş olmaktan çıktı. Hem Türkiye'de, hem de ABD'de eğitimciler mesleklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyalar. Türkiye'de bu tehlikenin daha da aşırı bir boyutta olduğu açık. Bunun için ortada hiçbir neden yok, ama öğretmenler, yazarlar ve diğer eser sahipleri tehdit altındalar. Krizler daima olur, ama rastgele ortaya çıkan tehdit, kriz ortaya çıktığında durumun daha iyi yönetilmesini baltalayacak bir şeydir. Küresel olarak toplumsal bağlantıların gelişmesi ve

fikirlerin birbirine bağlı olmasıyla bu durum büyük olasılıkla geri tepecek, cesur bir yeni ulus yaratmak yerine, çocukları, tüm çocukları ürkek hale getirecektir. Bu yol korkuları sürekli kılar. Ayrıca bu ortam okul zorbalığının ortaya çıkması için elverişli bir ortam olacaktır. Korku çocukların zihinlerine işledikçe Rousseau'nun "*amour propre*", yani benlik gururu adını verdiği hem köle, hem zorba olan ürkek ya da zorba "yurttaşlar" yaratacaktır. Bu durum toplumsal güven ortamını bozduğu gibi, demokratik toplum sözleşmesine yönelik her tür umudu da yok edecektir (Cress, 1987).

ABD'deki liderlerimiz bir mücadele içindeler. Bir taraf Platon'un Devlet adlı eserinde olduğu gibi "muhafız" eğitilmesini istiyor. Tek istedikleri sorgulamayan "vatanseverler" yetiştirmek, toplumu ve çocuklarını otomatik olarak itaatkar hale getirecek şekilde yetiştirmek. Eğitim programları üzerinde denetim kurarak, sansür uygulayarak muhafız yetiştirmek istiyorlar. Diğer taraf ise dürüstlük olmaksızın vatanseverliğin kendisinin doğrusu pek de vatanseverlik sayılamayacağını söylüyor; bir vatanın kolektif dürüstlüğünün demokrasinin sert tartışmalarına dayanma yeteneği ile ölçülebileceğini düşünürsek bu doğru olabilir. Onların eğitim programları daha esnektir ve öğretmenlere güven duyulur.

Arizona eyalet valiliği, dürüst mücadelelere ve Meksika kökenli Amerikalıların tarihine ilişkin gerçekleri içeren bir eğitim programını sansürlüyor. Bu sansür konusunu Türkiyeli öğrencilerden birinden öğrendiğimde Türkiye'deki öğrencileri ve herkes için insan hakkı talep eden sorumluluk anlayışlarını daha iyi anlamış oldum. Türkiye'deki öğrenciler tüm dünya üzerine çalışıyorlardı. Bir öğrenci Meksika kökenli Amerikalıların eğitimi konusunda daha çok şey öğrenmek istiyordu, duydukları bu sansür meselesini ve aktivist olmaları nedeniyle kolluk kuvvetlerince tehdit edilip öldürülen Meksikalı eğitim fakültesi öğrencilerine yönelik Iguala "43" adıyla anılmaya başlanan saldırıları öğrenmek istiyordu. Bu öğrenciler beni daha iyi bir öğretmen olmaya zorladılar. Ve ben şöyle düşündüm: "Bundan Amerika'da çokça faydalanabiliriz."

ABD'de azınlıkların tarihsel olarak maruz kaldıkları zulümlere, büyük istikrarsızlıklara neden olan kapitalist sömürgecilik gibi yıkıcı maceralara, Vietnam Savaşına, Meksika'daki polis terörünün des-

teklenmesinde ABD'nin rolüne ya da Irak'taki işgale ilişkin konuları gündeme getirmek isteyen eğitimcileri disipline etmek için büyük girişimler var. Dehşet verici saldırıları, bombalamaları ve başka terör biçimlerini düşünüyorum, bunların hepsi çok gerçek ve korkutucuydu. Biliyorum ki bu, benim tam olarak anlayabileceğim bir şeyden daha fazlasını ifade ediyor. Bu tür şeyler, hükümetlerin diken üstünde oturmasına neden olurken bir yandan da onların aşırı tepki vermesine yol açtı. Gelecek hafta Suriye'den gelen mültecilerin çocuklarına öğretmenlik yapacağım. Burada Ortadoğu'dan gelen anne babalar ile konuştum. Çocuklarının okulda başka çocukların zorbalığına maruz kaldığını söylediler. Anlaşılan o ki zorbalık yapan çocuklar Müslümanların ülkeye girişini yasaklamak isteyen mevcut ABD hükümetinin politikalarının izinden gidiyorlardı. Bu şekilde korkuyu kötüye kullanıyorlar ve bu, çocukların zihinlerine sızıyor. Sonuçta ortaya çıkan tablo şu: okullardaki çocuklar korku içindeler. Türkiye'de laiklik ve din ekseninde dönen tartışmaları izliyorum. Bana göre din sadece insanın kişisel yaşamıyla ilgili bir meseledir. Ben laik biriyim, tam olarak ateist olduğum söylene-
mez, çünkü hastanede dinimi sordukları zaman özgürlük şarkıcısı Woody Guthrie'nin verdiği yanıtı veriyorum: "Tüm dinler." Ama bir eğitimci olarak herkes için insan hakları "dinini" icra ediyorum, bu nedenle sözünü ettiğim Müslüman çocuklara ders verecek olmak beni mutlu ediyor. Akıldışı kimi yetkililer korkmamı söylediğinde değil, aklım bana korkmamı söylediği zaman korkma hakkımı saklı tutuyorum. İncanın evrildiği bir dünya istiyorum. Herkesin öğrenmekte özgür olmasını istiyorum. Biliyorum ki çocuklar ve hükümetler de evrilir. Suriyeli çocuklara öğretmenlik yapma şansı bana korkularının doğasını anlama fırsatı verecek. Bununla beraber dindar olmayanları ya da farklı ibadethanelerde dua edenleri yabancılaştırma gereği duyanların korkularının doğasını da anlama şansım olacak. Dewey'in demokrasinin "ahlaki anlamı" adını verdiği şey de işte budur: herkesin çok özgür olduğu bir ortamda en iyi yaşamı yaşarız.

Tüm bunlar ne anlama geliyor? Eğitimcilerin ve yazarların korkmalarına neden olan bu koşullar bir ulusun erdemli yurttaşlar yetiştirmek istiyorsa açık bırakması gereken pek çok kapıyı kapatması anlamına gelir. Bu kapılar her bir çocuğun aydınlanması için gereken kapılardır. Dewey şunu söy-

lemiştir: “En iyi, en bilge anne babanın çocukları için istedikleri şeyi toplum, her çocuk için istemeli.” (Dewey, 1898, s. 34). Eğitimci korku içinde yaşarken iyi ya da bilge bir insan ya da “ebeveyn” olamaz. Durum bu kadar basittir. Bu, yurttaşlık yaşamının daha medeni ya da toplumsallaşmış biçimlerine duyulan ihtiyaca yönelik siyasal iktisadi bir sav değildir. Bu sav siyasal iktisattan önce gelen bir savdır. Bu, medeni yaşamdan önce gelen temel bir koşuldur. Kahramanları olanaklı kılan dünya böyle bir dünyadır.

Tehdit altında öğretmenlik yapmak yeni bir şey de değildir üstelik. Myles Horton ve Ella Baker hükümetin ırkçı politikaları desteklediği dönemlerde, siyahi çocukların dışlanmasına yönelik baskılar zirve noktasındayken beyaz ve siyah çocuklara birlikte eğitim vermişlerdir. (Lynd, Brubacic, 2008) Evet onlar cesur insanlardı. Ve evet bizim de cesaret sahibi olduğumuz zamanlar var. Ama onların ve meslektaşlarının da kaçmak, saklanmak zorunda oldukları zamanlar olmuştur. Her gün, hatta her saat vicdanlarıyla savaştıkları, aile yaşamlarının yıkıldığı zamanlar olmuştur. Zihinsel tarlalarında çalışırken cesur kalmaya çaba sarf ediyorlardı, yani aslında bir saat cesur, bir saat korkudan deşet içindeydiler. Türkiye’de de öğretmenlerin benzeri zihin ve yürek savaşları verdikleri zamanlar olmuştur. Mesleğimizin onuru olan pek çok örnek var. Yapabileceklerinin en iyisini yapan bu insanları anımsamak ve özgürlüğün dilini hayata geçirmek Kısacası planlama, strateji, toplantılar, içsel savaşlar, birlikler, duygusal iniş çıkışlar, kızgınlık ve depresyon. Ve tüm bunların normal olduğunu bilmek.

Son olarak, birkaç yıl önce Newtown Connecticut’ta Sandy Hook İlkokulu’nda Anne Marie Murphy (52) ve Victoria Soto (28) otomatik bir silahla ateş açan bir canı okula girdiğinde ani bir tepkiyle kendi bedenlerini çocukların bedenlerine siper ettiler. İnsanı deliye döndüren bu katliam korkunun kalbinde yer alıyordu, ama orada öğretmenler vardı. Öğrencileri için öldüler. Bu cesareti nereden almışlardı bilmiyorum, ama korku ikliminin nihai olarak zayıflattığı bir toplumdan almadıklarını biliyorum. Bu olay, gerçek cesareti besleyen bir şeyin hâlâ toplumsal evrenimizde işlediğine dair bir kanıt teşkil ediyor.

Bazı arkadaşlarım bana bir zamanlar Türkiye kır-

salında yaşayan insanların yaşadıkları zor zamanlara dair bir kitap hediye ettiler. Kitabın adı *İnce Memed*. Bu kitabın penceresinden bakınca ağaların elinde çok fazla güç olması nedeniyle yaşamak için yasa dışı işler yapmak zorunda kalan bir karakter görüyorum. *Gazap Üzümleri*’nde de aynı şeyi görüyoruz. Yoksullar ya da ezilenlerin başka şansı kalmadığında güç değil, güçsüzlük hüküm sürer. Ezenlerin pedagojisi, Paulo Freire’nin söylediği gibi, aslında ulusu zayıflatır, çünkü *İnce Memed* ve *Gazap Üzümleri*’nde olduğu gibi, insanlar daima özgürleşmenin yolunu bulacaklardır. Toplumsal sözleşmenin tehlike altına girdiği bir ortamda toplum ve liderleri, düşünürlere ve eğitimcilere gerçek anlamda saygı duyarlar.

Yaşar Kemal’in kitabındaki bir cümleyi düşünüyorum. Memed, zorba ağasının dayattığı korkunç koşullara direnir kaçtığı anda, yanında hiçbir arkadaşının ya da desteğinin olmaması nedeniyle gerçek bir korku yaşar. Daha önce kendisine evine açan, kendini güvende hissettiği eve gider. “Memed, sıcak çorba tasını eline alınca, yıllar önce aynı ocağın, aynı köşesinde gene böyle üşürken çorba içişini anımsadı. O zaman yalnızdı. O zaman korkuyordu: Her şeyden korkuyordu. Orman üstüne üstüne geliyordu. Korkuyordu. Şimdi cesur. Karar vermiş. Dünyası yırtılmış, geniş. Hür olmanın tadını tadıyor. Yaptığından hiç de pişman değil.” (Kemal, 2005, s. 98). Bu birçok anlama geliyor. Ama bir anlamı alçakgönüllülükle narin insanlığımızın ve sevgimizin kabulü ile harmanlanmış bir cesarettir nasıl cesaret bulacağımızdır. Bu cesaret arkadaşlıktan, birlik olmaktan geçer. Akıllı ve bilgeyse eğer birlik olmaya ve birlikte kalmaya yazgılıyız.

Referanslar

- Cress, Donald, çeviri ve editör. *Rousseau, Jean-Jacques. The Basic Political Writings*. Indianapolis: Hackett Press, 1987.
- Dewey, John. *The School and Society*, Chicago, University of Chicago Press, 1899 Martin S. Dworkin, *Dewey on Education, Selections*. New York: Teacher’s College Press, 1959.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of Commitment*. Boulder, CO.: Paradigm Publishers, 2014.
- Kemal, Yashar, *Memed: My Hawk*, çeviri Edouard Roditi, New York: New York Review Books, 2006.
- Lynd, Staughton, Grubacic, Andrej. *Wobblies and Zapatistas: Conversations on Anarchism, Marxism and Radical History*. Oakland, CA. 2008.
- Stone, I.F. *The Trial of Socrates*. New York: Doubleday Press, 1988

Anadolu’da “Şark Despotizmi” Yeniden Tedavüle Sokulurken

Canani Kaygusuz

Şark’ta devlet anlayışı Garp’takiyle aynı değildir. Şark ve özellikle Mezopotamya, tarihin ilk devirlerinden itibaren genel olarak büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İlk büyük nüfus kitleleri burada ortaya çıkmış; ilk yerleşik hayata burada geçilmiş, ilk hayvan evcilleştirmeleri, ilk mabetler, kutsalların putlaştırılması ve sonra göğe yükseltilmesi gibi insanlığın bugün bu halde olmasına kaynaklık eden birçok üretim biçimi ve toplumsal örgütlenme biçimi bu coğrafyada gelişmiştir. Kurulan devletler modern ulus-devlet yapılanmasının çok uzağında olsa da çok fazla devlet kurma ve dolayısıyla yıkma pratiği Şark’ta mevcuttur. Bu nedenle Şark, “fazla” tarihidir, “çok” kadimdir ve o oranda Şark karışıktır.

Aslında derginin bu sayısında, ilk iki sayıda yayınlanan “kayıtsızlık zamanlarında iktidar birey ve eğitim üzerine” başlıklı incelemenin üçüncü alt başlığının; *içinden geçtiğimiz zamanda eğitim* meselesinin irdelenmesi hedeflenmişti. Ancak ülkede gündemin sürekli değişmesi bazı “meseleleri” diğerlerinin önüne çekmeye mecbur kılıyor bizleri. Gerek bu dergide gerek başka dergilerde eğitim gibi daha teorik konularda genel olarak bir yazın genişliğinin varlığı ve bir çok arkadaşımızın eğitim üzerine kafa yormasının da getirdiği rahatlamayla ve bu derginin bu sayısında da yeteri kadar eğitim alanında yazının olacağı ve okuyucuyla buluşacağı öngörüsüyle başka bir içerikle yazmanın daha acil olduğunu düşündüm. Ne var ki konu üzerine yoğunlaştıkça durumun sandığımdan daha karmaşık ve sandığımdan daha fazla zaman alan bir mesele olduğunu da fark ettim. Başka sayılarda konuyu daha derinlemesine irdelene olanağım olacağını da umarak, bu sayıda, eğitim alanını da kısmen içerecek biçimde, uzun süre sanki uykudaymış gibi duran ve son birkaç yıldır büyük harflerle yeniden tedavüle sokulan “tek adamlık”, “başkanlık”, “partili cumhurbaşkanlığı” gibi kavramların içine gömülerek önümüze konulan “durumu” aklım yettiği oranda irdelemeye çalışacağım.

Öncelikle belirtmem gerekiyor ki, bu irdelemenin başlığı iddialı. Sark despotizmi gibi devasa bir kavramın perde arkasında kocaman birkaç bin yıllık tarih var ve bu tarihe göndermeler yaparak bu kavramı ve bu kavramın içindeki zihniyeti tam anlamıyla deşifre etmek bu yazının da yazarının da sınırlarını oldukça aşıyor. Böyle bir irdelene ancak ve ancak çok geniş zaman içinde ve disiplinler arası çok geniş bir tartışmayı yürüterek sürdürülebilir ve dergi formatını çok aşar... O nedenle bu yazının bir giriş irdemesi hatta giriş irdelene denemesi olarak okunmasını öneriyorum. Belki şöyle demek daha doğru; bu yazı, irade teslim beyanlarının perde arkasına çok inmeden, “yüceleştirilen” Erdoğan’ın şahsında bu “irade teslimi” yarışına insanların neden coşkuyla katılma eğilimine girdiklerinin bazı görünür ve kısmen tarihi arka planına odaklanmayı ve bu süreci az da olsa anlamlandırmayı deniyor. Bunu yaparken de “şark despotizmi”

kavramının sunacağı bazı imkanları değerlendirmeyi hedefliyor.

1. Şark'ı¹ kısaca yeniden okumak²

Şark'ı okumaya çalışırken belki de ilk soru şu olmalı: Bireyin merkezde olduğu, kişi hak ve hürriyetlerinin en temel değerler olarak giderek daha fazla kabul gördüğü batı modernitesinin “takipçisi” olma hevesiyle yola çıkan yaklaşık iki yüz elli yıllık maceranın neresindeyiz ve neden burasındayız? İkinci soru da, otoriter ve kişiselleşmiş iktidarlara sahip Orta Doğu devletleri, demokratik değerlerin yayıldığı ve herkes tarafından kabul edildiği küreselleşmiş bir dünyada nasıl hala varlıklarını sürdürebilmektedirler ve sürdürebilmek için nelere tutunmaktadırlar?

Birbirine bağlı bu soruların yanına yeni eklemeler yapabiliriz. Bu kadar teorik bağlam içinden kalmadan daha pratik ve görünür sorular sorup bunun yukardaki ana sorularla bağlantılarının olup olmadığını tartışabiliriz. Mesela, durup dururken MHP başkanı Bahçeli neden gündemden düşmüş bir başkanlığı yeniden ülkenin gündemine sokmuş,

¹ Şark dediğimiz şeyin aslında sosyolojideki karşılığı henüz kapitalist üretim ilişkilerinin yeterince egemenleşmediği, aslında bir ucu eski Rusya'yı (Çarlık Rusya'sını), Hindistan'ı, Osmanlı İmparatorluğu'nu kapsayan Marksist Literatürde Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) olarak geçen büyük bir coğrafyaya gönderme yapsa da, bu yazı özgülünde Ortadoğu ve Önasyanın bir kısmı için kullanılmaktadır ve daha çok Türkiye'yi ve görece yakın zamanda daha fazla gündemimizde olan Suriye ve Irak'ı içermektedir.

² Bu yazı boyunca sanırım her ara başlığa da dipnot düşmek zorunda kalacağım. Şark'ı yeniden okumak dediğim şey aslında, uzun yıllar batı modernitesi içinde ortaya çıkan kavramları, gene uzun yıllar batılılaşma ve bu kavramları Türkiye'ye uydurma çabasına bağlı olarak ortaya çıkan “ucube modernliğin” iç dinamiklerine fazla odaklanmadan yüzeysel olarak değerlendirme dışında bir anlama gelmemektedir. Aslında Batı'nın toplumsal ve zihinsel dinamiklerinden oldukça farklı bir tarihselliği olan Doğu'nun, Batı da icat edilmiş kavramlar içinde okunmasının öne çıkardığı yanılsamalara dikkat çekmek dışında bir anamı olamayan bu okuma elbette bir çok yönüyle eksikli bir okumadır. Hatta bugün Doğu'nun kendi dinamikleri içinde okunması bile, önemli oranda Batı içinde yetişmiş ve Batı'nın düşünce tarihinde önemli kırılmaların yaratıcısı konumunda olan Weber, Marks, Engels gibi toplumbilimci ve entellektüellerin öne çıkardığı kavramlarla mümkün haldedir. Bu nedenle, şark ı yenidne okumak başlığının görünür iddiası okuyucuyu yanıltmamalı, bu başlığın içinden geçilen hallerin anlaşılmasına bazı noktalardan dikkat çekilmesi amacıyla atıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bahçeli'nin attığı ipe AKP kurmayları neden hemen sarılıvermiştir? Ya da mesela, daha düne kadar AKP'yi ve Erdoğan'ı Batı ajanı olarak suçlayan ve ağzına gelen her şeyi söyleyen Yiğit Bulut cumhurbaşkanlığı başkanışmanı ve gene aynı çizgiyi izleyen Süleyman Soylu AKP genel başkan yardımcısı olabilmiş diye sorarak, bu iki şahsın sembolik değeri üzerinden, aslında Şark'ta iktidar ilişkilerinin ne kadar “karanlık ve organize işler” olduğunu anlamayı deneyebiliriz. Bu anlam çabasını da gene başlangıçta sorduğumuz ana sorularla bağlantılayarak yanıtlayabiliriz. Verdiğimiz yanıtların komploteorisi olarak değerlendirilmesine kızabiliriz ya da bu teorileri gerçek gibi algılayıp bu gerçeklik algısı üzerinden politik duruşumuzu şekillendirebiliriz. Bu ülkede kritik biçimde olup biten her şeyin eğitim-kültür-sanat alanlarına neden hızla sokulduğunu anlamak üzere çeşitli olayları ve politik kararları gözden geçirebilir ve bunlar hakkında yorumlarda bulunabiliriz. Mesela “Payitaht Abdülhamit” dizisinin bu günlerde tedavüle sokulmasını, Osmanlı'yı diriltme fantezisinin propagandası olarak görebiliriz. Osmanlı'nın diriltilmesi fantezisinin ise aslında, sadece, uzun zamandır yalan, talan, soygun, vurgun, kavga içinde geçen toplumsal hayatın yarattığı karmaşadan bunalmış kitleleri “mezar taşlarıyla övünme” kültü içine yeniden çekme ve bu amaçla aslında ideolojik bir hat kurma çabasının önemli bir parçası olarak nitelendirebiliriz. Bu nitelendirmeyi desteklemek üzere giderek medrese eğitimi ve hatta onunda gerisine düşecek eğitim politikalarının nasıl hızla hayat bulduğunu gösteren kanıtlar da öne sürebiliriz. Ancak tüm bu soruları ve başka birçok soruyu sorsak ve görünür en “sahici/bilimsel” cevaplarını bulsak bile, bunları mesela AKP kitesine kolay anlatamayacağımızı da biliriz. Bırakın AKP kitesini, AKP karşıtlarının önemli bir kısmına anlattığımızda bile bu kadar karmaşık meselelere kafa yormanın gerekli olmadığını onların bizleri dinlerken sıkılmış yüz ifadelerinden anlayabiliriz. Tüm bu sürecin neden Batıda değil bu ülkede böyle işlediğine odaklandığımızda da gene başka sorularla ve yanıtlarla karşılaşırız.

Konuyu daha fazla dağıtmadan başa dönerek de-

vam etmek gerekirse, aslında gündelik hayatın pratiklerinin kafamızı karıştırdığı her durum üzerine düşündüğümüzde farklı yanıtlarla karşılaşmamız olağandır. Çünkü toplumsal yaşamın matematik formüllere gelir bir cevabının olmadığını biliriz. Bu nedenle bu irdeleme başından sınırlıdır, sığdır. Bu irdeleme başından eleştiriye muhtaçtır. İlk başta vurgulandığı üzere bu irdeleme Şark'ı Garp kavramları içinden okusak bile bu okumayı bugünkü yerel işleyişle bağlantı ve böyle anlama çabasıdır. Biliyoruz ki Batı ile en azından Türkiye açısından Doğu, kavramsal düzlemde çok benzerdir. Hem Batı hem Türkiye birçok kavramda ortaklaşmaktadır. Mesela ulus devlet, mesela demokrasi, parlamenter sistem, laiklik, cumhurbaşkanlığı, başkanlık, insan hak ve özgürlükleri, milliyetçilik vs. gibi parçalanmış imparatorluklar üzerine inşa edilen hatta imparatorluklar parçalanırken tedavüle sokularak imparatorlukların parçalanmasının aracı haline dönüştürülen bu kavramlar konusunda Batı ile Türkiye uzlaştığı halde bu kavramların işlevselliği bakımından birbirlerinden oldukça ayrı mecralarda ilerlemişlerdir. Bu kavramsal birliğe rağmen, *neden gündelik hayat bu coğrafyalarda başka başka işliyor* sorusuna ilgi çekmek bu yazının başlıca hedefidir. Bu yazının temel varsayımı da, bunu anlamının önemli yollarından birinin toplumsal örgütlenmenin en soyutlanmış hali olan “devlet” i anlamak ta geçtiği üzerine kuruludur.

1. a)Şark'da Devlet Nedir?

Platon'dan beri devletin ne olduğu üzerine kafa yoruluyor; sanırım gelinen noktada “hakim sınıfların baskı aracı” görüşü egemen. Dolayısıyla devlet okumalarında hangi sınıfın/sınıf ittifaklarının iktidara kendini nasıl taşıdığı ve orada nasıl tuttuğunu analiz etmek ve ittifaklar arası ilişkilerin nasıl düzenlendiği ve belli bir aşamadan sonra ittifak eden güçlerin birbirlerini nasıl boğazladıklarını da anlamak gerekmektedir.

Batıda gerek ittifak güçlerinin gerek ittifaklar arası çatışmaların Şark'a göre daha dengede olduğu bu günlerde, Batı da Şark'ta olduğu gibi büyük çatış-

maların olmadığı izlense de aslında sadece yüz yıl içinde iki büyük Paylaşım Savaşı'nın Batı coğrafyasını da kasıp kavurduğu göz önüne alındığında, hatta Vietnam, Kore ve hatta Ortadoğu'daki son 25 yıllık savaşlarda Batının ittifak halindeki güçlerinin zaman zaman birbirleriyle karşı karşıya geldikleri göz önüne alındığında, aslında bir devletin dengede olma imkanının olmadığı, devletin sürekli içerden kaynaklandığı görülür. Bu kaynama önemli biçimde iktidar bloğunun zaman içinde tekleşme eğiliminin sarsılması ve blok içinde bir parçanın ya da küçük parçalar ittifakının egemen blok önderliğini tehdit edecek hale gelmesinin bastırılması çabasıyla ilgilidir. Bu durum demokratik ya da totaliter olmasına bakılmaksızın bütün devletlerde böyledir. En demokratik değerlere sahip devletlerde ittifak blokları mümkün olduğunca geniş tabana yayılı olduğundan ya da devleti ele geçiren blok küçük zümrelerin elinde olmadığından denge hali/çatışmasızlık/ görece uzlaşmışlık zamanı daha uzun süreye yayılabilir. Devlet sınırları içinde kalan tüm yurttaşların temel hakları konusunda üç aşağı beş yukarı bir uzlaşma sağlandığından iç çatışmalar, dipten dibe işleyen çatışma potansiyeli görünmez olabilir. Bizler bu uzlaşmanın sürekli olacağına dair bir yanılsama içinde de olabiliriz. Görece demokratik değerler ekseninde örgütlenen toplumsal yapılar ve onun soyutlama biçimi olan devlet, ortaya çıkan bu çatışmaları daha çok diyalog yoluyla halletmeye meyillidir. Diyaloga dayalı sorun çözme biçimi babadan oğula geçen biçimde çeşitli kültür taşıyıcısı kurumlar tarafından sonraki kuşaklara aktarılır. Uzlaşma ve diyalogun ne denli kutsal olduğu eğitimin de temel değerleri arasındadır. Demokratik değerlerin daha baskın olduğu toplumlarda, çatışma çözme biçimleri genel olarak ayrıştırıcı olmaktan ziyade birleştiricidir. Sorunlar, farklılıklara saygı temelinde ama ortaklıkları genişletecek biçimde çözülmeye çalışılır.

Ancak, olağanüstü koşullarda (dünya piyasalarının rekabetçi zorlanma, kontrol altında tutulmayan bir bölgesel savaş, doğal afetlerin üst üste yaşanmasının yarattığı travmalar vs.) bu ittifak halindeki güçler sorunu diyalog yoluyla çöze-

yebilir ve bu durum iktidar blokları arasında güç savaşlarını başlatabilir. Bloklar arasında güç savaşları ve devletin kaynaklarının nasıl kullanılacağı konusunda uzlaşmazlık baş gösterince, daha derin çatışma ve kırılmalar ülkeyi bazen iç savaşın eşiğine bile taşıyabilir. Böyle bir durumda bazen her bir blokun sınır ötesinde var olan ittifakları güçlendirme çabası devreye girer. İçerdeki tehlikeyi atlatabilmek için dışardan yardım beklenir. Bu durumda da yeniden kartlar karılır. İdeolojik propaganda ve devletin kutsallığı tam da bu noktada devreye girer. Çıkar ilişkilerinin, iktidar bloklarının gizli kapaklı yürüttüğü kirli işlerin deşifre olmaması için iktidarın soyutlanarak görünmez kılınması ve kutsanması önemli bir işlev görür; kamuoyu birden bire kutsallığı kendinden menkul kavramların büyüklü etkisi altına alınır. Kutsal vatan, devlet, millet, din vs. propagandasıyla üstü örtülen çıkar ilişkilerinin deşifre olmadan sürdürülebilmesi için birçok hal çere aranır. İktidarda uzun kalmak daha fazla kirlenmeye yol açar ve daha fazla kirliliğin getireceği olası daha fazla bedeli ödememek için de iktidar bloku kendini tehdit eden her faktörü yok etmek üzere büyük bir mücadele başlatır. Kutsanan kavramların kabarttığı iştahın doyurulması oldukça zordur; çünkü bu kutsal, doydukça iştahı yeniden kabaran bir yapıdır artık. Bu durumda Rousseau'dan beri ifade edilen "toplum sözleşmesi"nin yeniden kurulması gerekir. Rousseau'da hukuk sisteminin yeniden düzenlenmesi anlamına gelen bu süreci irdelerken, Bakunin'i anmamak olmaz: "Hukuk iktidarın fahişesidir".

Elbette devlet üzerine külliyatı birkaç paragrafta özetlemek mümkün değildir. Evet, "devlet bir araçtır ve birilerinin çıkarlarını korumak için araçtır ve sürekli çatışmalı bir alanda geçici uzlaşmaların yapıldığı hukuki sözleşmelerle kendini devam ettirir ve biçimi değişse de özü değişmez" demek, farklı coğrafyalarda biçimsel değişikliklerin yarattığı farklı gündelik hayat pratiklerinin görülmesini engellemez.

Şark'ta devlet anlayışı Garp'takiyle aynı değildir. Şark ve özellikle Mezopotamya, tarihin ilk devirlerinden itibaren genel olarak büyük medeniyetle-

re ev sahipliği yapmıştır. İlk büyük nüfus kitleleri burada ortaya çıkmış; ilk yerleşik hayata burada geçilmiş, ilk hayvan evcilleştirmeleri, ilk mabetler, kutsalların putlaştırılması ve sonra göğe yükseltilmesi gibi insanlığın bugün bu halde olmasına kaynaklık eden birçok üretim biçimi ve toplumsal örgütlenme biçimi bu coğrafyada gelişmiştir. Kurulan devletler modern ulus-devlet yapılanmasının çok uzağında olsa da çok fazla devlet kurma ve dolayısıyla yıkma pratiği Şark'ta mevcuttur. Bu nedenle Şark, "fazla" tarihidir, "çok" kadimdir ve o oranda Şark karışıktır. Tarihi arkaplanı oldukça köklü çatışmalarla dolu olan (sadece Semavi dinlerin çıkış yerlerinin burası olduğu ve bu dinlerin birbirilerine karşı iktidar mücadelesinde hatta kendi içlerindeki iktidar mücadelesinde ne denli zalimleşebildikleri göz önüne alındığında bile bu karışıklığın köklerinin ne denli gerilere uzandığı görülür) bu coğrafya da uzlaşma kültürünü öne çıkarmak pek de olanaklı olmamaktadır. Bu uzlaşmazlığın kuşkusuz en önemli nedeni kutsal naslarla yönetme erkinin dogmatiklikten vaz geçmesinin önemli oranda mümkün olmamasıyla ilgilidir. Bu coğrafyadaki karışıklıkların yarattığı huzursuzluklar ve derin çelişkiler, bugün bir yandan İŞİD barbarlığını öte yandan Ezidi "mazlumluğunu" aynı coğrafyanın içine sıkıştırmış durumdadır. Şnngal bölgesinde İŞİD'in Ezidi halkına uyguladığı zulüm hala hafızalarımızdadır. Keza, İran'da bir yandan molalar cumhuriyetinin "kısmen azaltılmış despotluğu" ile, Manheizmin kendi kabuğunda ölümü beklemesi aynı coğrafyanın iki görünür yüzü olarak var olmaktadır. Mani dinine inananlar tüm dünyada neredeyse tükenmesine rağmen halen Abbasilerden beri süregelen çatışma potansiyelini bu coğrafyada içinde taşımaya devam etmektedir. Bu çatışma potansiyelinin gerçeklikte olması imkansızdır çünkü gerçeklikte zaten Manheistler zaman içinde topyekun yok edilmişlerdir. Tıpkı Türkiye'de sayıları artık binlerle ifade edilen Zerdüşterin Selefî İslam'a her gün biraz daha yanaşan Erdoğan tarafından zaman zaman aşağılanması iktidarı besleyen yanları gibi; İran mollalarının da iktidarını bu hayali Mani düşmanlar beslemektedir... Yani aslında asla tehdit içermeyecek kadar azalmış nüfuslar bile

Şark'ta bir karışıklığın baş aktörleri haline getirilebilmekte ve devlet ve iktidar ilişkilerinin biçimleyicisi olarak işlevselleştirilmektedirler. Bu kadim coğrafyada yaşayan bizlerin kaderi biraz böyle şekillenmektedir. Bu coğrafyada devlet toplum ilişkilerinin düzenleyicisi olan aktörlerin "ölülerden" bile medet umduğu; muhalifler içinde öldürdüklerinin mezarlarını "bilinmezler" diyarına gömdükleri; iktidarı pekiştiren mezarları ise "türbeleştirdiği" göz önüne alındığında Zerdüştler, Maniler, Ezidiler gibi küçük toplulukların da nasıl iktidar pekiştiricileri olarak işlevlendirildikleri daha kolay anlaşılabilir. Özcesi, şarkın devleti kutsallar üzerinde yükselir. Bu kutsallar kendisini sürekli yeniden üretmek için, geçmişte yok ettikleri kutsalların tek bir nüvesini bile toplumun bilinç dışında bin yılardan önce gelen korkuları yeniden canlandırmak üzere büyük tehditlermiş gibi sunarak iktidarın sürmesinin aracı haline dönüştürür. Elbette Maniler ile Müslümanlar arasında ve gene elbette Zerdüştler ve Müslümanlar arasında ya da başka din ve mezhepler arasında tarihin uzun bir dönemi boyunca derin hesaplaşmalar, akıl almaz katliamlar yaşanmıştır. Ama halen bu katliamların bilinç dışı korku tortularından beslenerek azgınlığı korumak ve sürdürmek Şark devletinin önemli bir özelliğidir. Biraz da bu türden nedenlerle, bundan birkaç yıl önce Trabzon'da açılacak olan FORUM alışveriş merkezine karşı çıkmak için Trabzonluların bulduğu en iyi çare **FORUM** diye RUM'u büyük harflerle ve kocaman yazıp, alışveriş merkeziyle RUM'u özdeşleştirmeleri ve böylelikle PONTUS'dan gelen tehlikeye dikkat çekmiş olmalarıydı. Neredeyse açıkta bir tek Rum kalmamasına, "dönme Rumların" da en büyük Türkçü kesilmelerine rağmen, RUM korkusunun Forum'un RUM undan türetilmesi, küçük esnafın ticari iktidarını devam ettirmesi için dahiyane bir çözümdü ama ticaretin rasyonelitesi farklıydı. Dev şirketler karşısında bu şark kurnazlığı işe yaramamış bütün bu propaganda Forum AVM'sinin devlet erki tarafından açılışla çökmüştü. İktidar odakları her ne kadar görünmez korkuları farklı temalar aracılığı ile canlandırma konusunda usta olsa da, çıkarlarına denk düşmeyen noktalarda bu korkuları hiç hesaba katmadan hatta bu korkuları gülünç bu-

larak kendi işlerinin peşinden gitmeyi iyi bilmekteler. O nedenle Forum Trabzon'a açıldı. Ancak insan bilincinin kutsal devlet üzerinden işletildiği durumlarda ticarete tutmayan bu korkutma politikaları tutabilmekte ve büyük katliamların başlatıcısı olabilmektedir.

Şark'ta devletin inşası kutsallar üzerine yükselince devletin kendisi de kutsallaşmaktadır. Kutsal devleti yönetenin mutlak anlamda kutsal olması zaten bu mantığın zorunlu sonucudur. Kutsalın son üç bin yıldır aşama aşama tekleştirilmesi yani çok Tanrılı inanç sistemlerinin kaybolması, tek Tanrılı dinlerin daha geniş coğrafyalara çoğu kez zor yoluyla yayılması; kutsal devleti de tekleştirmekte, bu teklik sadece modern ulus devletler için değil dine dayalı devletler içinde geçerli hale gelmektedir. Mısır ve Osmanlı, Keza Osmanlı ve Safaviler arasındaki mücadeleler, binlerce insanın kuyulara doldurulması da dahil bütün 16.yüzyıl boyunca İslam Devletleri arasında savaşlar biraz da bu tekliğin inşa edilme savaşıdır. Hepsi aynı tek Tanrıya inandıkları halde iktidarı tekleştirmek için verilen bu mücadele, hatta şehzadelerin kardeş katliamları bile soyut Tanrısal tekliğin somut iktidar tekliğine dönüştürme çabası olarak okunabilir. Günümüzde aslında partili cumhurbaşkanlığı, yetkilerin tek elden toplanması gibi sloganlarla yürütülen iktidarın kendinden başkasına alan tanımama mücadelesi de bu geleneğin bir parçası olarak okunabilir. Elbette bu okuma mutlak değildir. Hitler Almanyası yada Franko İspanyası yada başka diktatörlükleri de aynı kefeye koyarak değerlendirme olanağı yoktur. Açıktır ki Ortadoğu'da iktidarın tekleşmesi; krallıkların ya da despotlukların devamı batıda ortaya çıkan modern dönem üretim ilişkilerinden kaynaklı alan ve sıkışan pazarı açmak için yaratılmış tüm savaşların ve caniliklerin dinamikleriyle hem ortak özellikler barındırmakta, hem de kendine özgü yukarıda ifade edilen özelliklerle bu durum pekiştirilmektedir. Türkiye'nin sermaye birikimi sorunludur. Osmanlıdan gelen ticari ilişkilerin sürdürücüsü grupları (Yahudi, Ermeni, kısmen Rum) farklı biçimlerde toplumdan ve devletten tecrit ederek kendi kaynaklarıyla kalkınma potansiyeli ni önemli biçimde ortadan kaldırmıştır. Bu durum

ülkenin ekonomik işleyişini zora sokmuştur ve ülkenin kamu kaynaklarını devlet aklıyla kullanmak dışında fazla seçeneği kalmamıştır. Bu kaynakları da çoğu kez gündelik seçim ve iktidar politikalarına kurban etmekten çekinmeyen politikacılar har vurup harman savurunca, genellikle dış kaynaklara yaslanarak sorun çözme yoluna gidilmiş; zaman içinde dışardan alınan krediler ülkeyi yöneten klingen kimler olacağını da ve bu klingen ülkenin kaynaklarını nerelere nasıl aktarılacağını da belirler hale gelmiştir. Bugün aslında uzun yıllardır sürdürülen kamunun özelleştirilmesi, esnek işgücü, yatırımların özel sermayeye devri, hatta yatırım yapılamaz bir ülke konumunda olma, üretmeden tüketme ve sürekli borçlanarak yaşam sürdürme pratikleri gibi birçok ekonomik karar tüm bu sürecin olağan sonucudur. Tam da artık bu durumun sürdürülemezliği nedeniyle iç kamuoyuna sistem değişikliği olarak sunulan ve sanki sistem değişirse tüm sorunlar hallolacaktı gibi bir edayla sürdürülen Anayasa değişikliği referandumu da dahil tüm tartışmalar aslında yapaydır ve ceberrut devlet geleneğinin yada şark despotizminin yeniden inşası dışında bir anlam taşımamaktadır.

1.b) İktidar Odaklarının Çatışma Alanlarının Bazı Görünüşleri

Şark'ta devlet bir kez kutsal olarak kendine yer edince devleti yönetenlerin kutsallığı da tartışmasız hale gelir. Hatta bu yönetim erki oluşturulurken kutssallaştırılan yöneticilere isyan şeytani bir durum olarak kodlanır. En kötü devlet bile devletsizlikten iyi olarak yorumlanır. Bu kutsiyet bazen sadece yöneticiyi değil yöneticinin makamını da kapsar. Öyle ki, aslında ehil olmayan yöneticilere bile salt o makamda diye hürmet edilir. Bu sadece devletin üst organları için olan bir gelenek değil, tüm toplumsal kurumlar için oluşturulmuş bir gelenektir. Bu bağlamda, adaletsiz biçimde karar verdiği kesin olan herhangi bir hakime karşı mahkumun hala boyun bükerek itaat etmesi ile gene haksızlık yaptığı kesin olan öğretmen karşısında bir öğrencinin ses çıkarmaması da aynı gelenekten beslenmektedir. Keza babanın evdeki adaletsizliğine isyan edemeyen çocuk, yada kocanın şiddetine

karşı koyamayan kadın da hep bu geleneğin içinden gelmiş olmanın adaletsiz bedellerini ödeyerek ömür tüketirler.

Devletin ve onu idare edenlerin kutsallığı tavandan aşağıya doğru bir kez inşa edilince, tüm haksızlıklara rağmen açık isyan yürütülemediği için tüm kurumlarda adaletsizliğe uğramış kişilerin biriken öfkesini boşaltmanın farklı yolları kendiliğinden gelişmiştir. Şark'ta tüm mertlik söylemlerine rağmen iç mücadeleler genel olarak sinsî biçimde yürütülür. Örneğin sadece İmparatorluğa helal gelmesi için kardeş katlinin vacip olduğu Osmanlı'da babanın çocuklarıyla ilişkisi de, kardeşlerin birbirleriyle ilişkisi de çoğu kez çok da mertçe olmayan sürekli denge gözeten ve dengeler değişir değişmez neredeyse paranoyaya varan tepkiler verilen durumlar haline gelir. Devlet için kardeşlerin birbirilerini ya da babaların oğulları öldürebildiği (bindiği gibi bu öldürmeler Osmanlı'da boğularak olmaktadır, çünkü padişah sülalesinin kanı kutsaldır ve akıtılmamalıdır) bir toplumsal formasyonda kişilerin birbirilerine içtenlikli bir hürmet gösterebilmesi mümkün müdür? Aynı şey Osmanlı'nın epey yumuşamış hali olan Cumhuriyet seçim geleneği için de geçerlidir. Seçilme şansları başlangıçta sadece Gazi Mustafa Kemal'e, çok partili hayata geçişle parti liderlerine bağlı biçimde gelişen bir parlamento oyununda liderin emri dışına çıkamayan vekillerin hem o parti içinde birbirlerine hem de aslında kendilerine karşı hürmet edebilmesi olanaklı mıdır? Ya da öğretmenin söylediğinin doğru olmadığını bilse bile karşı çıktığında yoğun ceza tehdidiyle yüz yüze kalacağını düşünen bir öğrencinin öğretmenle ilişkisinde...?

Doğrunun "reis" tarafından belirlendiği; sınıfın reisinin öğretmen, okulun müdür, ailenin baba, devletin başkan vs... olduğu ve onun hükmü dışında verilen hükümlerin kutsala ihanet olarak yorumlandığı bir sistem içerisinde yaşam sürdürmekte zorlanan insanların kendi sözlerini duyurmak için zaman zaman başvurdukları cılız çıkışların bile büyük göz dağları verilerek cezalandırıldığı bir yönetsel ve örgütsel ağ içinde yaşamının dayanılmaz buhranlar üreteceği açıktır. Bu buhranların

uzlaşmaya dayalı olarak irdelenememesi, çözüm arayışlarının hep daha fazla baskı ve zordan türetilmesi, toplumun daha fazla kutuplaşmasına ve daha fazla bunalmasına yol açmaktadır. İktidarın uyguladığı politikalara her karşı çıkışın güvenlik problemi gibi ele alınıp sürekli bir korku iklimi yaratılması ve bu korku ikliminden iktidarın yeniden ve yeniden ve her seferinde bir öncekinden daha totaliter hale dönüştürülerek üretilmesi elbette en sonunda toplumsal yarılmalara yol açacaktır. Her kendini ifade etme biçiminin güvenlik problemi gibi görülmesi ve o problemin aşılması için yeni güvenlik tedbirlerine başvurulması özgürlük alanlarının her geçen gün daraltılması sadece politik iklimi değil kişilerarası ilişki iklimi de güçlü biçimde sıkıştırmaktadır. Son yıllarda bunun birçok alanda açık örneklerine tanıklık etmekteyiz. Örneğin kamuoyunda o günlerde Gülen Hocaefendi/Hizmet Hareketi olarak bu günlerde FETÖCÜ terör diye anılan ve iktidar bloku içinde özellikle bürokraside etkin olan ve şimdilerde birçok usulsüzlüğe imza attıkları da söylenen yapıyla AKP'nin sürdürdüğü ilişki başlangıçta oldukça dostçadır. Bu dostluk birçok kişinin kamuda zarar görmesine ve haksızlıklara maruz kalmasına rağmen sürdürülmüştür. Ta ki bıçağın ucu AKP kurmaylarına değene kadar eldeki bıçak sürekli bilenmiş ve her kime dokunuyorsa onu daha fazla kesmesi için sürekli bıçak tutan el alkışlanmıştır. Son 6-7 aydır durum tersine dönmüş, düne kadar palazlandırdıkları kişi ve kurumlar birden devleti tehdit eden bir yapı olarak nitelendirilmiştir. İktidarın iki devasa bloğu arasındaki bu karpışma, iktidarın uyguladığı OHAL ikliminde birçok sorunu konuşulamaz hale getirmiş; birçok hukuksuzluk gündelik hayatın parçası olagelmıştır. Mesela bir bankaya para yatırmak terör faaliyeti sayılırken aynı bankanın açılışını yapan kişiler iktidarını sürdürmeye devam etmektedir. Bugün yaklaşık 130.000 kamu çalışanı sorgusuz ve hiçbir hukuki kayıt aranmaksızın “sivil ölüme” mahkum edilmiştir. Dünyın Hocaefendisi bugünün Haşhaşisi ilan edilmiş, medyanın tüm birimlerinde ve okullarda 15 Temmuz sürekli yücelten bir dille programlar yapılmıştır. Okulların yeni müfredatında eğitimde dinselleşme giderek güçlendirilmiş

bu dinselleşmenin içine bu kez bir de sürekli milliyetçi damar aşılannmıştır ve aşılannmaktadır. Kutsal devletin kutsal ittifaklarının arasındaki çatışma toplumun en kılcal damarlarına bu yollarla yayılırken, iktidar yanlısı ya da karşıtı olmak üzerinden toplum yeniden birbirlerinin karşısına düşen/çatışan bloklaşmalara zorlanmıştır.

Bu kaotik ortamda Anayasa Değişikliği Referandumu gerçekleşecektir. Ancak daha propaganda dönemi başlar başlamaz, toplum yeniden terörize edilmektedir. Değişikliği onaylamayan kesimler terör yardakçısı olarak nitelendirilmektedir ve açıktır ki bu nitelendirme zaten temelden sarsılmış toplumsal barışı giderek zorlaştırmaktadır. Kimlerle hangi tür ittifakların yapıldığı kamuoyundan kaçırılarak, “Yeni Türkiye” inşa edilmektedir. Bu yeni Türkiye'nin bir ayağı Suriye topraklarındadır ve her an o topraklardaki Türkiye askerleri ile Suriyeli Rejim Güçleri ve özellikle Membic'te PYD güçleri karşı karşıya gelebilecek durumdadır. Bunun anlamı bölgesel bir savaşın fiili aktörü olmaktır... Bugün bile artık kontrol ve denge mekanizmaları olamayan bir devlete dönüşmüş bir devlet örgütlenmesi içinde durumun nasıl kontrolsüzleşeceğini kestirmek zor olmasa gerek... Başkanlık ya da partili cumhurbaşkanlığı sisteminin kurulması halinde nelerin olacağı hakkında gerek ulus içi gerek uluslararası kamuoyunda ve yetkili organlarda sürekli bir endişe hali vardır. Birçok faktör le birlikte tek adamlığa giden yolun teorisi ağırlıklı olarak Necip Fazıl'ın “Başyücelik Devleti” kavramından türetilmektedir.

Burada kısa bir parantez açarak aktaralım: Fazıl, baş eseri olarak kabul ettiği İdeolocya Örgüsü adlı kitapta devlet yönetiminin seçimsiz olmasından yana değildir. Beş yıllığına seçilen organların üstünde yer alan, demokrasinin beceremediğini becerebileceğine inanılan “Yüceler Devleti” bir “İslam Üyopyası” tasavvurdur. Bu tasavvur, “Yüceler Kurultayı” adı verilen bir meclisten ve bir “Başyüce”den oluşur. Başyüce bütün erdemlerin cisimlendiği şahıs olarak tasarlanır. Bu şahıs her tutumuyla ve hareketiyle “ben milletimin görünürde en ahlaklı, en akıllı, en bilgili ferdiyim” der.

Yüceler Kurultayı içinde olmayan kişiler içinde ve Başyüce tarafından oluşturulan Hükümet tüm işleri Başyüce adına yapar. Başyüce'nin bir emriyle hükümet değişir. Yargı onun adına işler ve adalet onun adına dağıtılır. Ordunun da başı olan Başyüce, Yüceler Kurultayı tarafından tekrar tekrar Başyüceliğe seçilebilir. Yüceler Kurultayı Başyüce'yi olağanüstü kötü şartlar oluşursa görevden alabilir ama bunun için yüzde yetmiş beşlik bir çoğunluk gerekir.

1968 yılında yazılan kitap, 2016 da gerçeklik kazanıyor. Bu gerçeklik sancılı bir doğum gerektiriyor; çünkü 200 yıllık "Anadolu Modernleşmesi", aslında "başyücelik" ve "dünya hakanlığı" köklerinden gelen bir geleneğin üstüne kurulmuştur ve o geleneğin bir çok nüvesini zaten modernleşme dönemi boyunca da içinde barındırmaktadır. Modernleşme dönemi bütün sancılarına rağmen aslında zaman zaman yetkileri dağıtılmış zaman zaman ek elde toplanmış "başyücelik" ile idare edilmiştir. Örneğin ordunun baş yücesi genelkurmay başkanı, üniversitenin baş yücesi YÖK başkanı, ailenin baş yücesi baba, okulların başyücesi müdürler vs... Tüm bu kurumların disiplinler anlayış üzerine şekillendiği ve tepeden aşağı itaat zincirleriyle birbirine bağlandığı bilinmektedir. N. Fazıl'ın tasavvurunun ete kemiğe bürünme hali olarak okunabilecek bugün ki duruma güçlü biçimde karşı koyamamanın arkasında aslında gizliden gizliye süren "başyücelik makamlarından" bu ülke insanının çektiği acılar ve müthiş güvensizlik/sıkışmışlık vardır ve ne yazık ki bu sıkışıklık demokratik değerleri daha fazla kurumsallaştırarak aşılma yoluna gidilmektedir. Daha demokratik bir devletin inşası için güçlü bir sol söyleme, ezilenden yana açık tavra ihtiyaç vardır ve sol muhalefet tarihi boyunca bu topraklarda, herkesi kucaklayacak bir dil oluşturma hususunda hep cılız kalmıştır. Modernleşme sürecinde, sürekli biçimde bu "çoklu başyüce devletinde" saldırılara maruz kalmış ve sürekli budanmıştır. Bugün bile durum bundan farklı değildir. Örneğin "kendi başyücelik alanını" terke zorlanan, azcık itirazda artık hangi komplolarla karşı karşıya kalacağını bilmediğinden sürekli daha fazla itaat ederse

daha az riskli hayatları olacağını düşünen askeri, adli, parlamenter, medya vs... kuvvetler, sol muhalefetle dayanışmak ve daha demokratik bir ortamı örmek yerine, "kendi başyüceliklerinden" gönüllü olarak vazgeçmekte, "enbaşyüceye" tüm yetkilerin verilmesini herkesin hayrına diye yorumlayabilmektedirler.

Elbette bu süreç, burada ifade edildiği gibi yalın/basit ve bir gece görülen istiare rüyasına dayalı olarak yaşanmıyor. Sürecin tarihi arka planı çok karışık. Bugün kendi "başyücelik makamlarından" edilenlerin daha güçlü bir demokrasi için ittifak edecekleri kesimlerle geçmişten beri sürdürdükleri kavgalar, onların insan olarak buluşmasını engellemektedir. Onlarca yıllık zaman diliminde Devlet için tehdit olarak algıladıkları ve açık ya da gizli mücadele yürüttüğü kesimlerle bugün kalkıp işbirliğine ve daha demokratik bir ülke özlemine birlikte tutunacakları bilinç de, yürek de ne yazık ki bu kesimlerde yoktur ya da çok cılızdır. Örneğin, Aleviler, Kürtler, solcular, LBGTli bireyler ya da daha kestirmeden söylersek tarih boyunca ayrımcılığa maruz bıraktıkları gruplara yüzlerini dönmek iktidar alanlarını kaybedenlerin derdi olmamakta hatta buralardan uzak durarak totaliterleşen iktidarın hincından kendilerinin muaf olacaklarına kendilerini inandırmaya yönelmektedirler. Bugün bu ülkede Alevilerle doğrudan kurumsal bağ kuran yapı neredeyse yoktur. Bütün Sünni İslam cemaat ve tarikatlarıyla açık ya da gizli bağlar kuran devlet erki Alevilere gözlerini kapatmış, sırtını dönmüştür. Tek parti hükümetleri zamanında da durum bundan farklı değildir. Bir yandan "karanlığa karşı savaşta" (!!!) Alevileri "mum ışığı" olarak yedekleyen siyasal partiler(daha çok CHP), öte yandan toplumun zihnine Yavuz'dan beri kodlanan koca koca yalanları, mesela "mum söndürme"yi bir "nefret dili" olarak görüp açıktan mücadele edememişlerdir. Bugün bile CHP genel başkanı Alevilik ve kendi Aleviliği hakkında tek cümle kuramamakta; "kimlik politikası yapma"yı demokratik değerlerinin içinde görememektedir. Oysa aynı genel başkan, yer geldiğinde Sünni inancı içindeki birçok kavrama sığınabilmektedir. Kürtler zaten zin-

har ağza alınmaması gereken unsurlardır. Kürtlerle zaman zaman girilen dirsek temaslarının kamuoyuna yansıdığı her durumda bu ülkede modernlikten yana olan insanların duyduğu rahatsızlık ve bunu iyi değerlendiren sağ-muhafazakar zihniyet sosyal demokratların oynaması gereken toplumsal rolleri “çalmayı” da iyi becererek (Ahmet Kaya’yı gözü yaşlı anmalar, Erdal Eren’i 17 yaşında çocukların yaşını büyütüp astılar diyerek germişle hesaplaşma girişimleri (!!!), 12 Eylül’e dizilen lanetler, Kürt meselesiyle Öcalan’ı da işin içine katarak ilgilenme gösterileri vs..) toplumu umutsuz bırakmış; şimdi umudun baş yücelik devletinde olduğuna toplumu ikna etmek üzeredir. Bu durum aslında Şark despotizminin hortlatılması dışında bir şey değildir.

Birçok meseleyi “Şark Despotizmi” içinde konuşmak meselelerin dağılmasına yol açsa da, başından ifade edildiği üzere, temel niyet bazı meselelere devlet kavramı içinde dikkat çekmek olduğunda ve ülkede meseleler sürekli, derinleştiklerinden okuyucudan bu dağınıklık için özür dileyerek “Şark Despotizmine” dönmek gerekirse...

2. Şark Despotizmini Diğer Despotluklardan Ayıran Genel Özellikler hakkında Birkaç Not.

Despotluk üzerine konuşurken, ilk ifade edilmesi gereken, bütün devletler despot olduğu ve aslında Şark despotizmi derken Garbın bundan muaf olduğunu anlamının çıkmamasıdır. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte özellikle de II. Paylaşım Savaşında sonra Avrupa’da başlayan insan haklarına ilişkin temel vurgular Avrupa’nın geleneği içinde sadece yakın tarihli bir yer tutar. Ortaçağ karanlığı filan demeden sadece üretim ilişkilerindeki eşitsizliklerin olduğu her zaman ve mekan aslında zulme teşnedir. Burada önce Garp tarihinde zulüm örneklerine kısaca değinip sonra Şark’ın ayırt ediciliğine geçmekte fayda var.

Avrupa modern tarihi içinde, faşist yükselişlerin yarattığı iç kıyımlara ve devletlerarası savaşlara hiç girmeden, sadece kapitalizmin (bunun yumuşatılmış zamanımızdaki kavram karşılığı modernizm) gelişmesine ön ayak olan keşifler çağının sadece bir bölgede yarattığı insanlık yıkımlarına göz atıl-

dığında bile despotizmin dünyanın bir laneti olduğu görülür.

Bugün dünya fetihçisi ABD, beyaz adamın keşfine mahzar olalı daha 500 yıl oldu. Yani beş yüz yıl öncesine kadar, ne Avrupalılar ne de dünyanın başka yerinden birileri ABD diye bir kara parçasının olduğunu bilmiyorlardı çünkü İncil bilinebilecek her yeri onlara bildirmişti; öyle inanıyorlardı. Keza Kuran’a bağlı topluluklar içinde durum farklı değildi. 1492 de İspanya’dan yola çıkan Kolomp ve ekibi doğuya giden yeni bir yol arıyordu. Ve yolu sonradan Amerika olarak anılacak kara parçasına düştü. Kolomp buranın yeni bir kıta olduğunu bilemedi, 1599-1504 arasında Vespucci defalarca aynı kıtaya gitti ama o da fark edemedi buranın yeni bir kıta olduğunu. Ancak 1507 de buranın yeni bir kıta olduğuna karar verdi gidip gelenler ve Avrupalı tüccarların ve kraliyetlerin iştahını kabartan keşifler ve katliamlarda bundan sonra başladı.

1517 civarında Karayip adalarına ulaşan İspanyol koloniciler, kıyılardaki yerli insanlarla yüz yüze geldiler ve bunlardan iç bölgelerde büyük ve örgütlü bir devletin olduğunu öğrendiler. Kıyılardaki insanları kolonileştirerek kendilerine bağlayıp, bazılarını ağır çalışma koşullarında bazılarını onları kolonileştirirken giriştikleri savaşlarda öldürdüler. İç bölgelere yönelindiklerinde arkalarında derin bir tahribat bırakmışlardı. İçerde bugün Orta Amerika denilen bölgede, Azteklerle karşılaştılar. Aztekler için İspanyollar uzaydan gelmiş gibiydi. Beyaz tenli, gür sakallı ve ellerinde garip aletleri vardı. İspanyol birliklerinin başında bulunan Cortes, barış için geldiklerini ve Kralı görmek istediğini söyleyerek Kralın huzuruna çıktı. Ayrıntıya girmeden söylemek gerekirse; kılıcını çekip kralı teslim aldı. Sonra onu, bir odaya kapattı ve herkesle bağını azalttı ve gene de kral olarak işine devam etmesini istedi. Kısa sürede Aztek İmparatorluğu kendi bürokrasisini işletemez hale geldi. Ülkede huzursuzluklar çıktı. Cortes, bu huzursuzlukların kraldan kaynaklandığını söylemeye başladı. Azteklerden nefret eden başka kabilelerle de ilişkilenen Cortes, iki yıl içinde Aztek İmparatorluğunu ve halkını yok etti. Cortes tüm bunları yaparken ya-

nında sadece 168 (yüz altmış sekiz) İspanyol bulunuyordu. Bu olaydan on yıl sonra bir başka bir İspanyol, Pizarro, İnkaların bulunduğu yerde aynı şeyi yaptı; barış elçisiyim dedi ve dört beş yıl içinde İnka'nın akıbeti de Aztekler gibi oldu. Ardından bugünkü Orya ve Güney Amerika'da altınlar gümüşler İspanya'ya taşındı, sonra geniş Amerika topraklarında şeker kamışı üretimi için binlerce köle Afrika'dan Amerika'ya taşındı ve en ağır koşullarda çalıştırılarak katledildiler. Ve mesele sadece Amerika'daki yerlilerin ve Afrikalı kölelerin zulme uğramasıyla kapanmadı. Buralardan zenginleşen ülkeler yeni kolonilerin peşine düştüler. Çünkü bir yeri işgal etmek yetmez; oranın güvenliğini de sağlamak gerek. Bunun anlamı şudur: Bir kez bir yeri işgal ederseniz genişletmeye mahkumsunuz; her korumanız gereken yeri korumak için yeni güvenlik bölgeleri oluşturmak ve güvenlik bölgesini oluşturmak için de yeniden güvenlik bölgesi oluşturmak...(Suriye'de, El-Bab'dan sonra Rakka ve kısmen Membiç faslının nasıl açıldığını buradan okuyabilir ve savaşın bataklık olmasının nedenini buradan anlayabiliriz).

Avrupalının Uzakdoğu'yu, Pasifiği, Okyanusya'yı, Afrika'yı benzer biçimde kolonileştirdiğini ve bunların insanlık tarihinde ne denli utanç verici sayfalar açtığını ayrıntılamaya gerek yok. Bugün dünyanın birçok yerinde tüm yerli halklar fiziki olarak tamamen yok edilmese bile, hemen hepsi asimile edilmiştir. Küçük bölgesel alanları kenara bıraktığımızda (Yeni Gine'deki bazı kabileler mesela) Dünyanın her yeri aslında Avrupalıdır ve Batılılaştırılmıştır. Bu Batılılaşma bazı yerlerde Batının yakın zaman icadı olan insan hakları gibi sözleşmelerine de hukukunu uydurarak, bazıları ise batının eski barbarlıklardan fiziki olarak kurtulup, o barbarlıkları kendi ülkesindeki halklara uygulayarak sürdürülmektedir. Batı (kapitalist üretim ilişkilerinin kurucusu ve yayıcısı olarak) fiziki olarak çekildiği coğrafyalarda kendilerinden klonladıkları zihinleri erk sahibi ederek aslında zihnen orda olmaya devam etmektedir. Onun devam ettiricileri bugünün kravatlı Cortes'leri ve Pizarro'larıdır ve bunlar, iş adamı (Anamıza söverek vergilerimizle

kendisine cennet kuran işadamı M. Cengiz gibi), akademisyen (ben cahil adamı severim diyen YÖK disiplin kurulu üyesi B. Arı gibi), politikacı (Al ananı da git diyen T. Erdoğan gibi) şeklinde karşımızdadırlar.

Garp ile ilgili bu kısa girişten sonra çok uzatmadan, Şark'ın despotluğunun ayırt ediciliğine bakmak gerekirse; sanırım ilk ayrımı barbarlıkta yarıştı görmek hata olur. Despotluk barbarlıktır. Şarkından da garbında da aynıdır. Şark despotluğu kavramı bazen garp barbarlığının üstünü örten ve oryantalizme gönderme yapan bir anlam da içermektedir. 18. yüzyılda Montesquieu tarafından icat edilmiştir ve aslında doğudaki kötülüklerin yaygınlığında batıyı muaf tutmak için dillendirilmiştir. Sonradan üzerinde çok çalışılan bu kavram elbette tartışmalıdır ama Batı barbarlığından onu ayıran bazı niteliklere sahiptir. Şark Despotluğunun en temel belirleyicisi, işgal ettikleri topraklara karşı ilgisizliğidir. Bu ilgisizlik işgal öncesinde de sonrasında da genel olarak sürer. Evet işgal edilecek yerlerden bir takım bilgiler gelir despota, ama bu bilgiler daha çok askeri ve güvenlik istihbaratı bilgileridir. Oradaki insanlar nasıl yaşarlar, neler yaparlar, oranın bitki örtüsü nasıldır, ne türden hastalıklar vardır vs türünden sorular Şarklı işgalcilerin pek gündeminde değildir. Evet Şark'ta da büyük bilginler yetişmiştir, doğaya, evrene, insana dair bir çok keşif özellikle 1000li yılların başında Şark bilginlerinin de eseridir ama bunun yönetsel bir karşılığı yoktur. Saraylardaki bilginler daha çok hizmetkardır. Zaman zaman Sultanlara kafa tutacak cesaretleri de olur ama onlar genel olarak kendi sınırlarını bilirler ve hükümdara karşı hep boyunları kıldan incedir.

Bu ilgisizlikle ilgili birkaç hatırlatma yapmak gerekirse, Müslümanların Hindistan'a kadar uzanan fetihlerinde Hint tarihini sistematik olarak inceleyecek bir tarihçiyi; jeolojisini ya da hayvanlarını inceleyecek bir tek bilgin götürmediler. Aynı bölgeyi İngilizler işgal ederken yanlarında yüzlerce bilgin/bilim insanı bölgeye hareket ederek Hindistan'ın fiziki ve toplumsal haritasını çıkardılar. Bölgede eski uygarlıklar tarafından kullanılan çivi yazısını deşifre etiler... İngiltere Krallığı adına 1771 de

Pasifiği geçerek yeni Zelanda ve Avusturalya'ya yapılan deniz aşırı seyahatler hep bilginlerle birlikte oldu ve be bilginler gittikleri yerlerin ayırt edici özellikleri hep kaydettiler. Geri döndüklerinde sadece altın gümüş gibi değerli madenleri değil, sonraki yıllarda oralarda neyi nasıl yapacaklarının bilgisini de getirdiler. Bu bilgiler o bölgelerin çok az kişiyle nasıl fethedilebileceğini onlara gösterdi. Böylelikle her küçük bilgi ya da keşif büyük keşiflerin önünü açtı. Bu sadece İngiltere için böyle değildi. İspanyollar ve Portekizliler Amerika'ya ve Afrika'ya giderken de aynı şeyleri yaptılar. Keza dönemin önemli ticari aktörlerinde Hollanda Krallığı için de durum benzerdi.

Şarkta durum böyle işlemedi. Garbın “keşfet-fethet” düsturu, Şarkta daha çok “fethet- idare et” şeklinde sürdü. Bu yüzden şark despotizmi gittiği her yerde yereldeki güçlü odaklara dayandı ve bu anlamda ilkesizleşti. Çünkü esaret altında olan güçlerin zemin kaydardığı her durumda dünün dostu bugünün düşmanı haline gelebildi. Güç dengelerini yeniden oluşturabilmek ve iktidarı sürdürebilmek için her tür ayak oyunu mubah görüldü. İslam'da “takiyye” denilen düstur, yani Müslüman'ın zarar görmemek için onlardan gözükmemesinin mübahlığı da taht oyunlarında ilkeli davranmayı engelleyen bir faktör olabildi. Birçok farklı kültürel etkiyle birleşince aslında Şark Despotluğunun yereldeki en görünür hali, güvensizlik üzerine inşa edilen iktidar için yol arkadaşlığı ya da “iktidar yoldaşlığı” oldu. İktidar yol arkadaşlığı bozulduğunda ortaya çıkan öfkenin yıkıcılığı, ezeli düşmanlara yönelik öfkenin yıkıcılığı kadar net işlemiyor; içinde daha fazla kandırılmışlığı barındırdığından ve her an kandırılacağını ilişkin bir endişeyi de taşıdığından bazen kontrolsüzleşen öfkenin kıyıcılığı daha da derinleşiyor.

Şark despotluğu garptan daha fazla açık yağmayı içinde barındırmaktadır. Üretime dayalı olmayan mülkiyet ilişkileri, yerel unsurların toprak karşılığında vergilendirilerek (Osmanlı Tımar sistemi bunun en güçlü örneği) devletin bekasının sağlanmaya çalışılması (ki padişah bu toprakları istediği an tımar sahibinde geri alabilir ve o an o

toprakların üstünde ekin de, askerde bir başkasına verilebilir –ki bu da görünmeyen yağmadır), işgal edilen yerlerde ganimetin çok önemli bölümünün (ki bu ganimet kavramının içine bazen kadınların ve çocukların köleleştirilmesi/cariyeleştirilmesi de girmektedir) işgalci askerlerin hakkı olması gibi devletin ve toplulukların “geçim sistemi” bir üretim ekonomisine dayanmamaktadır. Bu ayırt edicilik Şark despotizmi içinde başıbozukluğa da yol açabilmektedir. Başıbozukluğun devletin bekasını bozmaması için başıbozuk takımla mücadele edecek bugünün diliyle “lumpen güçler” diyeceğimiz güçlerin hazır da tutulması bir yol olarak denenmiştir. Her isyana karşı bastırma gücü oluşturma çabası, sürekli iktidar bloklarını tedirginleştirmiş, kimin ne zaman ayağının kaydırılacağı kaygısı herkesi daha temkinli ve daha zalim hale getirmiştir. Bu durum, sadece devlet geleneğinin değil tüm kurumsal geleneğin bir parçası haline gelmiş; despota karşı jurnalciliğin sağladığı yarar, toplumsal yapıda derin güven çatlamalarını yeniden ve yeniden üretmiştir/ üretmektedir. Bu yüzden Şark despotluğunda korku her yerde kol gezmektedir. Korkutarak yönetme şark despotluğunun tarihi arka planından güç olarak hala bölgede egemenliğini sürdürmekte; bu günlerde ülkemizde korku giderek derinleşmektedir.

Şark despotizminin güvensizlik ve korku üzerinden kurduğu iktidarı korumak kolay değildir. Zor karşısında susan kitlelerin ilk fırsatta zor kullanımlara karşı zor kullanarak iktidarı ele geçirmesi yönetsel aygıtı sürekli gerilimli tutmakta, halk bu gerilim içinde şaşkınlıkla var olmaya çalışmaktadır. Kimsenin kendi işine tam olarak odaklanma koşulları oluşmamakta ve dolayısı ile üretim alanında ilerleme, teknoloji ve bilgi birikimi gerçekleşmemektedir. Bu süreçte, despotluk “cehalet” üzerinden kendini var edebildiğinden, eğitimin muhafazakarlaştırılması özel bir önem arz etmektedir. Bu sadece kurumsal/okul eğitimi için değil yetişkin halk eğitimi içinde böyledir. Her ne kadar sibernasyon kişilere farklı olanaklar verse ve kişiler farklı fikirlerin taşıyıcıları olsa da derinden derine yürütülen muhafazakarlaşma despotizmi bes-

leyen ana damarlardan biri olarak tarih boyunca bu topraklarda işlev görmüştür. Cehaletle korkunun karışımından türeyen cesaret, bir yandan karizmatik lider için ölmeyi göze alarak hayatta kalmayı, öte yandan iktidardan pay alabilmek için daha fazla “kullaşmayı” getirmiştir. Kullaşan kitlelere doğru yolu gösterecek bir kurtarıcı mitin/mesihin çıkıp gelmesi an meselesidir ve bu mesih gelene kadar Weber’in “karizmatik meşruluk” dediği meşruiyeti sağlayacak bir karizmatik liderin önderliği vazgeçilmezdir. Karizmatik liderin şahsında cisimleşen otokratik eğilimler, aslında toplumun otokratik tarzda enerji yüklenmesinin bir temsilcisidir ve bu temsilci her an toplumda biriken bu kötü enerjiyi bir düşmana kanalizasyon edebilir. Bu durum bugün Batı’da faşizmin yükselmesinin ayak sesleri olarak okunup bunun önlenmesine dönük çalışmalar hızlandırılırken, doğuda kurtuluş miti olarak okunmaktadır. Asıl tehdit edici olan da budur. Gelecek günlerde karşılaşılması olası daha büyük bir laneti, bugünün lanetinden kurtuluş sanma cüreti Şark Despotizminin ayırt edici özellikleri arasında görülebilir.

3.Sonlandırırken

Oldukça dağınık ilerleyen bu metni sonlandırırken, adettendir diye biraz toplamak gerekirse;

Şark despotluğu için yukarıda ifade edilenler aslında işin görünür yanlarına kısmen dikkat çekme amaçlıdır ve ekonomik arkaplanı bu yazının kapsamı dışındadır. Oysa neden burada böyle de batıda durum başka işlemiştir sorusu çok önemlidir. Sanaî devrimi neden Cin’de, Osmanlı’da, Mısır’da değil de Avrupa’da olmuştur gibi bir soru aslında neden yönetsel ilişkilerin bu coğrafyada farklı olduğunun ipuçlarını da bize verir. Bu türden soruların ayrıntılı cevapları için aslında Türkçede de epey kaynak vardır. Burada ayrıntılı sosyolojik analizlerdense, görünen ee gelecekte görünme olasılığı yüksek bazı “tehlikeli” durumlara şark despotizmi üzerinden bir aralık yakalanması hedeflenmiştir. Kavram irdelendiğinde görülmektedir ki, toplumsal zihni örgütleyen ve işleyiş düzeneklerini sağlayan tarihi arka plan epeyce karışıktır. Moğolların Cengiz Han’ına, Hülagü’süne, Hun’un Atilla’sına

gitmeden de aslında şarkta işleyen başka bir hal olduğunu görmek mümkün olabilmektedir. Elbette, Makedon’un İskender’i ile Hun’un Atilla’sı arasında bağlantılar kurmak mümkün; ne de olsa her çağ kendi fatihini/despotunu yaratıyor ama modern çağların Şarkının despotluğu önemli oranda coğrafyanın tarihselliği ve üretim ilişkilerinin bilimsel temelli dönüşmemesinin sonucunda ortaya çıkan yarı sömürge ilişkilerini koruma ve kollama göreviyle tarihi arka plandaki büyük düşlemlerden beslenerek kendine güç bulmaktadır. Bunun politik alandan ekonomik alana, hukuk alanından eğitim alanına yansıyan bir çok örneğini vermek mümkündür. En belirgin pratik örneklerinden biri, OHAL bahanesiyle kamu çalışanları ile ilgili alınan kararlardır. “Başyüce”ye daha şirin gözükme için akademik etiği ayaklar altına alan KHK larla yapılan ihraçlardır. Sadece bu ülkede barış talepleri yüzünden akademinin kendi alanlarında yetkinliği ve insan ilişkilerindeki derinliği ve toplumsal saygınlıkları su götürmez olan bir çok akademisyeni “sivil ölüme” mahkum etmesidir. Rektörlerin iktidarın dizinin dibinde sıralanması ve emir eri konumunu mesleki onurlarının önüne çekmeleridir.

Bugün şark da despotizm kendini yeniden inşa ederken, yaşamın bütün alanlarında dayanışmayı güçlendirmek dışında bir seçeneğimizin kalmadığı daha fazla hissedilmektedir ve bu durum “diyaletik babanın” gülen şakacı yüzünü bize göstererek aydınlık bir gelecek umudunu daha fazla taşımamıza da vesile olmaktadır.

Seçilmiş kaynakça.

- Curtis, M. (2015). Şarkiyatçılık ve İslam: Avrupalı Düşünürlerin Ortadoğu ve Hindistan’daki
Divitcioğlu, S. (2015). Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, İstanbul: Alfa Yayınları
Godelier, M (1993). Asya Tipi Üretim Tarzı, (Çev; A. Tokatlı), Ankara: Sosyal Yayınları.
İstanbul, İmge Yayınları.
Karpas, K.H., (2001) Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, (Çev: R. Boztemur)
Lewis, B. (2000) Ortadoğu’nun Çoklu Kimliği, (Çev: M.Harmancı) İstanbul, Sabah Kitapları.
Lindholm, C., (2004). İslami Orta Doğu, (Çev: B. Şafak) Ankara: İmge Kitapevi.
Said, E. W. (2016). Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları, (Çev. B. Ülner), İstanbul: metis
Şark Despotizmi Üzerine Düşünceleri (Çev. M. Çakır), İstanbul, Matbu yayınları
Weber, M, (2016). Ekonomi ve Toplum, Ankara: Yarı Yayınları

16 Nisan'dan Sonra Eğitim?

Murat Kaymak

Toplumun büyük krizler yaşadığı dönemlerde okul, siyasal iktidarların kendi ideal toplumlarını ve güncel ihtiyaçlarını yeni nesile aktarma aracı olarak düşünülür. Bilginin evrenselliği, denenmişliği, çocukların karakterlerinin gelişimine öncelik geri plana itilir. Bu gerçeği de dikkate alarak 16 Nisan'da halkoyuna sunulacak Anayasa taslağı eğer kabul edilirse, bunun eğitime yansımalarının neler olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır.

İnsan haklarını etkileyen veya doğrudan bu haklara ilişkin referandumlar, demokratik bir seçenek olarak değerlendirilemez. Bu temel ilkedен yola çıkarak 16 Nisan'da oylaması yapılacak olan anayasa değişikliği metni, bir ülkenin demokrasiyle yönetilip yönetilmediğinin tek ölçütü olan “kuvvetler ayrılığı”nı ortadan kaldırdığından dolayı ayrıca demokratik meşruiyete sahip değildir.

Demokratik olma iddiası taşıyan bir ülke “kuvvetler ayrılığı” ilkesini oylama konusu yapabiliyorsa, sonucunun ne olduğundan bağımsız olarak zaten yeterince demokrasi karşıtı ve temel haklar bakımından güvencesiz bir konuma gelmiş demektir.

Amacın demokrasiyi geliştirmek, temel hak ve özgürlüklerin kullanımını çoğaltmak olmadığı yerlerde seçim, referandum gibi demokratik yaşamın kurumları kendi başlarına ortaya çıkardıkları sonuçları demokratik meşruiyete kavuşturamazlar. Bunun için İnsanlığın demokrasi mücadelesi içinden epeyce örnek bulunabileceği gibi kendi tarihimizden de örnekler bulunabilir. Bunun için en bilinen örnek yürürlükteki anayasanın 7 Kasım 1982'de halk tarafından yüzde 91,37 oranında evet oyuyla kabul edilmiş olmasıdır.

16 Nisan oylamasıyla 7 Kasım 1982 oylamasının ortamı karşılaştırıldığında bugünkü ortamın o günden daha olumlu olduğunu söylemek çok zordur. En azından anayasa hazırlama ve oylama süreci bakımından bugünün olumsuzluklarının o günlerin olumsuzluklarından çok daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Böylesine önemli bir değişikliğin hazırlanma sürecinde değil de oylama öncesinde “Evet” ya da “Hayır” açısından tartışılması, 12 Eylül anayasasının oylanma sürecinden önemli ölçüde farklılık içermektedir. 12 Eylül oylamasında açıkça askeri darbe yapmış, totaliter bir yönetim bulunmaktaydı. Bu yönetimin anayasanın oylanması için kitleler karşısında kullandığı temel argüman korkuydu. İnsanları korkutma ve onların korkularını beslemek üzerinden bir irade oluşturma söz konusuydu.

16 Nisan'da devreye giren argümanlardan biri yine korku olmakla beraber, bu kez çok daha farklı argümanlarında devreye girdiğini görüyoruz. Bu özellikleriyle 1930'ların ve 1940'ların başındaki Almanya'ya benzediğimizi, 12 Eylül öncesinde ve sonrasında ise **Georg Lukacs**'ın Almanya örneğinde gözlemlediği ayrıntılarıyla değerlendirdiği türden **"Akıl Yıkımı"**¹ sürecinden geçildiği söylenemez. Ancak bugünkü süreci öncesiyle birlikte düşündüğümüzde "Akıl Yıkımı" üzerinden gelişen, biçimlenen bir süreç olarak niteleyebiliriz. (Lukacs'ın Almanya gözlemlerini, değerlendirmelerini aşağıda kendi gözlemlerimizi, değerlendirmelerimizi yaparken göz önünde tutmaya çalıştık.)

16 Nisan'da "Evet" ya da "Hayır" diye önümüze konulan metin, "Evet" denildiğinde elbette bildiğimiz anlamda bir anayasa olmayacak ama yürürlükte kaldığı sürece anayasa metni olmakla birlikte bunun çok ötesinde sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Örneğin Türkiye'nin bugüne kadar zaten sorunlu olan demokrasi deneyiminin kazandırdığı "değişebilen iktidar", "muhalefet", "parlamento", "seçim" gibi kavramlar demokratik yaşamın öğeleri olmaksızın tümüyle çıkacak.

Türkiye'nin modernleşme tarihinin son yüz yılında "demokratikleşme talebi" her zaman az ya da çok bu değişimin yönünü etkileme özelliğine sahip olmuştur. Özellikle I. Meşrutiyetle başlayan süreçten günümüze, demokratik yaşamın gelişimini engelleyen, onu gerileyen çok sayıda olaylar yaşandı. Bunların başında askeri darbeler geliyor.

16 Nisan'da bu anayasa değişikliğine "Evet" denilirse bunun Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesini geriletme açısından askeri darbelerden çok daha fazla olumsuz etkisi olacaktır. Çünkü ilk defa seçilmiş bir iktidarın, demokratik olmayan bir girişimi, çoğunluk tercihi olarak yaşama geçecektir. Bu çoğunluğa yönelik siyasal propaganda ile oluşturulan kültürel ortam, askeri darbelerle karşılaştırılmayacak oranda farklılıklar içermektedir. Demokrasi giysisi içinde görünmez olan, sonuçları

bakımından diktatörlüklerden çok daha fazla insan yaşamını insandışlaştıracak bir durumla karşı karşıyayız. Sorun, halkı yönetimin, yönetimle ilgili karar süreçlerinin bir parçası yapmak değil **"yönlendirilebilir bir kitle"** haline getirmekte. Bugünkü durumun ortaya çıkardığı tehlikenin bu kadar önemli olmasının nedeni halkın önemli bir bölümünün "yönlendirilen kitle" noktasına getirilmiş olmasıdır. Böyle bir kitlenin oluştuğu toplumda, toplumun diğer parçası, üzerine haclı seferleri yapılacak insan grubuna dönüşür. İktidarları uzun sürer ve kitle ruhu şahlanması devam ederse içerdeki haclı seferleri de yeterli olmaz.

Seçilmiş iktidarların demokrasi karşıtı konuma geçtiği ülkelerin deneyimleri hatırlandığında gelecekte nelerin yaşanacağını tartışmak, olası sonuçları ortaya koymaktan daha önemli olan bunun gerçekleşmemesini sağlamak, bunun için yol ve yöntemler aramak olacaktır.

Bunun birinci koşulu sandıktan "Hayır" sonucunun çıkmasıdır. Eğer sandıktan "Hayır" sonucu çıkar ise doğal olarak bu sonuç, sadece sandık sonuçlarına ilişkin bir sonuç olarak kalmayacaktır. Belki iktidar değişmeyecek, mevcut sorunlu durum olduğu gibi devam edecektir ama demokratikleşme talebinin güçlendiği, halkı "yönlendirilebilir kitle" olmanın uzağına çekebilecek araçların güçleneceği bir döneme girilmiş olacaktır.

Bu genel girişten sonra "16 Nisan Sonrasında Eğitimde Ne Olur?" sorusuna bardağın boş tarafı olan "Evet" seçeneği üzerinden değerlendirmelerde bulunup bazı çıkarımlara ulaşabiliriz. Bunu yaparken, aslında genel olarak toplumun neler yaşadığını ve yaşayacağını ortaya koymak gerekir. Eğitim, toplumun siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşadığından bağımsız olmayacaktır. Toplumun büyük krizler yaşadığı dönemlerde okul, siyasal iktidarların kendi ideal toplumlarını ve güncel ihtiyaçlarını yeni nesile aktarma aracı olarak düşünülür. Bilginin evrenselliği, denenmişliği, çocukların karakterlerinin gelişimine öncelik geri plana itilir. Bu gerçeği de dikkate alarak 16 Nisan'da halkoyuna sunulacak

¹ Georg Lukacs, "Akıl Yıkımı I-II" (Çev.Ayşen Tekşen Kapkın) Payel Yayınları, 2006

Anayasa taslağı eğer kabul edilirse, bunun eğitime yansımalarının neler olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır.

Bu konuda, değişikliğin halkın önüne getirilmesinde gerekçe olarak kullanılan “fili durum” saptaması bize fazlasıyla yardımcı olabilir. Çünkü “fili durum” ifadesi anayasa değişikliği için gerekçe olarak gösterilirken aynı zamanda yaşamakta olduğumuz süreci de dile getirmektedir.

Ayrıca “Evet” üzerinden yapılan yazılı ve görsel propaganda yapan grupların, kişilerin yazdıkları, söyledikleri dikkate alınırsa, geleceğe yön verecek olan düşüncelerin neler olduğunu görmüş oluruz. Her ne kadar toplumsal değişimin kendi dinamikleri olsa da değişim öncesinde düşüncelerin süreç olarak değişime kaptanlık yapmak iddiası olduğu ve çoğu zamanda yapabildiği gerçeği hatırlanır ise yazılan ve söylenenleri küçümsemek, görmezlikten gelmek yapılacak yanlışların başında gelecektir.

Tek tek üzerinde durmamakla birlikte yazdıkları ve söyledikleri, bize, geleceğin bugünden çok daha fazla olumsuzluklar içereceğini, yaşamakta olduğumuz olumsuzlukların derinleşeceğini göstermektedir. Örneğin yazılanlardan ilk elde Milli Eğitim Bakanlığın bugünkü yapılanmasının tümüyle değişeceğini, bugüne kadar anayasal düzen içinde bir ilke olarak benimsenen “eğitim birliği”nin vazgeçilmez ilkesi olmaktan çıkarılacağını tahmin edebiliriz. Laik ve bilimsel eğitim talebini bastırmaya yönelik anti demokratik uygulamaların yürürlüğe konulacağını söyleyebiliriz.

Kısacası bugünkü uygulamalara yön veren ve aşagıda özetlemeye çalıştığım eğilimler güçlenecek ve daha fazla gündemimizde olacaktır.

1. Siyasal İslam-Piyasa

2002-2017 yıllarında eğitimde yaşanan sorunlar, önemli ölçüde önceki yıllarda da yaşanan sorunlardı. Eğitimin piyasalaştırılması, dinselleştirilmesi özellikle 12 Eylül sonrasının neoliberal ekonomi politikalarının gereği olarak sürekli gündemdeydi.

Örneğin ANAP iktidarın ilk yıllarında tıpkı bugünkü gibi evrimin ders kitaplarından çıkarılması tartışılmış, “**Yaratılışçılık**”² adı verilen görüşün de okutulması noktasında kararlar alınmış, yine eğitimin piyasalaştırılması konusunda 12 Eylül darbesinde bir süre kapatılan dershanelerin, özel eğitim kurumlarının yeniden açılması sağlanmıştır.

2002-2017 yılları arasındaki dönemin kendinden önceki dönemden farkı, dinselleşme ve piyasalaşmaya eğitimde alan açma değil tümüyle var olan iktidarın kurumsal olarak yeniden üretilmesinde temel araç haline getirmek olmuştur. 2002 öncesinde eğitim-iktidar ilişkileri bakımından temel eğilimlerden biri olarak değerlendirilebilecek olan bu anlayış, bu süreç içinde kendisini iktidar haline getirmekle kalmayıp, yeniden üretme biçiminde eğitime müdahale edebilecek duruma gelmiştir.

Bu birlikteliğin sorunsuz olduğu söylenemez. Çünkü piyasa, kendisine eklenilen her türlü ideolojileri, toplumsal değerleri pazarda kullanıma sokma becerisine sahiptir. Bugüne kadar, kapitalizmin sistem karşıtı iddiasındaki siyasal oluşumları sistemin hizmetçisi, meşrulaştırma aracı haline getirdiği **Wallerstein**’in³ çalışmalarında ortaya konulmuştur.

Aslında samimi dindarların yozlaşma olarak adlandırdıkları, toplumsalın içinde piyasanın Siyasal İslam’a dönüştürücü müdahalelerinden başka bir şey değildir.

Bu duruma bakarak bazılarının siyasal İslamcıların yaşadıklarını modernleşmenin devamı, sekülerleşme biçiminde okumaktalar. Buradan yola çıkarak piyasa-Siyasal İslam birlikteliğine gelecek açıstandan olumlu bulmaktalar. Hâlbuki mesele modern ya da seküler olma değildir. Çünkü tek başına modernlik ya da sekülerlik, insan özgürleşmesinin,

2 14.12.1983-13.9.1985 tarihleri arasında Bakanlık yapan Vehbi Dinçerler’in emri ile evrim karşıtı raporlar hazırlamış ve Henry M.Morris’in “Yaratılış Modeli” adlı kitabı çevirtirilerek bakanlık yayınları arasında yayınlanmıştır.

3 Bu konuda Wallerstein, Arrighi, Hopkins, birlikte kaleme aldıkları “Sistem Karşıtı Hareketler, Metis Yayınları, 1995” kitabına başvurulabilir.

üzerindeki belirlenmişliklerle mücadele edebilmesinin, kendi davranışlarının efendisi olmasının garantisi değildir. Modernleşme tam tersine ortaya çıkardığı olumlu durumlar kadar olumsuz durumlar da ortaya çıkarır.

Nazilerin Almanya’da iktidara gelmesinde ve devamında ekonomik kriz çok önemli yer tutar. 12 Eylül Anayasası da benzer bir kriz sürecinin ürünüydü. Şu anda da ekonomik krizin derinleştiği bir süreci yaşıyoruz. Krizin toplumsal yaşamı daha da derinden etkileyecek noktalara gelmesini beklemek kehanet sayılmaz. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ekonomik krizin ezilenlerde uyanışa yol açacağı beklentisine girmemektir. Hatta **Michael Lebowitz**’in⁴ gösterdiği gibi tersini beklemek, görmek mümkün olacaktır.

2. Otoriterleşme

Otoriterleşme, önemli ölçüde iktidarı sürdürme, iktidarda kalma eğiliminden beslenir.

Demokratik ülkelerin temel özelliği siyasal iktidar başta olmak üzere yaşamın diğer alanlarına yönelik iktidarı dengeli biçimde dağıtması, bunlara yönelik değişme imkânlarını vermesidir.

Siyasal alanda iktidarda bulunan bir yapının, iktidarını sürdürmeyi, iktidarda kalıcılığa düşünceyle bütünleştirilmesi, toplumsal yapının kurumsal dönüşümünü, toplumsal sınıflarına buna göre yeniden kendini konumlandırması gibi önemli değişimleri zorunlu kılar. Tarihin envanterinde bu tür süreçlerle ilgili sayısız örnek bulunmakta. Bu örneklerin her biri bugünden bakıldığında insanlığın karanlık yüzünü temsil eder.

Almanya deneyiminde Prusya’nın kurucuları olan Junker ideolojisinin yeniden canlandırılmasıyla Türkiye’de Osmanlı dönemine yapılan vurgunun birbirine yakın olduğu, benzediği görülmekte.

Özellikle yeni anayasa metnine “Evet” çağrısı yapanların, önerilen yönetim modelini “tarihi geleceğimizle uyumlu” “Türk tipi Cumhurbaşkanlığı modeli” olarak adlandırılması dikkat çekmektedir. **Junker ideolojisinin** muhafazakârlığa ve “Tanrı-Kral- Vatan-Ortodoks Protestanlık” dörtlüsüne dayanan söylemine benzer ifadeler fazlasıyla dile getirilmektedir.

Bu söylemin en dikkate değer yanı **“bize özgü” “yerli”** nitelemesinde yatmaktadır. Bu modeli tanıtmaya üzerine yazılan bir kitapta şu cümleler yer almakta: “Şimdiye dek başka medeniyetlerin anayasalarını taklit etmemiz, sorunlarımızı çözemedi. Tam aksine mevcut sorunlarımıza yeni sorunlar ekledi. Şimdi, medeniyet değerlerimizden ilham alarak milli ve yerli yönetimi anlayışımızı hayata geçirme zamanıdır.”⁵

Alfred Rosenberg, Nazi Hareketinin bilinen en iyi ideologlarından biriydi. Onun bütün makalelerinde özellikle de **“20. Yüzyılın Miti”**⁶ kitabında bize özgü olma, yerli olma değişmez temadır. Onun yazdıklarında **“Alman Sosyalizmi”**, **“Alman tipi demokrasisi”** ifadelerine sıkça rastlanır. Rosenberg’in İskandinav tanrısı “Odin”le ilgili söylediklerini alıp yukarıda alıntı yaptığımız yazarın “medeniyet” kavramında bireşime soktuğu Türk ve Müslüman olma haliyle birlikte okuyabiliriz.

Bir kez bu eğilim öne çıkmaya başladı mı bu vurgulara esas alınan bilgilerin doğru olup olmadığının pek bir önemi yoktur. Önemli olan doğru olmak ya da gerçeğin bilgisiyle örtüşmek değildir inandırıcı olmaktır. Çünkü kitlenin yönlendirilmesi esas ise şu gayet iyi bilinir: Kitlelerin eylem ve davranışları ağır tefekkürle olmaz. Kitlelerin düşünceleri ve eylemlerini duygular belirler. Duygular üzerinden yürütülen kampanya doğal olarak akıl ve anlamaya karşı bir kampanyadır.

4 Michael A. Lebowitz, “Kapital’in Ötesi / Marx Ve İşçi Sınıfının Politik İktisadi”, Phoenix Yayınevi, 2006, Ankara. Aynı yazarın bu konuda güncel bir yorumunu içeren Monthly Review Dergisi Sayı:40’da yayınlanan “Madem Akıllısın, Niye zengin Değilsin” makalesine bakılabilir.

5 Cahit Özkan, Cumhurbaşkanlığı Modeli, s.36, DBY Yayınları, 2017, İstanbul

6 Kitabın orijinaline bu adresten ulaşılabilir: <https://archive.org/details/DerMythusDes20Jahrhunderts>. Alfred Rosenberg kimliğiyle ilgili Irvin Yalom’un belgesel romanı “Spinoza Problemi”ni burada önermek isterim.

Bu noktada daha fazla çıkarımlarda bulunmaya, bunları örneklendirmeye çalışmanın fazla yararının olacağını sanmıyorum. Russel’in “İktidar”⁷ üzerine çalışmasında Konfüçyüs ile ilgili aktardığı şu hikâyecik alınması gereken mesajı fazlasıyla içermektedir.

Konfüçyüs ve öğrencisi Tze-Lu Thai Dağı’nın eteklerinde dolaşırken ağlayan bir kadına rastlarlar. İnsanların bulunmadığı, bu ıssız yerde bir kadının bulunması acı acı ağlaması ikisini de şaşırtır. Hızlıca kadına yönelirler. Üstat öğrencisi Tze-Lu’ya kadının neden ağladığını sormasını ister. Tze-Lu kadına yaklaşır, “senin ağlaman” der, “acı üstüne acı çekenlerin ağlamasına benziyor.” Kadın, “Evet, öyle. Çünkü kocamın babasını uzun zaman önce bir Kaplan öldürmüştü. Sonra bir başka Kaplan kocamı öldürdü. Şimdi ise biricik oğlumu bir başka Kaplan öldürdü.” Bu kez Konfüçyüs sorar, “O zaman neden bu diyarı terk etmiyorsun?” Kadın, bilgeye şu cevabı verir: “Burada hükümet baskısı yok da ondan” Bunun üzerine Konfüçyüs, öğrencisi Tze-Lu’ya döner ve şöyle der: “Unutmayın çocuklarım, baskı yapan hükümetler Kaplanlardan daha dehşet vericidir.”

3. Hukuksuzlaşma

Hukukla, kanun arasındaki ayırım uzun zamandır ortadan kalkmıştı. Daha da kötüsü kuralların egemenliğinin hem kural koyucu, hem de kuralı uygulayanlar açısından kişiselleşme eğilimine girmesi olmuştur. 16 Nisan oylamasındaki değişikliğin temel saikleri de tümüyle bu eğilime dayanmaktadır.

Hukuksuzlaşma sorunu gelecekte eğitimi çok daha fazla çatışmaların ortasında bırakacak bir eğilim olarak gözükmektedir. Kural koyucu, uygulayıcı ve denetleyicilerin kişiselleşmesi, kuralı sadece koyanlar açısından meşru kılacaktır. Her defasında bu meşruiyet arayışlarında kullanılan çoğunluk iradesi, bir süre daha kullanılmaya devam edilecektir.

Tehlike de tam olarak buradadır.

Çoğunluk ile hukuk yan yana getirildiğinde, hukukun ideal düzen arayışı sonlandırılmış demektir. Hukuk, kanuna dönüşerek toplumsal düzen içinde karşılaşılan olgular ve olaylarla ilgili olarak, kural koyucunun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönüşür.

Hukuksuzlaşma süreci bir başka yönü demokrasiye dönük eleştirilerin dozunun artmasıdır. Demokrasinin çoğulculuğu, uzlaşmacılığı, karar alma süreçlerinin ikna temelinde işlemesi bu eleştirilerin merkezine oturtulur. Hukukçu kimliğiyle tanıyan, Hitlerin hukuk danışmanlığını üstlenen **Carl Schmitt**’in⁸ yazdıkları, biyografisinde kırılmalar, yeni anayasa önerisini yazan kadrodaki hukukçularla örtüşmektedir. Özellikle parlamenter sistem işlemiyor eleştirisinin otoriter bir sistem için gerekçe yapılması, Schmitt’in “Führeri” adaletin koruyucusu ilan etmesi şaşırtıcı biçimde benzemektedir.

Önerilen sistemde Cumhurbaşkanının yargı üzerindeki egemenliği Lukacs’ın, Schmitt’in “Führer Adaleti Koruyor” başlıklı makalesinden yaptığı alıntıda gerekçesini buluyor.

“Führer Alman tarihinin uyarıları karşısında çok ciddidir. Bu ona yeni bir devlet ve yeni bir düzen kurma hakkını gücünü verir... Tehlike anında liderinin görevi nedeniyle üstün otorite olarak doğrudan adaleti yarattığında aslında adaleti en rezil kullanımdan korumaktır... Yargı görevi Führer’in görevinden yayılır. İkisini bir birinden ayırmaya çalışan... biri adalet yardımıyla devleti çığırından çıkarmaya çalışmaktadır. Yasaya karşı herhangi bir ihlalin içerik ve kapsamını bizzat Führer belirler.” (Lukacs, Aklın Yıkımı, Payel Yay. s.262-63)

Schmit, bu sistemin doğruluğundan asla kuşku duyulamayacağını da yazacaktı. Tıpkı bize yeni anayasamız bu olmalı diyenler gibi. Ayrıca böyle bir

7 Bertrand Russell, “İktidar”, (Çev: Mete Ergin) Cem yayınevi, s.257, 2002, İstanbul

8 Carl Schmitt’le ilgili burada yazdıklarım Lukacs’tan ve onun “Parlamenter Demokrasinin Krizi” kitabına dayanmaktadır. Carl Schmitt, “Parlamenter Demokrasinin Krizi” (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı. 2010, Ankara.

sistem bizim için “medeniyetimizin değerlerinin buyruğu”dur.

Böyle bir sistemin hukuk olarak tanımlamak, bunun üzerinden bir kamu düzeni düşünebilmek mümkün değildir.

4. Bilim ve rasyonaliteden uzaklaşma

Bugünkü temel eğilimin bilim ve akıl ile olan ilişkisi, belki de yukarıdaki eğilimlerin de var olma nedenidir. Çünkü temelde bu eğilimleri destekleyen kadroların sorun ile ilişkilerinde bir düşünme problemleri bulunmaktadır ki bunun nedeni akıl ile bilgi arasındaki ilişkide akıllı ve bilgiyi devre dışı bırakan, ancak fırsatçılıkla sonuçlanan bir davranışa sahip olmalarıdır.

İnsan aklının karşılaştığı sorun karşısında ilk tepkisi, neden arama biçimindedir. Olağan bir akıl, sorun karşısında nedeni, sorunun kendisinde arar. Oysa bugün bizde siyasal süreci yöneten kadrolardaki akıl, sorunun nedenlerini sorunun kendisinin dışında aramakta ve cevaplamaktadır. Olgular ve olaylar karşısında nedenin cevabı olarak bize sundukları şeyler üzerinde herkesin aynı sonuçlara varacağı gözlem, deney yapabileceği şeyler değildir. Sorunlar ve çözümleri üzerinde nedensellik ilkesi işlemez hale getirilirken, bu tavıra gizemciliğin ve bilinemezcinin eşlik ettiğini görüyoruz.

Sorunun nedeni, sorunun dışında arama, insanı kendi doğasına ve yaşadığı ortama yabancılaştırmak gibi bir sonucu da beraberinde getirmekle birlikte aynı zamanda sorunlar kümesi üzerinden bir sömürünün de geliştirildiğini söyleyebiliriz. Hemen her sorun, derinleşirken, o soruna dair söylenenler yönlendirilmiş kitlelere gerçekmiş gibi sunulmaktadır. Bu demagojiye dayalı dil, yönlendirilen kitlenin sadakat, onur, inanç, özveri gibi duygularına seslenmektedir.

Bu süreç, insanın düşünsel gelişiminin merkezinden akıllı ve bilimi çıkarıp duyguları yerleştirdiğinde, duygularının beslenmesi için geleceği, tarihin ve dinin emrine havale ederek, insan hafızasının

derinliğine tarihten ve dinden özel seçilmiş mitler yerleştirir. Almanya örneğinde bu olgu tarihin ve dinin yeniden inşası biçiminde gelişmiştir. Benzer bir durumun Türkiye’de de yaşanacağına dair emareler görülmektedir.

Sonuç

Buraya kadar olabildiğince genelleştirmeye çalışarak saptadığım eğilimler, 16 Nisan’da “evet” çıkması durumuna göre idi. Bu eğilimler güçlenirken karşıtlarının da aynı oranda olmasa dahi geçmişe oranla daha görünür hale geldiğini söylemeliyiz. Özellikle kendi içindeki parçalanmışlığı aşma noktasına geldiği söylemenin erken bir saptama olmayacağını düşünüyorum.

Eğitimle ilgili bilimsellik, laiklik talepleri etrafında ve bu anayasa değişikliği karşındaki birliktelik 16 Nisan’da sonuç ne olursa olsun, eğitime dair iktidar söyleminin kurduğu hegemonya karşısında karşı blokun kendini kurma imkânına kavuştuğunun emareleri olarak görülebilir.

Akademik Teşvikte İkinci Raunt: Mario Akademisyenler

Çağlar Kaya¹ & Ahmet Duman²

“Mario Eğitim Modelinde” egemen, çocukları komut ve eylemlerine bağımlı birer Mario’ya dönüştürme eğilimindedir. Akademik teşvik uygulaması akademisyenleri direkt olarak komut ve eylemlerine bağımlı hale getirmeyebilir. Ancak akademisyenler kendileri tercih ederek bu uygulamanın/sistemin bağımlısı haline gelebilirler. Bu bağımlılık da onları Mario olmaya mahkûm kılmaktadır.

Giriş

Super Mario Bros. (1985) isimli platform oyununu muhtemelen büyük bir çoğunluğumuz duymuştur. Bu oyunda ana karakter Mario, “Mantar Krallığında” kötü karakter olan “Bowser’ın” güçlerine karşı bir savaş verir. Bu savaşın tek nedeni ise “Prenses Toadstool’u” kötü karakterin esaretinden kurtarmaktır. Mario, “prensesi” kurtarma macerası boyunca puanlar veya altınlar toplayarak güçlenirken, elde ettiği güçleri farklı canavarları alt etmek için kullanır. Geçtiğimiz günlerde akademisyenlerin puan toplayan Mario’lara dönüştürüldüğüne ilişkin bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın kaynağına ulaşamadığımız için burada atıf yapamamak da tartışmanın ana fikrine hak vermemek elde değil. Türkiye’de akademisyenlerin yapmış oldukları bilimsel çalışmaları akademik teşvik puanları ile derecelendirmesi, akademisyenleri puan toplayan Mario’dan farksız bir hale getirmiştir.

Akademisyenlerin Mario’lara dönüşmesinin ne anlama geldiğini daha iyi kavrayabilmek için Ural’ın (2011) “Mario Eğitim Modeline” ilişkin görüşlerine yer vermekte yarar var. Burada eğitim sistemi ve öğrenci arasındaki ilişki, akademik teşvik uygulaması ve akademisyenler arasındaki ilişkiye uyarlanabilir. Ural’ın görüşleri şu şekildedir:

“Mario Eğitim Modelindeki egemen çocuk ilişkisi; çocuğu egemen karşısında Mario karakterine dönüştürerek egemenin komut ve eylemlerine bağımlı kılmaya dayalıdır. Model, çocuğu; özgürlük ve özgünlüğü yok edilmiş, yönlendiriciye bağımlı kılınan, çok yönlü ve karmaşık hareketlerden yoksun bırakılan, istenilen yöne hareket ettirilen, son komuttaki konumundan başka bir konuma geçmek için yeni komutu bekleyen, düşünsel ve eylemsel etkinliklerini kullanıcısına terk etmiş, kullanıcısı değişse de konumu ve statüsü değişmeyen bir varlığa dönüştürmeyi amaçlar. Yeterince kendisi olamayan ve uyum yeterliğini geliştiremeyen çocuk, toplumsal yaşama istenildiği gibi eklemlendi-

¹ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, caglakaya@mu.edu.tr

² Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, aduman@mu.edu.tr

rilerek sonraki yaşamındaki beklenen uysal rolüne uygun olarak yeniden üretilir. Farklı eğitim felsefeleri ve öğrenme kuramlarından esinlenilerek istemli bir girişimin sonucu tasarlanan model; insanın sömürüye karşı doğal direncini, yaşamın başlangıç evresinde yok etmeyi hedeflemektedir. Modelin başarıya ulaşması için çocuğun bireysel ve toplumsal yaşamını etkileyen bütün bileşenler -aile, oyun, okul, televizyon, internet, yazılı basın vb.- kullanılır. Modelin uygulanması sürecinde çocuğun doğal özelliklerinin tamamı değiştirilmek istenir. Sürece ilişkin olası tepkilere karşı bilinçli bir yanılısma yaratma düşüncesiyle özellikle çocuğun görüntüsü gerçeğe uygun olarak korunmak istenir... Her dönem ve toplumda egemenlerin üretilip uygulamaya koymak istediği Mario Eğitim Modeli, tehdit olarak algıladığı unsurları farklı yöntemler kullanarak yok etmeyi hedefler.” (Ural 2011)

Görüldüğü gibi “Mario Eğitim Modelinde” egemen, çocukları komut ve eylemlerine bağımlı birer Mario’ya dönüştürme eğilimindedir. Akademik teşvik uygulaması akademisyenleri direkt olarak komut ve eylemlerine bağımlı hale getirmeyebilir. Ancak akademisyenler kendileri tercih ederek bu uygulamanın/sistemin bağımlısı haline gelebilirler. Bu bağımlılık da onları Mario olmaya mahkûm kılmaktadır.

Eleştirel Pedagojinin 45. Sayısında yayımlanan yazımızda (Kaya & Duman 2016) Akademik Teşvik uygulamasının akademik çalışmalarda yalnızca niceliği artırıcı özelliklerine vurgu yapmıştık. Bu uygulama ile araştırmaların nitelik yönü göz ardı edilmiş ve araştırmalar puan toplanan birer amaç dönüşmüştür. Akademisyenler bilimsel araştırmaları birer meta gibi alıp satmasa da, bilimsel araştırmalar üzerinden toplanan puanlar ile bir yıl boyunca maaşlarına ek olarak alacakları ücretleri hesaplamayı hemen benimsemişlerdir. Bu durum bilgi üretiminde niceliğe verilen önemi pekiştirmiş; puan toplama bir amaç haline gelmiştir.

Bilindiği üzere Akademik Teşvik Yönetmeliği (2015) çıktığı günden itibaren çeşitli soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorular, gerçekleştirilen uygulamanın tartışılması ya da sorulanması üzerine değil; yönetmelikte belirtilen ifadelerin belirsizliği ve bundan kaynaklanan puan hesaplama sorunları üzerine olmuştur. Bu da bizlere akademisyenlerin bu sistemi hemen benimzedikleri ve bundan sonra atacakları adımları hesaplamada daha net ifadeler istediği yönünde bir düşünceye götürebilir. Tartışılсын ya da tartışılmasın, beğenilsin ya da beğenilmesin, kabul görsün ya da görmesin, akademik teşvik uygulaması bir yıllık bir süreci geride bırakmış ve geçtiğimiz yılda akademisyenlerin maaşlarına ek bir gelir kaynağı (!) olarak bu sistem uygulanmıştır.

Bir yıllık bir uygulama sürecinin ardından akademik teşvik yönetmeliğinde 2016 yılının sonunda bazı değişiklikler yapılmıştır (Akademik Teşvik Yönetmeliği 2016). Yapılan değişiklikler ile geçtiğimiz yılda eleştiri alan bazı bölümler değiştirilmiş, bazı bölümler ise yeni eleştirilere yol açacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu yazıda akademik teşvik uygulamasında yapılan yeni düzenlemelerin eleştirel bir değerlendirmesini yapmak amaçlanmıştır. Bu değerlendirmeyi yaparken geçtiğimiz yıldan bugüne uygulamanın yol açtığı durumlara ve uygulamada yapılan son düzenlemelere yer verilecektir.

Akademik Teşvik Uygulamasıyla Geçen Bir Yıl

Türkiye’de akademisyenlerin akademik teşvik ödeneği ile verdikleri imtihan üzerine yazdığımız bir önceki yazımızda, akademik teşvik yönetmeliğinin kendi içindeki tutarsızlıklarından bahsetmiştik. Bu tutarsızlıkların temelinde yatan şey, bilimsel çalışmaların belirli kategoriler altında toplanarak puanlanması ve puanlara karşılık geldiği düşünülen ücretlerin ödenmesidir. Yapılan bilimsel çalışmaların devlet tarafından uygun görülen maddi karşılıkları (!), yapılan çalışmaların değerini rakamsal olarak ortaya koymaya çalıştığı için tutarsızlıklara neden olmuştur.

Akademik teşvik uygulaması ile bir akademisyenin kitap yazması veya çevirmesi, uluslararası veya ulusal indeksli dergilerde makale yayımlaması, sempozyumlarda bildiriler sunması ve bunlara benzer diğer akademik faaliyetleri belirli puanlar ile hesaplanmıştır. Bu puanlar ile akademisyenler emeklerinin karşılığını bir yıl boyunca her ay maaşlarına yansıtılan ek ücret ile almıştır. Ne hikmetse bu emeklerin para karşılığı akademisyenlere tek bir seferde ya da maaşlarına yapılacak bir zam ile değil; her ay ödenen komik (!) miktarlar ile yapılmıştır. Bu durum, neoliberal bir söylem olan performansa dayalı ücretlendirme (Kaya & Duman 2016) sisteminin yolunun açıldığını bizlere göstermiştir.

Bu noktada akademisyenlere verilen ücretlerin ne kadar olduğunu, bu ücretleri neden veya nasıl aldıklarını tartışmak pek anlamlı değildir. Muhtemelen birçok kişi ek gelire muhtaç (!) olduğu için bu sisteme dâhil olmuştur ya da yıl boyunca yapmış oldukları çalışmanın para olarak karşılığını almak birçok kişi için makul bir yol olarak görülmüştür. Belki de bazıları “veriyorlardı aldık” diyerek bu sistemin işleyişini meşrulaştırmıştır. Bu nedenle akademisyenleri güdüleyen durumları tartışmak bizi doğru bir sonuca götürmeyecektir. Burada tartışılması gereken nokta, sistemin işleyişi sırasında ortaya çıkardığı çarpık algılar veya sonuçlar olmasıdır. Örneğin akademik teşvik puanları ile birlikte bazı akademisyenler meslektaşlarını almış oldukları puanlar üzerinden değerlendirir hale gelmiştir. Uygulamadan yüksek puanlar alanlar ile düşük puanlar arasında yapılan karşılaştırma “puana göre akademisyenlik” gibi bir anlayışı ortaya çıkarmıştır.

Bazı üniversiteler akademik teşvik istatistiklerini internet sitelerinin ana sayfalarında yayımlayarak bir yandan ne kadar araştırmacı (!) bir üniversite olduklarını cümle âleme göstermeye çalışırken, diğer yandan birimler arası rekabeti de kamçılamaktadır. Yine de akademik personelin yarısından fazlasının akademik teşvik için hiç başvuru yapmadığı bu istatistiklerden anlaşılmaktadır. Buradan

hareketle akademik personelin yarısından fazlasının bu uygulamayı benimsemediği ya da bu uygulamaya dahil olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Uygulamanın zihinlerde oluşturduğu çarpık algılardan bir diğeri ise teşvik uygulamasından yararlanan ya da yararlanmayanlar arasında yapılan karşılaştırma sonucunda kendini göstermiştir. Akademik teşvik ödeneğinden yararlanan bir akademisyen, puanı 30’u geçip de bu sisteme dâhil olmayan/olmak istemeyen bir akademisyeni muhtemelen anlayamayacaktır. Hatta teşvik ödeneğinden tercihen yararlanmak istemeyen bir akademisyen yeterince bilimsel faaliyette bulunmamış bir akademisyen olarak etiketlenecektir.

Akademisyenlerin kendi arasında yapabileceği bu karşılaştırma, sistemin doğal olarak var olması sonucunda ortaya çıkan çarpık bir sonuç olarak görülmelidir. Meslektaşların kendilerini veya başkalarını değerlendirme yöntemi olarak akademik teşvik uygulamasını kullanması kolaylıkla tercih edilebilecek bir yoldur çünkü burada bir yıl önce gösterilen emeğin karşılığı somut çıktılar ile kolayca ölçülebilmektedir. Hatta bu çıktıların maddi olarak derecelendirilmiş somut karşılıkları da net bir şekilde ortaya konmuştur. Bu göstergeleri görüp de bir değerlendirme yapmamak mümkün müdür sizce?!

Akademik Teşvik Uygulamasında Yapılan Son Değişiklikler

2016 yılının son günlerinde yönetmelikte yapılan düzenlemeler ile akademik teşvik uygulamasında bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelere genel olarak bakıldığında daha esnek uygulamalara gidildiği söylenebilir. Bir yıllık uygulama sürecinden deneyim kazanan sistem akademisyenlerin bu sistem üzerinden daha kolay puan toplamasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Belki de geçen yılki bölüm “*prensesi*” kurtaramayacak kadar zor bir bölüm olmuştur. Bu yıl “*prensesi*” kurtarmak biraz daha kolay hale getirilmiştir. Ancak bazı düzenlemeler ile çeşitli sınırlandırmalar da getirilmiştir.

Akademik teşvik uygulamasında yapılan değişikliklerin tamamına burada yer verilmeyecektir. Bu değişikliklerin karşılaştırmalı bir tablosuna şu internet adresinden ulaşılabilir: (<http://www.memurlar.net/haber/636336/>). Burada yer alan haberde yapılan değişiklikler üzerinde karşılaştırmalı bir şekilde durulmuştur. Yapılan bilimsel faaliyetlerin puanlarında yapılan değişikliklere de bu adres üzerinden ulaşmak mümkündür. Bu yazıda yalnızca ilgi çekici bazı noktalara değinmekte yarar vardır.

İlk olarak öğretim elemanlarının kendi üniversitelerinde yapmış oldukları araştırmaların artık teşvik kapsamında ele alınmadığı göze çarpmaktadır. “YÖK ile ulusal/uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından onaylanmış, proje kapsamına girmeyen, bilimsel esaslara uygun olarak hazırlanmış ve belirtilen diğer ölçütleri sağlayan sistematik çalışmalar” araştırma kapsamında ele alınmaktadır. Yeni yönetmeliğe göre yalnızca kendi kurumunuz dışında yapmış olduğunuz ve diğer kategorilere girmeyen faaliyetler, araştırma olarak nitelendirilmektedir. Burada araştırma tanımının yerel kurumlardan merkezi bir kurum olan YÖK’e doğru çekildiği görülmektedir. Ayrıca bu değişiklik üniversitelerin Bilimsel Araştırma Projeleri Birimleri kapsamında yürüttüğü projelerin teşvik kapsamına girmediğini göstermektedir.

Değişikliklerde göze çarpan diğer bir nokta ise hakemli dergilerin yayımlanma yılı şartı düşürülürken, ulusal yayınevlerinin yayımlanma yılı şartının yükselmesidir. Bu durum birçok dergiyi akademik teşvik kapsamına alırken, birçok ulusal yayınevi de bu kapsamın dışına itmektedir. Bu kuruluşların akademik teşvik ile bir statü kazanması veya kaybetmesi, bilimsel yayım yapan kuruluşların yayım politikalarını da değiştirmesine yol açmıştır. Örneğin bazı ulusal yayınevleri kendilerini “uluslararası” yayınevi olarak nitelendirmiş ve akademisyenlere uluslararası yayınevi olduğuna dair e-posta göndermiştir. Yönetmelikte yapılan değişiklik sonucunda Türkiye’de ulusal yayım yapan bu yayınevlerinin kendi beyanları ile bir anda uluslararası olması tuhaf bir durumdur. Ancak birçok

akademisyen bu yayınevlerinin göndermiş olduğu e-postaları dikkate alarak Türkiye’de Türkçe olarak yayımlamış olduğu kitapları uluslararası yayım olarak nitelendirerek bu kalemde puan toplamıştır. Buna ek olarak, geçtiğimiz yılda birçok dergi, akademik teşvik kapsamında bir dergi olduğunu ifade ederek makale çağrılarında bu sistemde yer alabilecek bir dergi olduklarına açıklık getirme yoluna gitmiştir. Muhtemelen bu yıl bunu yapan dergi sayısı da oldukça artacaktır. Yönetmelikte yapılan bu düzenlemelerin akademik yayınevi ve dergileri hiç sorgulamadan farklı statülere yerleştirmesi sorgulanması gereken bir durumdur.

Yeni yönetmelik ile birlikte akademik teşvik başvurularını yürütecek komisyonun ismi ve yapısı değiştirilmiştir. Daha önce sade bir isimle ifade edilen akademik teşvik komisyonu, bu yönetmelik ile birlikte komisyonun işlevlerini daha net yansıtır bir biçimde düzenlenmiştir: *Akademik Teşvik Düzenleme, Denetleme ve İtiraz Komisyonu*. Aslında yalnızca komisyonun ismi bile geçtiğimiz yıl akademik teşvik uygulamasının nasıl işlediğiniz özetler niteliktedir. Bu nedenle rektör tarafından görevlendirilen rektör yardımcısının başkanlığını yaptığı bu komisyonun yapısında yapılan tüm değişikliklere değinmeye gerek bile yoktur. Bu komisyonun ne yaptığı ise adında açıkça belirtilmiştir.

Tekrar eden yayınlarda, bildirilerin yazar sırası oranlarında ve proje faaliyetlerinde yer alan kişilerin oranlarında esnekliğe giden yönetmelikte, akademisyenleri kendi içinde katsayılara göre bölen sistemden vazgeçilmemiştir. Geçtiğimiz yıllarda profesör ve doçentlere yapmış oldukları faaliyetlerin puanı neyse onu veren, arafta kalan yardımcı doçentlerin puanlarını 1,5 ile çarpan, hiyerarşinin alt sıralarındaki kadrolarda bulunanları ise ilginç bir şekilde ikiye ayıran katsayı sistemi bu yönetmelikte de aynı şekilde devam etmektedir. Faaliyet puanları araştırma görevlileri, öğretim görevlisi ve okutman 2 ile çarpılırken uzman, çevirici ve eğitim-öğretim planlamacısı için 1 ile çarpılmaktadır. Uzman, çevirici ve eğitim-öğretim planlamacısı kadrolarında çalışan öğretim elemanları profesör

ve doçentler ile bir tutularak kast sisteminde ilginç bir konumda bulunmaya devam edecektir.

Yeni yönetmelik ile birlikte yapılan faaliyetlerin toplam puandaki oranlarında da değişikliklere gidilmiştir. Projelerde yer alan faaliyetlerin ve araştırmanın oranları genel olarak azaltılırken, yayın kategorisinin karmaşıklığına bir yenisi daha eklenmiştir. Bu değişiklik ile birlikte akademisyenlerin yapmış olduğu hakemlikten puan almaları mümkündür. Kitap yazımı, kitap bölümü yazımı ve çevirisi, dergi editörlüğü, özgün makale yazımı, performans dayalı görüntü ve ses kayıtları gibi faaliyetlerin yer aldığı bu kategoriye artık hakemlik de eklenmiştir. Bu kategoriden kitap tercümesinde editörlük, kitap bölümü çevirisi ve kitap/dergi kurulu editörlüğü çıkarılmıştır. Kısacası, birbirinden farklı faaliyetlerin en fazla otuz puan ettiği bu kategori karmaşıklığını korumuş, belki de daha karmaşık hale getirilmiştir.

Yönetmelikte atıflardan alınan oranların düştüğü görülürken bildiri kategorisinde farklı bir tanımlamaya gidildiği görülmektedir. Bu değişiklik ile birlikte “Uluslararası kongre ve sempozyumlarda sözlü olarak sunulan ve tam metin olarak yayımlanan tebliğ” ile “Uluslararası kongre ve sempozyumlarda sözlü olarak sunulan ve özet metin olarak yayımlanan tebliğ” oranlarının aynı olduğu görülmektedir. Bu durum bazı akademisyenleri “bildirimi özet olarak sunarım, sonra da makale olarak yayımlarım. Böylece daha çok puan alırım. Neden birde tam metine çevirerek daha az puan alayım?” gibi bir düşünceye itmiş olabilir (!).

Sonuç Yerine

Yapılan değişiklikler akademik teşvik uygulamasının işleyişine farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu boyutun önümüzdeki yıl içinde akademisyenleri ne yönde etkileyeceğini net olarak ifade etmek belki mümkün değildir ama uygulamanın akademisyenlerin bilimsel düşünce, tutum ve davranışlarını bilimi nitelikten niceliğe evirecek yönde değiştireceği öngörülebilir. Bu durum bilimsel bilgi üre-

timini de doğrudan etkileyecek olumsuz öğeleri içerisinde barındırmaktadır. Akademik tarumar edildiği, akademisyenliğin ayaklar altına alındığı (!) bir dönemde performansa dayalı bir ücretlendirme sisteminin sorgulamadan işleyişini sürdürmesi, Türkiye’de bilimin zarar görmesine neden olacaktır.

Bilime hizmet eden herkesin, akademisyenlerin puanlar toplayarak “*prensesi*” kurtarması sorununu göz önünde bulundurması gerekir. Aksi takdirde bu sistem işleyişini daha da sağlamlaştıracak ve oluşan yapı akademisyenlerin bilime hizmet etme biçimini tamamen nicel ölçütlerle ile değerlendirecektir. Bu değerlendirme sisteminin önüne geçebilmek için topladığımız puanlara değil, neyi nasıl yaptığımıza dikkat etmemiz gerekir. Bu sayede “*prenses*” kurtarılması gereken bir meta olmaktan çıkacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği (2015) T. C. Resmi Gazete, **8305**, 14 Aralık 2015.
- Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği (2016) T. C. Resmi Gazete, **9714**, 27 Aralık 2016.
- Kaya, Ç. & Duman, A. (2016) Neoliberal Bir Söylem Olan Performansa Dayalı Ücretlendirme Salgını ile Türkiyeli Akademisyenlerin İmtihani: Akademik Teşvik Ödeneği. **Eleştirel Pedagoji**, **8**(45), 18-21.
- Super Mario Bros (1985) [Nintendo 3DS]. Nintendo. <https://mario.nintendo.com/adresine> Erişim Tarihi: 3 Şubat 2017.
- Ural, A. (2011) Mario Eğitim Modeli -MEM-. **Eleştirel Pedagoji**, **3**(13), 52.
- <http://www.memurlar.net/haber/636336/> “Yeni Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği, neleri değiştirdi?”. Erişim Tarihi: 3 Şubat 2017.

Günümüz Öğretmen Tipolojisi Üzerine Bazı Belirlemeler

Ahmet Yıldız

Eleştirel Pedagoji dergisinin 27. sayısında yayımlanan bir yazımda,¹ öğretmenlik mesleğinin Türkiye serüvenini ele almıştım. Yazıda günümüz öğretmenini sınav odaklı ve şirketleşmiş bir eğitimin teknisyeni biçiminde tanımlamıştım. Neoliberal projenin, öğretmeni içine sığdırmaya zorladığı bu yeni form üzerine kavrayışımızı derinleştirmenin, dayatılan bu öğretmen tipolojisinin sunulduğu biçimiyle normal-doğal olmadığını ve bu anlamda başka türlü bir öğretmenlik pratiğinin mümkün olduğunu anlamak açısından konunun tarihselliğini ele almanın önemli olduğu kanaati taşıyordum. Bu çerçevede yazı, bir çok meslek grubunda olduğu gibi, öğretmenliğin de mesleki pratikleri ve mesleğin toplumsal konumunun dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasi konjonktürünün etkisi altında biçimlendiği varsayımından hareketle her dönemin, kendine özgü olarak öne çıkardığı öğretmen tipolojilerini betimlemeyi hedefliyordu. Nitekim yazıda Türkiye modernleşmesinin kendine özgü gelişimi ile Türkiye'deki öğretmen imgesinin değişimi/dönüşümü arasında paralellikler kurulabileceği düşüncesi temel alınarak şu tipolojilerin bulunduğunu öne sürmüştüm: Birincisi, modern anlamda okul ve öğretmenin oluşum süreci yani bir din görevlisi olan “hoca”dan ya da “imam”dan bir devlet görevlisi olan “muallim”e dönüşen öğretmendi. İkincisi Osmanlının son yıllarında izine rastladığımız fakat asıl olarak Cumhuriyetin ilk dönemine damgasını vuran “devletin modernleştirici öğretmeni”di. Üçüncüsünü 1960’lardan 1980’lere kadar olan dönemde öne çıkan “toplumun ilerici öğretmeni” ya da “devrimci öğretmen” olarak tanımlamıştım. Dördüncüsünü ise, 1980’lerden bu yana uygulanan neoliberal politikaların ortaya çıkardığı “sınava hazırlayıcı teknisyen öğretmen” olarak adlandırmıştım.

Yazıyı kaleme aldığım dönemde, sonuncu tipolojiyi yani “sınava hazırlayıcı teknisyen öğretmen” olarak adlandırdığım tipolojinin günümüz öğretmenini tam anlamıyla yansıttığını düşünmüştüm.

¹ Yıldız, A. (2013). Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü: İdealist Öğretmenden Sınava Hazırlayıcı teknisyen Öğretmene. Eleştirel Pedagoji Dergisi, Sayı 27. Sayfa 44-50.

Ancak ülkede yaşanan yakın tarihli siyasal/egitimsel gelişmelerle, “sınava hazırlayıcı teknisyen öğretmen” tipolojisinin günümüz öğretmenini betimlemede hala yeterli olup olmadığı konusunda şüphe duymaya başladım. Çünkü bu adlandırma, neoliberal politikalarla iyice piyasaya açılan eğitim alanının dönüşümü ekseninde öğretmenin yeni rolünü yeterince vurgulamasına karşın, son dönemde eğitim alanının her tür ve düzeyinde yaygınlaşan İslamcı/dinci müdahalelere ve bu ekseninde öğretmenlerden beklenen yeni rolü betimlemede ciddi anlamda eksik kalmıştı.

Yeni Bir Öğretmen Tipolojisi: İmam-Öğretmen

AKP iktidarda kaldığı 15 yıl boyunca neoliberal ve neomuhafazakar kuşatmanın altında eğitim sistemi, kronikleşmiş sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı yanında hızla piyasalaşmıştır ve dincileşmiştir (Uysal & Yıldız, 2014). Yeni sağın son temsilcisi ve onbeş yıldır iktidarda olan İslamcı muhafazakarların eğitim alanına ve okullara ideolojik müdahalesi önceki dönemlere göre nitel bir sıçrama göstererek siyasal bir saldırı boyutu kazanmıştır (Sayılan ve Türkmen, 2013). 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar ve bu politikalarla birlikte yükselişe geçen İslamcı oluşumlar yeni bir öğretmen tipolojisinin oluşumuna da zemin hazırlamıştır.

Özellikle son dönemde bilimsel eğitimi ortadan kaldırmayı hedefleyen müdahalelerin giderek derinleştirilmesi; felsefe ve bilim derslerinin sayısının azaltılıp bu bölümlerin üniversitedeki kontenjanlarının azaltılması; evrim teorisinin müfredattan çıkarılması; okullara ‘mescit açma’ zorunluluğu getirilmesi; üniversite kampüslerine cami inşaatları yapılması; reşit olmayan çocuklara başörtüsü takma uygulamasına geçilmesi; liseye giden her 100 öğrenciden 15’inin İmam Hatip Lisesine kayıtlı olduğu bir eğitim sisteminin oluşturulması; Diyanet İşleri Başkanlığı ve MEB işbirliği ile 4-6 yaş arası okul öncesi çocuklara camilerdeki “sıbyan mektepleri”nde cami hocalarından dini eğitim vermeye başlanması; yasal düzenlemelerle MEB; başta TÜRGEV ve Ensar Vakfı olmak üzere, Hiz-

met Vakfı, Hayrat Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti İnsan Hak ve Hürriyetleri (İHH) İnsani Yardım Vakfı, gibi dini vakıfların devlet okullarında çeşitli konularda ders ve seminer verebilmesinin, kendi yayınlarını dağıtabilmesinin ve öğrencileri kurumlarında stajyer olarak eğitebilmesinin yolu açılması; yoksul aile çocuklarının bu vakıf ve cemaatlerin ağına düşürülmesi gibi olaylar yaşanan birçok dinselleştirme girişiminden bazılarıdır. Kısacası 150 yılı aşan modernleşme sürecimiz boyunca toplumsal ve siyasal düzlemde dinsel gericiliğin görünür ve etkin olduğu kimi dönemler olsa da, sanırım geçtiğimiz son 15 yıl, kazandığı kritik mevziler açısından hiçbir dönemle kıyaslanamaz. Elbette öğretmenin de neoliberal ve İslamcı politikaların harmanlandığı (bu anlamda teo-liberal demek mümkün) bu dönemden etkilenmemesi mümkün değildi. Nitekim yukarıda sözü edilen dinselleştirme girişimleri öğretmenler üzerinde yeni baskı ve uygulamalara yol açtı. Bu anlamda, merkezi standart sınavların yoğun etkisi altındaki eğitim sisteminde öğretmenlerden istenen sınava hazırlayan teknisyen olması yanında islami sosyalleşmenin de ajanı olması beklenmeye başlandı. Böylece imam-öğretmen tipolojisi olarak adlandırılabileceğimiz bir öğretmen tipolojisi belirdi. Özellikle öğretmen olmaması durumunda cami hocalarının öğretmenlik yapmasının yolunun açılması; sunni islam öğretisiyle yetişen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin atanmasına öncelik verilmesi; liyakata dayalı görevde yükselme yerinde sendikal-siyasal referanslara göre kadrolaşmanın ulaştığı boyutlar, yani okullara yönetici atamada dinci yandaş sendika üyelerine ayrıcalık tanınması; kadrolu istihdam edilen öğretmenlerin de mülakatla alınması ve aday öğretmenlikten asil öğretmenliğe de mülakatla² geçilmesi gibi uygulamalar öğretmenlerin imamlastırılması girişimleri olarak görülebilir. Anlaşılabileceği üzere, öğretmenlik neoliberal yapısal dönüşümler ve dinci/gerici poli-

² Aday Öğretmen sınavında, “Bu öğretilerini dinimize bağlıyor musun?” ve “Daha önce hiç mevlit dinledin mi?” gibi sorular sorulmaktadır. Okçabol (2016)’a göre 4 Mart 2014 tarihli Dershane yasası da, 17 Nisan 2015 tarihinde değiştirilen Öğretmen Atama Yönetmeliği de, atanacak öğretmenlerin AKP’li-imam öğretmen olmalarını sağlamak içindir.

tikalardan en fazla ve doğrudan etkilenen meslek gruplarından birini oluşturmaktadır.

İmam-öğretmen adlandırması bazılarınca tuhaf karşılanabilir. Çünkü imam ve öğretmen modern cumhuriyet tarihi boyunca birbiriyle rakip³ meslek grupları olarak algılanmıştır. Öğretmen cumhuriyet modernleşmesini, imam ise, merkezinde İslamın bulunduğu gelenekseli temsil etmektedir. Anımsanacak olursa bu ikisi arasındaki güç ilişkisinin son dönemde dramatik bir biçimde değiştiğini Prof. Dr. Şerif Mardin şöyle ifade etmişti:” İmam öğretmeni yendi”⁴. Daha açık söyleyişle, olan şey cumhuriyet modernleşmesini temsil eden öğretmenin yenilmesidir yani imamın ilerici öğretmeni yenmesidir. Aslında ilerici öğretmenlerin sindirilmesiyle birlikte bugün öğretmenlerin önemli bir kısmı ile imamlar arasında artık bir fark kalmamıştır. Laik ve bilimsel eğitimden yana olan sendikalarla laik ve bilimsel eğitim karşıtı sendikalarındaki üye sayısının son yıllardaki dramatik değişimi bunu kanıtlamaktadır. AKP iktidarında, 2002-2015 yılları arasında laik ve bilimsel eğitimden yana olan sendikalarındaki üye sayısı 149 binden ancak 172 bine çıkarken, laiklik ve bilimsellik karşıtı sendikaların üye sayısı ise 153 binden 560 bine yükselmiştir (Okçabol, 2016). Cumhuriyetin tüm ilerici ve aydınlanmacı kazanımlarına karşı çıkan Eğitim-Bir-Sen ise üye sayısını 18 binden 360 bine çıkarmıştır. Örgütlü öğret-

³ Bu rekabet ilişkisi sadece hararetli politik tartışmalarla sınırlı değildir, öyle ki imam’la öğretmen çatışması, modern Türk edebiyatında/romanında öteden beri yaygın bir izlettir. Bu konuda pek çok önemli eser bulunmaktadır. Mesela Reşat Nuri Güntekin’in ‘Yeşil Gece (1928) ‘si, ya da Halide Edip’in ‘Vurun Kahpeye (1926) ‘si, Samim Kocagöz’ün “Bir Şehrin İki Kapısı, Vedat Nedim Tör’ün 1943 yılında yayımlanan “Resim Öğretmeni” romanı, 1950 yılında Mahmut Makal’ın “Bizim Köy”ü, Fakir Baykurt’un “Onuncu Köy” romanı veya Adalet Ağaoğlu’nun ‘Ölmeye Yatmak’ (1973) ında olduğu gibi, öğretmenle din adamı arasında bir Cumhuriyet problemi olarak ele alınıp işlenmiştir.

⁴ 26 Mayıs 2008 günü Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği’nin (SORAR) düzenlediği ‘Türkiye Tartışıyor, Mahalle Baskısı’ adlı konferansa katılan Prof. Dr. Şerif Mardin’in konuşması şöyle özetlenebilir: 1950’den beri bu rekabette cumhuriyetçi ve halkçı öğretmen geride kaldı. İmamla rekabetinde öğretmen topluma iyi, güzel ve doğruyu eski sistem kadar iyi gösteremedi. (<http://www.gazetevatan.com/ogretmen-imam-yenildi-180297-gundem/>)

menlerin yaklaşık yüzde 60 kadarı, laik ve bilimsel eğitime karşıdır. (Okçabol, 2016). Püsküllüoğlu ve Duman’da (2016) son yıllarda her atama döneminde ortalama % 11’lik bir kontenjanın din kültürü grubu öğretmenliğine ayrıldığını tespit ederek, bunun “öğretmen profilini değiştirme” çabası olduğunu vurgulamaktadır. Bu sayılar, kindar ve dindar neslin yetiştirilmesi hedefine ulaşmak için öğretmenlerin hazır hale getirildiğini de göstermektedir.

İmam-öğretmen tipolojisi, öğretmenlik mesleğinin Türkiye serüvenini ele almış olduğum yazımdaki ilk öğretmen tipolojisiyle şaşırtıcı düzeyde benzerlikler taşır. Bu tipolojiyi yazıda şöyle betimlemiştım:

(..) bu tipoloji Batılılaşma hamleleriyle birlikte yerini yeni bir tipolojiye bırakacaktır. Batılılaşma hamlelerine kadar okullar, ağırlık merkezi dini eğitime dayanan bir sistemin içinde yerini almıştır. Müfredat dini içeriğe sahiptir ve bunu uygulayan hoca da (öğretmen) bir din adamıdır. Zaten “hoca”nın sözlük anlamı da, ‘Müslüman din görevlisidir’. Aslında bu dönemde ne modern anlamda öğretmen ve okuldan ne de eğitimden bahsedilebilir. Nitekim Tanzimat dönemine gelinceye kadar eğitim (mahalle veya sıbyan ve cemaat mektepleri), cemaatlerin ve medresenin denetimi altında çalışmıştır (Alkan, 2005). Dolayısıyla toplumda dinsel-ahlaki bilgi ve değerleri aktaran ve bu anlamda İslami sosyalleşmeyi sağlayan din görevlisi-hoca (öğretmen) söz konusudur.

Sanırım bu alıntıda ifade edilen durum, günümüz Türkiye’sinin eğitim ve öğretmenine giderek daha fazla örtüşüyor. Öyle ki, imam-öğretmen tipolojisi de, temel olarak laik okul kültürünü erozyona uğratma girişimleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Çünkü okulları islami sosyalizasyonun doğrudan aracı haline getirmeye çalışan müdahaleler açısından öğretmen, hem bu dönüşümün nesnesi hem de bu dönüşümün sağlayıcısı ve uygulayıcısı olmalıdır. Nitekim bu dönemde ilerici öğretmenlere dönük so-ruşturma, uzaklaştırma ve ihraçlar yoğunlaşmıştır.

Özetle bu yakın dönem; “yurttaşların yetiştirilme-

sine katkıda bulunan”, “örnek rol modeli olan”, “mesleğin tüm süreçlerine hakim profesyonel öğretmen” anlayışının köklü bir değişime uğramasına tanıklık etmiştir (Şahin, 2008). Öyle ki artık öğretmenlik bir yandan öğrenciyi piyasa koşullarına ve rekabete hazırlayan teknik bir işe indirgenirken (Fredriksson, 2004), diğer yandan da artan dinselleşme dayatmasına paralel olarak adeta bir din adamı hüviyetine büründürülmektedir. Başka bir ifade ile günümüz öğretmen tipolojisi, teo-liberal politikalara uygun bir biçimde, dinselleştirilmiş bir eğitimin itaatkar uygulayıcısı olarak öğrencileri merkezi sınavlara hazırlamaya çalışan mekanik bir içerik aktarıcısı imam-teknisyen-öğretmen olarak betimlenebilir.

Ne Yapmalı?

Tüm bu gelişmeler karşısında ilerici öğretmenlerin, günümüzde yaşanan piyasa diktatörlüğünün ve ona eşlik eden dinselleşmenin kapsamının bilinciyle hareket ederek, bu kuşatıcı saldırı karşısında daha güçlü bir karşı çıkışın yollarını aramaları gerekir. Bu çıkışın da ancak kendi deneyiminden öğrenmekle, buna uygun yenilenmeyle ve kapsayıcı bir politika geliştirmekle mümkün olacağı açıktır. Yakın geçmişte eğitime yapılan kapsamlı saldırı aynı zamanda demokratik öğretmen/eğitim fikri ve mücadelesinde laikliğin artan rolüne işaret etmektedir. Çünkü demokratik ve eşitlikçi bir eğitim, saygın bir öğretmen ancak ve ancak güçlü bir laiklikle mümkündür. Bu nedenle dinselleşme saldırısına karşı laikliği esas alan ödünsüz bir barikat örülmesi demokratik eğitim mücadelesinin en önemli mücadeleye başlığı olması gerekir. Aslında yalnızca eğitim alanı için değil, laiklik bugün tüm toplumun/ülkenin kaderiyle, Türkiye halklarının birliği ve dirliği ile ilgili temel bir mücadele alanı haline gelmiştir.

Kaynakça

- Alkan, M.Ö. (2005). İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim. (Der: Kemal Karpat). Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 73-242
- Fredriksson, U. (2004). “Quality Education: The Key Role of Teachers”. Education International Working Papers, 14, Canada.
- Okçabol, R. (2016). Öğretmen Yetiştirmede Temel Güncel Bir Sorun. Eleştirel Pedagoji Dergisi, Sayı 46-47. Sayfa, 29-36.
- Püsküllüoğlu, E. ve Duman, A. (2016). Bir Muhafazakar Neoliberal Eğitim Trajedisi: “Hızlandırılmış Pedagojik Formasyon” Programları. Eleştirel Pedagoji Dergisi, Sayı 44. Sayfa, 12-17.
- Sayılan, F. ve Türkmen, N. (2013). “Austerity Capitalism and Education in Turkey,” Immiseration Capitalism and Education: Austerity, Resistance and Revolt. Ed. Dave Hill. The Institute for Education Study Policies. UK. 2013: 72-91.
- Şahin, Ö. (2008) “‘Yalancık’tan Öğretmenlik’ ve Kadınlar/ Yeni Liberal Eğitim Düzeninde Yenilenmiş Öğretmen İstihdam Rejimi”. E. A. Ateş ve H. Çağlayan (Editörler). Eğitim ve Bilim İşkolunda Çalışan Kadınların Sosyal Hakları ve İş Güvencesi, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, ss. 68-96’daki makale.
- Uysal, M. & Yıldız, M. (2014). Sunuş. Eleştirel Eğitim Yazıları. Edit: Meral Uysal-Ahmet Yıldız. Siyasal Yayınevi: 9-16.
- Yıldız, A. (2013). Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü: İdealist Öğretmenden Sınava Hazırlayıcı teknisyen Öğretmene. Eleştirel Pedagoji Dergisi, Sayı 27. Sayfa 44-50.

“Taslak Programlar” ve Düşündürdükleri

Fatma Mızıkacı¹

Ülkemizde eğitimde program geliştirmenin ne olduğuna ilişkin kafa karışıklığı son yapılan ve müfredat olarak adlandırılan taslak programlarla bir kez daha anlaşılmış, pekiştirilmiş oldu. İlkokuldan lise düzeyine kadar her kademede ve dersler düzeyinde hazırlanan 172 sınıf düzeyi için 53 farklı dersin taslak öğretim programı 13 Ocak 2017 tarihinde MEB tarafından askıya çıkarılarak görüş ve değerlendirmeye açıldı. Taslak programları “askıya çıkarmak” MEB program çalışmalarının 90 yıllık tarihinde ilk kez başvurulmuş bir yöntemdir. Bu çalışmaya özgü ilk denebilecek başka yöntemlere de rastlamak mümkündür. Örneğin “<http://mufredat.meb.gov.tr>” internet sitesinde soru-cevap bölümü ile programların temelini oluşturan gerekçeler de açıklanmaktadır. Burada programların kanıta ve veriye dayalı olarak geliştirildiği bilgisi şu şekilde yer almaktadır: “*Yenilenerek askı sürecine çıkarılan taslak öğretim programlarıyla ilgili çalışmaların başlangıcında öğrencilerin yükseköğretimde, çalışma ve günlük hayatlarında başarılı olmaları için gerekli görülen ve talep edilen temel beceri ve yeterlilikler tespit edilmiştir*”. Bu ifade “gerekli görülen ve talep edilen” temel beceri ve yeterliliklerin nasıl belirlendiği sorusunu akla getirmektedir. Gösterilen referanslar MEB Kalite Çerçevesi, MEB 2015-2019 Stratejik Planı, 2023 TÜBİTAK Vizyon Belgesi, 21.yüzyıl becerileri ile Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, değerler eğitimi ve hayat becerileri dokümanları ile TIMMS, PISA gibi uluslararası testler ve eğitimde başarılı olan ülkelerin programları olarak belirtilmektedir. Öğretim programlarına esas olduğu belirtilen bu dokümanların neden temel referans olarak seçildiği, bunlardan hangi çıkarımların yapıldığı, nasıl yorumlandığı ve nasıl uygulanacağı sorularının irdelenmesi bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Eğitimde amaçlar toplumdan beklenenleri ifade ettiğinden toplumun temel yapısını incelemeye dayanmayan amaç belirleme çalışmaları temelden yoksun olacaktır. Bu yapı her toplum ve her ülke için farklılık gösterir: “ileri”, “çağdaş” ya da “başarılı” olarak tanımlanıp programları incelenen ülkelerin toplum yapısı ile Türkiye’nin toplum yapısı birbirinde farklı olacaktır. Bu ülkelerde eğitim, sosyal ve ekonomik yapı, iş hayatı ve mesleklerin gerektirdiği yeterlilikler de farklı olmak durumun-

¹ Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

dadır. Devamla şöyle denmektedir: “*Elde edilen bilgiler ülkemizin yüksek hedefleri, programları ve menfaatleri doğrultusunda değerlendirilip kanıtı dayalı hedefler olarak ortaya konulmuştur*” Burada yöntemsel bir sorun yokmuş gibi görünmemekle birlikte, başvuru kaynaklarının başka bir deyişle kanıtın niteliğinin ve “ne”liğinin sorgulanıp sorgulanmadığı açıklanmamıştır. Bu sorgulama (süzgeçten geçirme) yapılmadığı sürece “ülkemin yüksek hedefleri ve menfaatleri doğrultusunda değerlendirilip hedefler olarak ortaya konulmuş” olsa bile program geliştirme çalışmasının bilimsel olduğunu göstermez aksine seçilen dokümanlardan ve incelemelerden elde edilen bilgilerin birbirine eklenmesiyle oluşturulan bir “ekleme model” olarak kalır.

Bir diğer kaynak bireyin yapısı ve özellikleridir. Öğrenenlerin yapısı ve özellikleri ile ilgili bilgi gelişim (zihinsel, ahlaki, toplumsal ve fiziksel) kuramlarıyla açıklanmakla birlikte bireyin yaşadığı çevre ve kültürün eğitim anlayışının ve koşullarının da bireyin öğrenmesine ve özelliklerine etkisi olduğundan bu yönde yapılan çalışmalar eğitimde amaçların oluşturulmasında temel kaynaklar olmalıdır. Bireyin özelliklerine ve yapısına yönelik bu çok yönlü faktörler incelenmesi bile başlı başına karmaşık, uzun süreli ve tartışmalı bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Kuramsal ve kavramsal temelli yaklaşımlardan hangisinin hangi koşullarda hangi öğrenenler için etkili olacağı konusunda bile ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bireyle ilgili öngörülerimizi ve bilgilerimizi doğrudan etkileyen, toplumda belirli dönemlerde öğrenme ihtiyaçlarının değişmesi, öğrenme koşullarının ve çevresinin bu ihtiyaçlara göre düzenlenme gerekliliği ve aynı zamanda bireye ilişkin temel değişmezlerin de bu düzenleme içinde göz önünde bulundurulması gerekliliğidir. Değişimlerin ve düzenlemelerin eş zamanlı olmaması ve çok çeşitli değişkenlere bağlı olması amaçlar açısından birey olgusunu karmaşık hale getirmektedir.

Konu alanı amaçların belirlenmesinde diğer önemli bir kaynaktır. Eğitim felsefesine dayalı olması gerektiğinden felsefe ile ters düşmeyecek konuların belirlenmesi yine karmaşık ve sistemli bir yaklaşım gerektirir. Konu alanının felsefi bir boyutu öğretilecek konuların neler olduğu, nasıl seçildiğinin

düşünülmesi kadar nelerin öğretilmeyeceği konusudur. Örneğin hangi konular öğretilmeye değer bulunmamıştır? (Flinders ve diğerleri, 1986). Bir başka felsefi ilişki öğrenilmesi öngörülen bilgilerin kullanılması ile ilgilidir. Öğrenilenlerin çoğu onları kullanma şansı olmadığı sürece unutulur. Dolayısıyla amaçların belirlenmesindeki önemli ölçütlerden birisi de öğrencilerin bilgi, beceri ve değerlerle, düşünce ve hislerle ilgili öğrendiklerinin- en iyi şekilde öğrenilmesi durumunda bile- kullanma olanağının olup olmadığı ile ilgilidir (Ornstein ve diğerleri, 2003).

Buradan hareketle, referans olarak seçilen çalışmaların, belgelerin ve incelemelerin programların amaçlarının temelini oluşturmasının sorunlu bir başlangıç olduğu söylenebilir. Program geliştirmede amaçların temelini oluşturan “felsefe, toplum, birey ve konu alanı” ile bunların yapısına yönelik bilgi ve birikimlerden faydalanılması gerekirken neden vizyon belgeleri, mesleki yeterlilikler çerçeveleri, uluslararası testler ve başarılı ülkelerin programları temel referans noktaları olarak seçilmiştir? Bu belgeler toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi yapısıyla ilgili kaynaklar olsa bile eğitimde amaçların oluşturulmasında başvuru metinleri olmazlar. Bu çalışmaların amaçları eğitimin amaçlarından farklıdır, farklı olmak zorundadır. Rastlantısal benzerlikler aranırsa bulunabilir elbette. Hepsini de nasıl bir toplum istiyoruz sorusuna yanıt vermek için yapılan çalışmalardır. Örneğin, TÜBİTAK 2023 vizyon belgesinin gerekçesinde “*Strateji belgesinin önerdiği yol, Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsünde her sektörden ve kesimden binlerce uzmanın arzuladığı bir Türkiye’yi kurmaya yöneliktir. Pek çok ülkenin gerçekleştirdiği teknoloji öngörülerinin en önemli amacı da geleceği arzu edildiği gibi ve birlikte şekillendirebilmeye yönelik bu etkin tavrı yaratmaktır*” denilmektedir. Açıkça belirtildiği gibi Vizyon 2023 çalışması her sektörden ve kesimden uzmanların arzuladığı bir Türkiye kurmaya yöneliktir. Kullanılan *etkin tavrı yaratmak* ifadesi de oldukça iddialı ve eğitimin gerçekleri ile bağdaşmayacak bir vizyona yöneliktir. Buradaki ortak öngörü elbette eğitimin de öngörüsü olabilir. Ancak eğitimin amaçları öngöründen çok daha karmaşık ve çok yönlü düşünme biçimleri gerektirdiğinden bu belgeler program geliştirmede temel kaynak olmazlar.

Program geliştirmede amaçların belirlenmesi felsefe ile ilgilidir; doğru soruların sorulmasıyla başlar. Bu soruların cevapları toplumsal uzlaşma metinlerinde ve diyaloglarında aranmalıdır. Amaçların temelini oluşturan “ğrencileri hangi bilgiler, gerçekler ve değerle ile yetiştirmek istiyoruz” sorusu sorulmuş mudur? Buna verilen yanıtlar toplumun yapısına ve insan gerçeğine uygun mudur? Bu sorular ve yanıtları toplumla paylaşılmış mıdır? En doğrunun, en iyinin, en güzelin ne olduğu üzerinde toplumsal bir uzlaşma sağlanmış mıdır yoksa bu soruların cevabı PISA ve TIMMS uluslararası test sonuçlarında mı aranmaktadır? Bütün bunlar toplumsal, akademik ve evrensel düzeyde yapılan tartışmalarla desteklenmekte midir? Toplumun otalama değerleri ile evrensel değerlerin keşiştiği ortak noktalar nelerdir? Ayrıca, lkemizde eğitim bilimleri alanında sağlanan deneyim ve birikim, yapılan bilimsel çalışmalar, gözlemler, yaklaşımlar incelenmiş midir? Geçmiş program geliştirme deneyimlerinden faydalanılmış mıdır? Program değerlendirme çalışmalarının gerekliliği ele alınıp program geliştirme çalışmasının bir parçası yapılmış mıdır? Öyle ise bunlardan hangi çıkarımlar yapılmıştır?

Benzer şekilde programların dayanağını oluşturan diğer bir çalışma eğitimde başarı göstermiş ülkelerin programlarının incelenmesi olarak ifade edilmektedir. *“Dünya leğinde eğitimde başarı göstermiş olan ülkelerin programlarıyla karşılaştırmalar yapılarak deneyimleri anlaşılmaya çalışılmış, programlarının amaç ve hedefleri incelenmiştir”* ifadesi programların temel dayanağı ile ilgili sorular ve sorunlar içermektedir. Eğitimde başarı göstermiş ülkelerin deneyimleri nasıl anlaşılmaya çalışılmıştır? Bu bilimsel bir yöntemle mi yapılmıştır? Program geliştirme yaklaşımlarından hangisinde yer almaktadır? Bundan önce kendi ülkemizin 90 yıllık birikimi ve deneyimi anlaşılmış mıdır? Bu ülkelerdeki programların amaç ve hedeflerin incelenmesi yeterli olmuş mudur? Örneğin Finlandiya’da eğitim yatırımları ile Türkiye’deki durum karşılaştırılmış mıdır? Öyle ise aradaki farkın programlar açısından yorumu ne olmuştur? Okulun ve sınıfın olanaklarına nasıl yansımaktadır? lkeleri eğitimde başarılı kılan şeyin ne kadarı eğitim ekonomisi, ne kadarı kültür, ne kadarı felsefedir? Bu boyutlar da incelenmiş midir? Ne kadarı

bizim deneyimimize benzemektedir? Bu “başarılı” ülkelerde de programlar bu sıklıkta değiştirilmekte midir? Program değerlendirme deneyimleri de incelenmiş midir? Bu bağlamda bu ülkelerde programın diğer bileşenleri, öğrenme ve öğretme durumları, okul ve çevresi, okul koşulları, eğitime ayrılan kaynaklar, ğretmen eğitimi ve insanı görme biçimi de incelenmiş midir? Programların bu çok yönlülüğüne, farklı boyutlarına bakmak için “başarılı ülkeler”in deneyiminden önce ülkemizin deneyimleri incelenmiş olsa idi elbette karşımıza bambaşka bir program taslağı çıkmış olacaktı. Örneğin, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının ilkelerine göre geliştirildiği iddia edilen 2005 Programlarında da *“ğrencilerde düşünme, plan yapma ve girişimcilik yeteneğini geliştirme; kendini ifade etme, problem çözme, eleştirel düşünme gibi özellikleri geliştirerek öğrencinin okula ilgisini arttırmak”* gibi amaçlar ön planda tutulmuştu. O dönemde bu hedeflere ulaşmak için okullarda neler yapıldığı, nelerin gerekli olduğu araştırılmış mıdır? Program uygulamada iken bu hedefleri gerçekleşip gerçekleştirmediği araştırılmış mıdır? Mevcut programlar için kapsamlı değerlendirme çalışmaları yapılmış mıdır? Geri bildirimler yeni programlara ne kadar yansımıştır? O günden bu yana belirtilen beceriler ile neyin kastedildiği, bunun öğretmenler ve öğrenciler tarafından nasıl anlaşıldığı, hangi etkinliklerle kazanıldığı bir soru(n) olarak kalmıştır. Problem zme becerileri de benzer bir durumdadır. 2005 yılından bu yana sınıflarda bu becerilere yönelik yapılan uygulamalar nelerdir? Nasıl geliştirilmiştir? Öğretmenlerin bunları geliştirecek yöntem ve teknikler bilgi ve becerisi hangi düzeydedir? Gözlemlerimiz ne yazık ki öğretmenlerin dersleri neredeyse sadece anlatım yöntemi ve soru-cevap ile yürüttüklerini ortaya koymaktadır.

Bir diğer sorun programların beceriler boyutudur. Programların hedefleri beceriler açısından incelen-diğinde bireyi iş hayatına hazırlaması boyutunun önemle vurgulandığı görülmektedir. nemi vurgulanan girişimcilik ve mesleki beceriler birey, toplum ve iş dünyasından hangilerinin amaçlarını ön planda tutmaktadır? Temel hayat yeterlilikleri başlığı altıda yer alan girişimcilik ve mesleki becerileri ile iletişim ve kişilerarası beceriler büyük oranda bir mesleğe ilişkin genel becerileri içermektedir. Bu beceriler iş dünyasında gerekli olarak tanımla-

nan becerilerdir. Böylece örtük olarak hayat becerilerinin neredeyse mesleki becerilerin alt elemanları olarak onlara yedirilmiş beceriler olduğu mesajı verilmektedir. Benzer şekilde, program hazırlanırken başvuru kaynakların bir kısmı Türkiye’de üretilmiş olsa da örneğin yeterlilikler kavramı ithal bir kavramdır ve mesleki yeterlilikler temeline dayanmaktadır. Türkiye yeterlilikler çerçevesinin (TYÇ)’nin ana sayfasında şu açıklamaya yer verilmiştir: “TYÇ Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, meslekî, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesini ifade etmektedir”. Bu tanımlamada da açıkça görüldüğü gibi kendi ihtiyaçlarımız ve koşullarımız irdelenmeden belirlenen amaçlar idealize edilmiş bir birey tanımından öteye de gidememektedir. Beceri ve yeterliliklerin neredeyse tümü idealize edilerek yazılmış, bugünkü eğitim, okul ve birey gerçekliğinden uzak, yabancı metinlerden çevrilmiş, evrilmiş kavramlar olarak kalmaktadır. Okul, çevre ve birey gerçekliğinden uzak tanımlamalara örnek olarak “sorunlarla başa çıkma, kendini idare ve kontrol etme becerileri” altında belirlenen ilkeler verilebilir: “Bireyin toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi, sorunlarla başa çıkma ve kendini idare etme becerisini geliştirmesine bağlıdır. Bunun için öncelikle bireyin hedef belirleyebilmesi, görev ve sorumluluk alabilmesi, zamanı doğru ve etkili yönetmesi gerekir. Bu ise öz değerlendirme ve öz eleştiri yapma, eleştiri kabul etme ve yapma, öz güven ve öz saygı sahibi olma ile mümkündür. Bu süreç, içsel denetimi artırması ve bireyin kendisiyle barışık olması açısından önemlidir. Bireyin sağlıklı psikoloji geliştirerek toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi, duygularını kontrol etme becerisini geliştirmesine bağlıdır. Bunun için bireylerin öfke kontrolü yapma, endişe ve kaygı ile başa çıkma, kayıp, keder, travma ve istismar ile baş etme, yardım arama davranışı gösterme, stresi yönetme, sabır ve sebat gösterme, kişisel güvenlik sağlama becerilerini geliştirmesi gerekir.” (mufredat.gov.tr) Bu bilgi, beceri ve değerler eleştirel denetime tabi tutulmuş mudur? Bu ifadede belirtilen özellikler hangi derslerde, hangi kazanımlar ile hangi öğretmen, hangi kaynaklar ve hangi etkinliklerle gerçekleştirilecektir? Örne-

ğin liselerde öğrencilerin defter kitap taşımadığı, öğretmenin sınıf yönetimini sağlayıp derse başlamadığı, başladığında da sadece konu anlatımı yoluyla dersi yürüttüğü bir okul gerçekliği varken, bu becerileri geliştirmek hangi okul, sınıf ve çevrede mümkün olacaktır? Bu koşullarda öğrencilerin hangi yöntem ve tekniklerle, hangi etkinliklerle “öz değerlendirme ve öz eleştiri yapma, eleştiri kabul etme ve yapma, öz güven ve öz saygı” gibi özellikleri kazanması mümkün olacaktır? Okullar yapı ve işlev olarak buna uygun mudur? Derslerin nasıl geçtiği, öğretmenlerin dersleri yürütürken yaşadıkları zorluklar, materyal ve kaynaklara ulaşım sorunları bu hedefleri oluştururken ne ölçüde incelenmiştir? Bu özellikleri kazanmak ancak öğrencilerin kendi düşünce ve duygularının önemli olduğunu hissetmeleri ile mümkün olur, Öğretmenlerin de bu yüksek hedefleri geliştirebilmesi için bilginin aktarıcısı değil öğrencileriyle birlikte bilgiyi problematize ederek öğrenmesi gerekir (Freire, 1970). Burada öğretmen eğitimine ilişkin bir tartışmanın gerekliliği de belirtilmelidir.

Resmi/açık program ile uygulanan program arasındaki uçurum bugün konuşulan sorunların temelini oluşturmaktadır. Eğitim programlarının toplumsal yapının özelliklerine göre geliştirilmesi ve onun gerçekliği içinde düşünülmesi gerekliliği vardır. Aksi bir durum eğitim programlarını üretim sürecine onun ihtiyaçlarına ve küresel değerlere uygun eleman yetiştirmek için hazırlanan reçetelere indirgeyecektir. Aslında bugünkü resmi programlar ile uygulanan ve hatta örtük programlar arasındaki çatışmanın temeli toplumsal etkililik ve bilimsel yönetim kuramlarının eğitimde etkili olmaya başladığı yüzyılın başına kadar gitmektedir. Bobbit’e (1918) göre bireyin toplumda etkili ve etkin olması için mesleki becerileri, hayat becerilerini okulda öğrenmesi gerekir. Programların temel amacı da bu düşünceye dayanmalıdır. Öncelikli olan toplumda etkili olmaktır. Hedefler hayattaki bilgi ve becerileri yansıttığından eğitim de hayatın bir parçası olarak işlev görecektir. Günümüzde de eğitim programları ile ilgili sorunların başında mesleki yeterliliklerin öğrenme çıktıları olarak programlara yansıtılması gelmektedir. Mesleki yeterlilikler ve iş hayatına yönelik ihtiyaçlar bireyin eğitimin merkezinde olduğu gerçeği, eğitim ortamlarının gerçekliği, okullarda yaşanan sorunlar, kültür ve sosyal

yapı ile toplumun yapısı gibi konuların önünde tutulduğunda programların uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bilimsel yönetim anlayışı ise program geliştirmeyi teknik ve rasyonel bir işlemler süreci olarak tanımlar. Program geliştirme bir teknokrat işidir. Durum böyle olunca resmi program ile uygulanan programlar arasındaki uyumsuzluklar göz önünde bulundurulamaz. Böylece program geliştirme bilimsel, resmi, teorik ve teknik bir çerçeveye sıkıştırılmış olur. Teknik anlayışla geliştirilen programlar uygulanırken toplumun, okulun, sınıfın, öğretmenin, öğrencinin ve çevrenin gerçekliği ile yoğrularak çatışma ve çelişkilerin kaynağını oluşturur.

Sonuç yerine

Programların askıya çıkarılarak toplumun görüş ve önerilerine sunulmuş olması program geliştirme yaklaşımına ait sorunları ortadan kaldırmamaktadır. Aksine programların dayanağının meşruluğu, referansların seçimi, yöntemin doğruluğu sorgulanmadan sonucun görüşlere açılmış olması asıl tartışılması gereken bir durum gibi görünmektedir. Programların askıya alınmasıyla toplum birtakım kavramlarla ve konularla yüz yüze bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak gelen görüş ve önerilerin çoğunluğu içeriğin ne olduğuna ve ne olmadığına yönelik olmuştur. Böylece askıya alma işlemi “programa dâhil edilen ve edilmeyen konular” “hangi değerler çıkarıldı, hangi bilgiler eklendi” sorunsalına dönüşmüştür.

Benimsen program geliştirme yaklaşımı, toplumsal gerçekliği ve eğitimin, okulun, öğretmenin, öğrencinin gerçekliğini belirsizleştirirken küreselleşmenin, iş dünyasının ve meslek hayatının taleplerini meşrulaştıran bir yaklaşıma dönüştürülmüştür. Bu ürün odaklı bir anlayışın sonucudur. Buna göre öğrenciler önceden belirlenmiş özelliklerle donatılacak ürün, öğretmenler ise bu ürünü en iyi şekilde oluşturmakla görevli kişilerdir, okul da uygun yönetim koşullarını sağlayarak bu dönüştürme işinde kilit işlevlerden birisine sahiptir. Bu durum Türkiye’de daha önce deneyimlenmiştir. Öğretmenin vasıfsızlaştırılması (de-skilling) bu anlayışın sonucudur (Apple, 1987).

Eğitim, bireyi kendi özellikleri, mevcut koşullar ve fırsatlar ile çevresinin koşulları çerçevesinde top-

lumun ve evrensel yapının etkin bir üyesi haline getirmektir. Bu yapılırken bireyin kendisi merkezde olmalıdır, bireyin çevresinden ve koşullardan uzak, idealize edilmiş bir amaçlar dizisi gerçeklikten uzak olacağından hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktır. Eğitim, aynı zamanda programlar aracılığıyla gençlerin toplumu, insanı, dünyayı anlaması, anlamlandırması, çözmesi için düşünce çerçeveleri ve bu çerçeveleri oluşturacak kavramları pekiştirmesine katkıda bulunma işlevine sahiptir. Program taslaklarında tanımlanan hedefler ile öğrencilerin bu tür bağlar kurmasını sağlamak oldukça güç görünmektedir.

Öngörülen ve gerçekleşen arasındaki farkı ve sınırlarımızın neler olduğunu düşünmekten uzağımız gibi görünüyor. Bunu sağlamak için “nakilcilik” ve kopyacılık yerine yaratma çabasına gereksinim vardır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hırsı ile “aktarmacılık” birleşince ilerleme güçleşmekte, geçmişe ait yanıtlar unutulmuş yaratıcı eğilimler engellenmektedir. Ertürk’ün deyişiyle “ileri ülkelerdeki yapılabildiği alıp kopya etmek marifet değildir. Aksine “bilimlerden destek alarak araştırmalara girilerek kendi ihtiyaçlarımızı anlayabilme, olanaklardan tamamıyla destek alabilmeye uğraşmak zorundayız”(Ertürk, 1988 s.13-14).

Ülkemizde eğitimin tarihi temelleri, felsefesi ve sosyolojisi incelenmeden, günümüzün küresel beklentilerine yönelik olarak hazırlanan eğitim programı elbette temelsizlik problemi ile karşı karşıya kalacak ve uygulanmasında yaşanacak problemler bugünün problemlerinin fazlası değilse en iyi ihtimalle aynısı olacaktır.

Kaynaklar

- Apple, M. (1987). The de-skilling of teachers. *Teacher renewal: Professional issues, personal choices*, 59-75.
- Bobbitt, J. F. (1918). *The curriculum*. Houghton Mifflin.
- Ertürk, S. (1988). Türkiye’de Eğitim Felsefesi Sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 3 / ss. 11-16.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Flinders, D. J., Noddings, N., & Thornton, S. J. (1986). The null curriculum: Its theoretical basis and practical implications. *Curriculum Inquiry*, 16(1), 33-42.
- Ornstein, A. C., Behar-Horenstein, L. S., & Pajak, E. (Eds.). (2003). *Contemporary issues in curriculum*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Milli Eğitim Bakanlığı'na Sunulan Evrin Raporu Üzerine

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2017 yılının başında zorunlu eğitim seviyesinde (ilk ve orta -öğretim) eğitim programlarını yenilediğini açıkladı ve Şubat ayında taslak programlar internet üzerinden bir ay süreyle kamunun eleştirilerine açıldı. Birçok eğitim fakültesi, eğitimle ilişkili kuruluş ve kişi müfredatları çeşitli yönlerden (örn. eğitim politikası, yani müfredat yenilemenin hayata geçiriliş biçimi gibi konularda) eleştiren raporlar yayınladı. Bunlar arasında bir tanesi özellikle göze çarptı. İki nedenle: Birincisi bu rapor doğrudan, MEB'i aşacak nitelikte hükümetin önemli siyasi aktörlerinin söz söylediği, desteklediği Evrim Kuramı'nın müfredattan çıkartılmasına yönelik bir karşı çıkışı simgeliyordu. İkincisi bu raporu hazırlayanlar eleştirilerini yazılı olarak bildirmenin ötesine geçerek MEB'in üst düzey bürokratlarıyla yüz yüze görüşme yoluna gitmişlerdi.

Raporu hazırlayan ve destek verenler arasında An-

kara, Bilkent, Boğaziçi, Hacettepe ve ODTÜ Biyoloji, Moleküler Biyoloji ve Antropoloji Bölümlerinde çalışan akademisyenler ile bu alanda çalışan Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği, Moleküler Biyoloji Derneği, Biyologlar Dayanışma Derneği bulunuyor.

Söz konusu rapor ilköğretimde Fen ve Teknoloji ile ortaöğretimde Biyoloji dersleri müfredatlarında evrimsel biyolojinin yer almasının ve ayrıntılı olarak işlenmesinin neden gerekli olduğunu somut örneklerle dayandırarak açıklıyor. Raporda Türkiye'deki yaygın görüşün aksine “günümüzde yaşam bilimleri alanında evrim konusunda herhangi bir belirsizlik veya tartışma bulunmadığı, canlıların ortak kökeni ve mutasyon ve doğal seçim yoluyla zaman içinde değiştikleri temel birer **olgu** olarak görüldüğü” belirtilerek evrimin basit bir hipotezden ibaret olmadığı, “kanserele mücadelede robotiğe, nanoteknolojiden ekosistemlerdeki madde dönüşümüne çok çeşitli alanlarda uygulamaların temelini oluşturduğu” dile getiriliyor.

Rapor ilköğretim Fen ve Teknoloji dersi ve ortaöğretim Biyoloji dersi müfredatlarının evrimsel biyolojiyi temel alarak düzenlenmesi için iklim değişikliğinin biyolojik tür çeşitliliği üzerindeki etkilerinin anlaşılması, “akılcı antibiyotik kullanımı”nın ardında yatan nedenlerin kavranması, insan genomu projelerinde çalışacak bilim insanı yetiştirilmesi hedefine ulaşılması gibi birçok somut gerekçe sunuyor.

Raporda ayrıca, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin (İngiltere, İran, Finlandiya vd.) biyoloji müfredatlarında evrim konusunun Türkiye'den çok daha kapsamlı bir biçimde işlendiği ortaya konarak eğitimde uluslararası düzeyde yüksek başarı gösteren ülkelerin örneklerin alınması gerektiği ve canlıların ortak kökeni ve evrim konusunun ilköğretimin ilk aşamalarından itibaren müfredata girmesi gerektiğini vurguluyor.

Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği (<http://bit.ly/2mhBESP>) ve Moleküler Biyoloji Derneği (<http://molbioturk.org/mbd/>) sayfalarından ulaşılabilen raporu yazarlar arasında yer alan iki bilim emekçisi, Hacettepe Üniversitesi'nden **Çağatay Tavşanoğlu** ve ODTÜ'den **Mehmet Somel**'e sürece dair merak ettiklerimizi sorduk.

Eleştirel Pedagoji: *Evrım Kuramı öğretimi Türkiye’de özellikle 1980’lerden bugüne tartışılan bir konu ve Kuram’ın zorunlu eğitim döneminde tabiri caizse ‘yarım ağızla’ anlatıldığı, ders kitaplarında konunun yaratılışçı perspektiften eleştirilerle bitirildiğini biliyoruz. Bu nedenle, bizi bu hü-kümet döneminde müfredattan çıkartılması ve bu kararın ‘zaten çürütülmüş bir teori’ sözüyle savunulması şaşırtmadı. Bu şaşırmama durumu aynı zamanda bir kabullenme ve bir şeylerin değişebileceğine dair inançsızlık anlamına da geliyor. Peki sizi böylesi bir rapor yazma ve doğrudan MEB’le görüşme konusunda ne motive etti, süreci anlatabilir misiniz?*

Çağatay Tavşanoğlu: Türkiye’de gerek halk kitleleri gerekse siyasetçiler arasında “evrim” ile ilgili kaba düşünceler yaygın. Bilimsel bir kuram olan evrim konusu bilimsel bir perspektifle algılanması gerekirken, ne yazık ki siyasi ve dini polemiklerin bir aracı olarak kullanılmakta. Toplumumuzda yaşadığımız kutuplaşmaları ve gerginlikleri besleyen ayrı bir tartışma haline getirilmekte. Konuyla ilgili bilim insanları olarak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından evrimle ilgili birçok terimin ve “evrim” kelimesinin ortaöğretim müfredat taslağından çıkarılmasının altında, sizin de bahsettiğiniz gibi 1980’lerden beri süregelen bu yanlış algıların birikimi olduğunu da düşündük. Bu doğrultuda, bilimsel olarak güçlü olduğumuzu bildiğimiz bu konuda, durup beklemek ve yanlış olduğunu düşündüğümüz değişiklikleri kabullenmek yerine, konunun muhataplarına evrimin neden ilköğretim ve ortaöğretim müfredatlarında yer alması gerektiğini anlatmaya karar verdik. Aslında görüşmelerden sonra birbirinden bağımsız kişilerden aldığımız tepkiler şunu gösterdi ki, bugüne kadar kimse bu şekilde bir girişimde bulunmamış ve MEB’e konuyu bilimsel eksende anlatmaya çalışmamış. Girişimimizden şimdilik beklediğimiz yönde bir sonuç almayacak olsak bile, sadece bu durum bile aslında doğru bir iş yaptığımızı göstermekte.

Mehmet Somel: Çağatay’ın dediği gibi, haklı olduğumuzu biliyorduk. Canlıların akrabalığı ve zaman içinde evrildikleri bilimsel olgular, tartışma yok burada. Bilimsel araştırma ve tartışma canlıların evrilip evrilmediği değil, hangi mekanizmalarla evrildiklerine dair. Canlı evrimi bugün bilimde,

kıtaların hareket ettiği veya maddenin atomlardan oluştuğu ile eşdeğer bir olgu. Türkiye’de gençlere atomu öğretmediğimiz bir eğitim sistemi nasıl kabul edilemezse evrimi öğretmeyen bir sistem de düşünülemez. Türkiye’de bilim yapmaya, bilimsel bilgi üretmeye çalıştığımızı söylüyorsak en güncel bilimsel bilgiyi her seviyede her biçimde aktarmamız gerekiyor. Üniversite öncesi kademelerde öğrencilerin bilimsel bilgiye erişemediği ve akıl yürütme yeteneklerini geliştiremediği bir ülkede, sırf kaliteli üniversite eğitimiyle araştırmacı yetiştiremezsiniz.

Ancak Türkiye’de akademinin eğitimin içeriğine katkı koyma, düzenlenmesine müdahil olma konusunda girişken oldukları söylenemez. Fenciler için böyle, sanırım fen eğitimi alanında da benzer bir durum var. Örneğin bazı arkadaşlar dışlandıklarını hissettikleri anda geri duruyorlar. Oysa doğru bildiğiniz yolda gitmek zorundasınız.

Bu raporu ve görüşmeleri yalnızca üç biyoloji derneği, yani derneğimiz Eko-Evo, Moleküler Biyoloji Derneği ve Biyologlar Dayanışma Derneği, ayrıca ilgili birkaç bölümden öğretim üyeleriyle organize edebildik. Oysa ki Türkiye’de onlarca biyoloji bölümü var. Çok sayıda fen ve biyoloji eğitimi bölümü var. Bunların dernekleri var. Tüm bu grupların amacı ülkede fen öğretimini ve bilimsel üretimi artırmaksa onların da müdahil olmaları gerekiyordu. Tabii sürenin kısıtlı olması yüzünden bir kısmına biz de ulaşamamış olabiliriz. Bunda MEB’in askı sürecini çok sınırlı tutmasının da payı var.

Tabii itiraf etmeliyiz ki biz de MEB’le görüşme girişiminde bulunduğumuzda nasıl bir cevap alacağımızı bilmiyorduk. Ama reddedilme ihtimali bahane olmamalı. Türkiye’de akademiye bir birikim var ve bu çok daha aktif olmalı, bütün öğrencileri kapsayan bilimsel eğitim mücadelesinin bir tarafıyız ve bu mücadelede ağırlığımızı koymalıyız. Bakanlıkla ilişki gelişir veya tıkanabilir, ama siz yine de çalışmaya devam edersiniz. Bilimsel eğitim konusunda tarafsınız, her tür kanal yoluyla toplumu eğitme aydınlatma misyonunuzu sürdürmek zorundasınız. Girişimimizin bu haliyle yalnız MEB’e değil, topluma ve akademiye de, akademinin işlevi konusunda bir mesaj olduğunu düşünüyorum. Meslektaşlarımızı biraz sarsmamız gerek.

Eleştirel Pedagoji: *Kimlerle görüştünüz, görüşmeler nasıl geçti?*

Çağatay Tavşanoğlu: İlk olarak doğrudan Milli Eğitim Bakanı ile görüşmek üzere talepte bulunduk. Ancak kendisi uygun olmadığından Bakan Yardımcısı Orhan Erdem ile Ankara’da görüşme fırsatımız oldu. Kendisiyle 50 dk. süren görüşmemiz oldukça pozitif geçti. Konuyla ilgili endişelerimizi ve neden evrim konusunun ilk ve ortaöğretimde yer alması gerektiğini ekip olarak ifade ettik. Kendisinin bu konudaki olumlu yaklaşımı, bizi o günlerde Antalya’da Talim Terbiye Kurulu ve ilgili komisyonlarının taslak müfredatların son haline getirilme çalışmalarına davet edilmemiz ile sonuçlandı.

Bunun üzerine hazırlıklarımızı birkaç gün içerisinde biraz daha geliştirdik ve ekibimizden dört kişi aynı hafta içerisinde Antalya’ya gittik. Antalya’da Talim Terbiye Kurulu üyeleri ve Biyoloji dersi komisyonu üyeleri ile tanıştık ve tüm bir öğleden sonra kendileri ile komisyon toplantısında beraber olduk. Talim Terbiye Kurulu Başkanı Alpaslan Durmuş’un yönettiği toplantıda diğer kurul üyelerinin çoğu da yer aldı. Biyoloji dersi komisyonunu oluşturan eğitim bilimleri bölümlerinden birkaç akademisyen ile çok sayıda biyoloji öğretmeni de toplantıdaydı. Aslında, doğrudan evrim konusunun irdelendiği bir toplantı oldu diyebilirim. Tüm üyelere sunduğumuz raporun özellikle müfredattaki maddeler üzerinde somut değişiklikler önerdiğimiz kısmı ile ilgili uzun tartışmalar gerçekleşti.

Tartışmalar sırasında benim hissettiğim, komisyon üyelerinin birçoğunun evrimin müfredata yeniden hak ettiği şekilde konulması ile ilgili bir sorunları olmadığı yönündeydi. Talim Terbiye Kurulu üyelerinin de “evrim” ve “doğal seçim” sözcüklerinin müfredatta yer almaması koşuluyla önerdiğimiz değişikliklerin birçoğuna karşı çıkmamış olması, müfredatta ekip olarak raporumuzda yer alan değişiklik önerilerinin bazılarının kabul edileceğine yönelik bir umut oluşturdu. Ancak, demin bahsettiğim gibi toplantı ve görüşmelerimiz sonunda, oldukça çabalamamıza karşın “evrim” kelimesi ile ilgili olarak kurulu yeterince ikna edebildiğimizi sanmıyorum. Sanırım birkaç hafta içerisinde Bakanlık tarafından yeni müfredat programları açıklandığında, önerilerimizin ne kadar dikkate alınmış olduğunu göreceğiz.

Mehmet Somel: Komisyonda görevli MEB ve üniversite personelinin tavrı çok olumluydu; hem uzman hem öğretmen arkadaşlar toplantıya gelme-

mizden duyduklarını memnuniyeti belirttiler. Müfredatın bilimsel içeriği konusunda alt kademelerde şimdiye dek sessiz kalmış bir hassasiyet olduğu ve bunu güçlendirdiğimiz izlenimine kapıldım. Rapor biz gelmeden Bakanlık aracılığıyla kendilerine ulaştırılmıştı. Metni, özellikle taslak müfredata eklediğimiz öneri maddelerini çok faydalı bulduklarını söylediler.

Eleştirel Pedagoji: Raporunuzda Evrim Kuram’ını daha iyi anlatmanın ötesinde, şimdikinden farklı olarak daha erken bir dönemde, zorunlu eğitimin ilk yıllarından itibaren, anlatılmaya başlanmasını ve bu konuda yardımcı olabileceğinizi belirtmişsiniz. Bundan anladığımız aslında Bakanlıktan sadece Evrim Kuramı’nı müfredattan çıkartma kararını geri almasını değil, daha fazlasını da talep edtiniz. Bu talebi nasıl temellendirdiniz, neden Evrim Kuramı erken yaşta ve daha etkili anlatılmalı?

Mehmet Somel: Bunu şuna benzetebiliriz: Türkiye’de Cumhuriyet sistemini anlatırken bunu ezeli bir olgu olarak değil, tarihsel bir olgu olarak anlatıyorsunuz, 1920’den bahsediyorsunuz, 1923’ten, vs. Biyolojide de herhangi bir konuyu evrimsel çerçevede anlatmak olanaksız. Anlatsanız bile öğrenci bunu idrak edemeyecektir. Biyoloji doğayı açıklayan bir bilgi bütünü değil, sıkıcı bir ezber ders olacaktır.

Dünyada niye tüm canlıların hücreden oluştuğu, niye farklı türlerin olduğu, kalıtımın mekanizmaları, genetik hastalıklar, biyoçeşitliliğin neden önemli olduğu, bunların her birinin anlaşılması ve mantıklı şekilde öğrenci zihninde birleştirilmesi için evrimsel bir bakış açısı gerekiyor. Yeni müfredatta biyoçeşitlilik ve bunun korunması gibi konulara ağırlık verilmiş, ki bu çok güzel. Ama siz öğrencinin konunun önemini kavramasını istiyorsanız, yeni türlerin çok uzun zamanlarda evrildiğini ve bir kez yok olduktan sonra bunun geri dönüşünün olmadığını anlatmaya mecbursunuz. Ya da biyoteknolojinin önemini öğretiyorsanız, biyoteknolojide kullanılan model organizmalarla insanın farklı düzeylerdeki akrabalığını anlatmaya mecbursunuz. Evrimsiz bir yaşam bilimleri eğitimi kadar dogmatik ve anlamsız bir şey düşünemiyorum. Ne yazık ki yıllardır da ülkemizde bu yapılıyor, çünkü konu müfredatta 8. ve 12. sınıfların en sonunda ve yüzeysel olarak yer alıyordu. Ayrıca öğretmenlerimizin çoğu da ne yazık ki evrimsel

biyolojiyi üniversitelerinde öğrenmiyorlar, konuyu kendileri idrak etmemişler. Lisede birçok öğrencinin biyolojiden nefret etmesi hiç şaşırtıcı değil.

Çağatay Tavşanoğlu: Mehmet'in de belirttiği gibi en önemli nedeni evrimin müfredatta bir bütünlük sağlaması. Aslında ilköğretim beşinci sınıftan itibaren ortaöğretim 12. sınıfa kadar olan Fen ve Teknoloji ile Biyoloji ders müfredatlarının içeriklerine baktığınızda, genelden özele doğru ilerleyen tutarlı bir programla karşılaşıyorsunuz. Özellikle biyoçeşitlilik, küresel değişim vb. kavramların müfredatta yer alması gerçekten çok önemli. Ancak, eğer evrimsel biyolojinin birleştirici gücü olmaz ise, bu tutarlı program birden bire sadece ezber ile öğrenilecek ve birbirleri arasında bağlantı olmayan konulardan oluşan bir içeriğe dönüşüyor. Bu noktada, evrim aslında ilgili müfredatların tüm konularının temelinde yer alan bir harç gibi işlev görüyor. Eğer siz dünyanın ve türlerin değişebildiği algısını, mesela türlerin yok oluşları ve türlerin akrabalıklarını, ilköğretimde öğrencilere basit bir şekilde de olsa veremezseniz, ortaöğretime geldiklerine görecekleri adaptasyon, varyasyon, biyoçeşitlilik, antibiyotik direnci, yapay seçilim gibi kavramların öğrenciler tarafından doğru algılanabileceğinden emin olamazsınız. Benzer şekilde, ortaöğretim müfredatında yer alan tüm bu kavramlar doğal seçilim ve evrim ekseninde anlatılmaz ise, öğrencilerin bu kavramlar arasındaki ilişkileri anlaması mümkün değildir. Biyoloji toplumumuzdaki yaygın kanının aksine bir ezber dersi değildir ve ancak biyoloji konuları evrimsel biyoloji ekseninde anlatıldığında öğrenciler için bütünü daha kolay algılayabilecekleri bir ders haline gelecektir.

Eleştirel Pedagoji: *Farklı branşlardan öğretmenlere genel olarak evrimsel bakış açısını ve Evrim Kuramı'nı anlamak ve anlatmak için kullanabilecekleri alternatif kaynaklar önerebilir misiniz?*

Çağatay Tavşanoğlu: Evrim Ağacı isimli Türkçe bir site var, ağırlıklı olarak evrimsel biyoloji, ancak bunun haricinde doğa bilimleri ile ilgili çok sayıda popüler makale hazırlıyorlar, öğretmenlerin konu hakkında genel bilgi edinmesine yardımcı olabilir diye düşünüyorum. Ayrıca, orta vadede Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği olarak da doğrudan fen bilgisi ve biyoloji öğretmenlerin kullanımına yö-

nelik bir içerik geliştirme düşüncemiz var, umarım hayata geçirebiliriz.

Mehmet Somel: Bir de Evrimi Anlamak isimli yurtdışındaki bir sitenin çevirisi var, özellikle lise seviyesinde öğrencilere dönük temel kavramları anlatıyor.

Eleştirel Pedagoji: *MEB'in katkılar için askıya çıkardığı programlara gelen eleştiriler arasında Evrim Kuramı'nın müfredattan çıkarılmasının on binlerce mesajla en çok eleştirilen ikinci konu olduğunu duyduk. Evrimin müfredattan kaldırılması ile ilgili endişe duyanlara son söz olarak ne söylemek istersiniz?*

Çağatay Tavşanoğlu: Endişelerinde haklılar, ancak kimse umutsuzluğa kapılmasın derim. Evrim bir gerçek ve bu nedenle er ya da geç Türkiye'nin ilköğretim ve ortaöğretim müfredatlarında hak ettiği yeri alacaktır. Bu konularda çalışan onlarca akademisyeni bünyesinde barındıran bir dernek olarak da bu konunun takipçisi olacağımızı belirtiyim. Konunun önemi ve gerekliliği yetkililere, öğretmenlere ve halka kutuplaştırıcı ideolojik ve siyasi çatışmalara girmeden iyi bir şekilde anlatıldığı taktirde, mevcut kamuoyu baskısının sürmesi ve yetkililerin konuya daha objektif bakmalarının sağlanması ile evrim içeriği konusunda sınırlama olmayan ideal bir müfredata kavuşabileceğimizi düşünüyorum.

Mehmet Somel: Evet mesele bir tek evrim de değil, Türkiye'de müfredatı geliştirmemiz, ders kitaplarını geliştirmemiz, daha iyi öğretmen ve bilim insanı yetiştirmemiz gerekiyor. Bir bilim derneği olarak bunların tümünü sorumluluğumuz olarak görüyoruz. Tabii bazı hedefler görece yakın, bazıları uzak ve karmaşık, ama eninde sonunda sonuç alacağımıza ben de inanıyorum.

Son olarak, toplumsal konularda bugüne dek pasif duran akademisyen arkadaşları bu tip ortak çalışmaları takip etmeye ve katkı koymaya, yurtdışında çalışan meslektaşlarımızı ise Türkiye'ye gelmeye ve bu çabalarımıza katılmaya çağırıyorum.

Felsefe Yapmayı Olanaksızlaştıran Felsefe Programı Üzerine¹

“Felsefece düşünmek, başka türlü düşünmektir; gelenekle taşınanı, inanışlarla dayatılanı, alışkanlıklarla olağanlaşanı sorgulama cesaretini göstere bilmektir.” diyen Nermi Uygur, sorgulayıcı, özgür, eleştirel bir tutumla düşünme edimi olarak ifade eder felsefeyi. Sorgulama soru sormayı gerektirir. Ancak felsefi sorular sanıldığı gibi, durup dururken, ezbere sorulacak sorular değildir. Problem görebilen bir bakışı gerektiren sorulardır. Problem görebilen ve belirli durumlarda yapılması gerekeni kavrayan bakış, uygun bir eğitimle çeşitli derecelerde kazanılabilecek bir bakıştır. Böyle bir bakışı kazandırmaksa bir bütün olarak planlanmış **eğitim-den**, özellikle de; bireyin başkalarına ve olaylara kendi gözleri ile bakabilmesini, bağlantılı düşünebilmesini, bilme konusu yaptığı ‘şey’i bağlantıları içinde kavramasını, ait olduğu bütünde yerini görebilmesini her aşamasında amaç edinen bir **felsefe eğitiminin** beklenebilir. Felsefe eğitiminin bu amaçları göz önüne alındığında; felsefe eğitiminin sadece felsefecileri ve öğrencileri ilgilendirmediği aslında bütün olarak toplumu ilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan Felsefe Dersi Öğretim Programı titizlikle hazırlanmayı gerektirir.

Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarının yakın tarihine göz atıldığında; 1985 yılından 1993 yılına kadar geçerli olan programının içeriğinin *Felsefe Tarihi* şeklinde olduğu, 1993 yılında yapılan değişiklikle *Problem/Sorun Odaklı Sistematik Felsefe Programına* dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu programın içeriği çok yoğundur, eleştirilecek çok şeyi vardır. Fakat *Problem Odaklı* yaklaşımı nedeniyle kabul edilebilir durumdadır.

¹Felsefeciler Derneği’nin MEB’nin hazırladığı Felsefe Dersi Taslak Öğretim Programı üzerine yaptığı eleştiri info@felsefecilerderneği.org.tr

2009 yılında yeni bir Felsefe Dersi Öğretim Programı hazırlanmıştır ve biz dernek olarak bu programa farklı gerekçelerle karşı çıkmıştık. Tüm eleştirilerimize rağmen o dönemde kabul edilen program, *Problem Odaklı* olması bakımından şu anda hazırlanmakta olan taslak programa göre tercih edilebilir bir programdır. Şimdi ise; yeniden *Felsefe Tarihine* dönüştürülmüş bir program gündemdedir. Programın hangi gerekçe ile *Felsefe Tarihine* dönüştürüldüğüne ilişkin herhangi bir açıklama da bulunmamaktadır. Neden bu değişikliğe gerek duyuldu? Bu taslak hangi aşamalardan geçti? Öğretmen ve akademisyen olarak bu taslağı kimler hazırladı? Bu sorular cevapsız kalmaktadır.

Her program önemli ölçüde onu hazırlayanların, programın ilgili olduğu alana bakış tarzını yansıtır ve bu anlamda belli bir perspektif taşır. Dolayısıyla bakış açılarının sorunları programa da yansır. MEB tarafından hazırlanmış olan Felsefe Dersi Öğretim Program Taslağı, daha ilk bakışta belirli bir perspektiften kaynaklanan vahim sorunlar içermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bu sorunların başında -üstelik çok önemli ve temel olduğundan- bütün programa bir şekilde sirayet etmiş olan “**Felsefeye Problem/Sorun Odaklı değil, Tarih Odaklı bakılmış olması**” geliyor.

Oysa felsefe, baştan sona problem odaklıdır, problemlere dayanır. Yani felsefe problemle başlar ve probleme ilişkin sorular sorar. Felsefe soruları “nelik” ve “anlam” sorularıdır. Filozoflar, konu edindikleri kavramların neliğini, ne olduğunu, bu kavramların anlamlarını sorarlar. Deleuze’un da dediği gibi “Filozof kavram dostudur, felsefe de kavramlarla iş görür”. Sorgulayıcı, eleştirel bir tutum içinde düşünmeyi sürdüren filozof, ele aldığı kavrama ilişkin bütünsel bir kavrayış geliştirir. Bu nedenle felsefe, tek tek durumlardan hareket ettiği zamanlarda bile bunların ötesine geçerek “genel”i yakalamayı amaçlar. Örneğin, adaletin neliğini sorun edinen bir filozof, içinde yaşadığı toplumdaki kimi adaletsiz durumları göz önünde tutarak “adil olan” ile “adil olmayan”ın ne olduğunu söyleyebilmek için “genel olarak” adaletin ne olduğunu ortaya koymaya çalışır. Böylesi bütünlüklü bir kavrayış, felsefeye özgü bir kavrayıştır. Dolayısıyla, felsefe derslerinde öğrencinin felsefi tutum kaza-

nabilmesi için kavram analizleri ve felsefi sorularla yüz yüze gelmesi gerekir. Felsefi bilginin yapısını ortaya koyabilmek için; onun soru sorma biçimini göz önünde tutmak, filozofların ne türden sorular sorup bunlara nasıl yanıtlar verdiklerine, yani onların “felsefe yapma” biçimlerine bakmak gerekir.

Haliyle ilk defa felsefe dersiyle tanışacak olan öğrenci için, üstelik sadece haftada iki saatlik bir zamana sıkıştırılan dersin *Problem/Sorun Odaklı* olması zaruridir. *Problem Odaklı* felsefe eğitimi, öğrencinin derste aktif olması bakımından da zorunludur. *Felsefe Tarihi* üzerinden işlenecek bir ders öğrenciyi ezberciliğe götürür ve onun eleştirel bir tutum kazanmasını engeller.

Felsefe Dersi Öğretim Program Taslağında ilk bakışta göze çarpan bu **Tarihsel Yaklaşım** ve beraberinde getirdiği sorunlar, tüm program boyunca çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlara kısa kısa değinecek olursak;

- Yaşamın tüm alanlarını kapsaması ve kendine özgü bir sorgulama, düşünme biçimine sahip olması bakımından felsefe eğitiminin/öğretiminin önemi açıktır. Bu denli önemli bir eğitimin yüklü, sıkıştırılmış ve yoğun bir ders izleğiyle sınırlanması ise bir problemdir. Çoğunlukla felsefeyle yeni tanışan öğrencilerin, öncelikle felsefenin kendine özgü düşünme ve sorgulama tavrını kazanmaları için sistematik olarak hazırlanması gerekir. Bu anlamda önerilen yeni felsefe ders programının en temel sorunlarından biri ve belki de en önemlisi bu sistematik hazırlık içeriğine sahip olmamasıdır. Taslak programda hazırlık ve alıştırma dersleri olmaksızın doğrudan felsefe tarihinin belli başlı zor, ağır konuları içerisine dalınmıştır. Bu haliyle amaçlanan öğrenciye sadece bilgi vermek/felsefe tarihi bilgisini vermek gibi görünüyor. Bu da eleştirel düşünmeyi değil ezberci eğitimi destekleyen bir tavidir.
- Amaçlanan *Felsefe Tarihi* bilgisini öğrencilere kazandırmak adına; belirlenen kitapların ve kitaplardan seçilen bölümlerden oluşan okuma izleğinin de son derece zor ve yüklü olduğu görülmektedir. Yükseköğretim/Üniversite düzeyindeki öğrencilerin bile güçlüklerle anladığı ve

okuduğu bu metinlerin ortaöğretim düzeyinde okunması ve anlaşılması olanaksızdır.

- Ayrıca seçilen metinler çok uzun olduğundan, metinlerden alınacak kısımlar ibaresi kullanılmaktadır. Ancak bu kısımların neye göre alınacağı açık olarak belirtilmemektedir. Çoğunlukla felsefi metinler bütünlük arz ettiğinden, bütünden koparılacak parça bazen konuyu tümüyle yanlış anlamaya da neden olabilmektedir. Taslak programda bu tehlike göz ardı edilmiştir.
- Felsefe dersinin önemli işlevleri arasında, öğrencilerde merak uyandırma, kuşkucu tavır geliştirme, bağımsız ve yaratıcı düşünebilme potansiyelinin açığa çıkarılması olduğu bilinen bir gerçekliktir. Ancak hazırlanmış olan program bu gerçeği de yok saymıştır. Taslak programda kuşkuculuk hiç yer almamaktadır. Ayrıca özgür düşüncenin ve eleştirel bakışın geliştirilmesinin yolu da kuşkucu argümanların tanıtılmasından geçer.
- “Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında dile getirilen, öğretmenlerin ders materyallerinin dışında yapması gerekenlere ilişkin çalışmaların bu yoğun program içinde ne zaman yapılacağı anlaşılmamaktadır. Eğer öğretmen programda belirtilen materyallere bağlı kalmayacaksa bu yüklü materyal listesi ne için verilmiştir? Bu kadar yüklü bir programda ve oldukça sınırlı zamanda tüm bu beklentiler nasıl karşılanacaktır?
- Taslak programın kazanımları yeterince açık değildir. Örneğin; Platon’un “Sokrates’in Savunması” eserinden alınan bir metinden hareketle Sokrates’in bilgelik ve erdem anlayışının irdelenmesinin amacı ve öğrenciye ne/neler kazandıracağı belirsizdir. Programın özenli hazırlanmadığı, belli bir sistematikten yoksun olup gelişigüzel hazırlandığı görülmektedir.
- Felsefe Dersi Öğretim Program Taslağında İlkçağ, Ortaçağ gibi belli başlı dönemler için belirlenen ders süresi ile ders içeriğinin gerektirdiği süre örtüşmemektedir. İçeriğin ağır ve yüklü olduğu düşünülürse üniteler için belirlenen süre oldukça azdır. Bir kazanımın a maddesinde “Mezopotamya, Mısır, Çin ve Hint felsefesinin temel özellikleri ve problemleri üzerinde duru-

lur.” denilmekte, aynı kazanımın b maddesinde “Antik Yunan Felsefesinin temel özellikleri, maddi töz arayışı, değişim düşüncesi (Herakleitos, Parmenides), insan ve bilgi anlayışı ele alınır,” denilmektedir. Söz konusu kazanım işlenirken önce dört medeniyetin bilim, sanat, kozmoloji, mitoloji alanlarına değinilmesi, sonra bu alanların felsefe ile ilişkisinin kurulması, ondan sonra bilim, sanat, kozmoloji, mitoloji ve dinden farkının izah edilmesi, daha sonra bu alanların felsefeyle ilişkisine bakılması, ardından dört medeniyetin felsefeleri, felsefelerinin temel özellikleri ve problemlerinin ele alınması, onun ardından Antik Yunan Felsefesinin temel özellikleri, maddi töz arayışı, değişim düşüncesi (Herakleitos, Parmenides), insan ve bilgi anlayışı için İyonya Okulu (Thales, Anaximandros, Anaximenes) Pythagorasçılar, Elea Okulu (Parmenides, Zenon, Ksenophanes), Herakleitos, Empedokles, Anaxagoras, Demokritos, Sofistler (Protagoras, Gorgias vb.) Sokrates, Platon, Aristoteles, Epiküros, Stoacılık, Pyrrhon, Plotinos vb. araştırılması ve onların varlık, bilgi, insan, etik, siyaset, sanatla vb. ilgili felsefelerinin değerlendirilmesi beklenmektedir. Sıralanan bu filozofların hepsinin görüşleri problemlere dayanır. Bu yüzden her problemi sistematik incelemek gerekir. Uygulamayı ezbere değil anlamaya dönük yapsanız bile bir dönemlik süre yeterli değildir. Bu program kapsamı, içeriği, anlaşılabilirliği ve kavram bilgisi açılarından öğrenci seviyesinin çok üstündedir.

- Taslak programda her öğretim programında yer alması gereken ölçme ve değerlendirme aşamasına yer verilmemiştir. Ölçmenin ve değerlendirmenin nasıl yapılacağının, etkinliklerin değerlendirilmesinde hangi tekniklerden yararlanılacağının belirtilmemiş olması önemli bir eksikliktir
- Taslak programda; J.J.Rousseau, J.P Sartre gibi dünyaca tanınan önemli filozoflara yer verilmiyip felsefecilerin “zındık” olduğunu iddia eden Gazali ve Kınalızade Ali gibi ilahiyatçılara yer verilmiş olmasını, ayrıca 19. ve 20 yüzyıllara damgasını vuran sosyalizm, komünizm, anarşizm -ki eski programda yer almalarına rağmen- gibi ideolojilere yer verilmeyip de liberalizme

yer verilmiş olmasını çok masumane bir tavır olarak yorumlamak mümkün değildir. Programı hazırlayanların sadece “belli görüşlere/filozoflara” yer vermeleri, programı hazırlarken nesnel bir tavır içinde olmadıklarının göstergesidir. Sadece “belli görüşler”in programda yer alması evrensel bir disiplin olan felsefeyi sadece “o belli bakış” açısına sıkıştırmak demektir ki bu da felsefenin özüne ters düşen sorunlu bir yaklaşımdır.

Sonuç olarak: Felsefe derslerinin, sağlıklı ve verimli işlenmesini hedefleyen bir Felsefe Dersi Öğretim Programının temel ve ilk adımı/ilkesi; öğrencileri felsefenin temel kavramları, temel sorunları ile tanıştırmak ve onların felsefenin temel alanlarına/disiplinlerine ilişkin sorgulama yapmalarına olanak tanımak olmalıdır. Bu bağlamda öğrencilerin sistematik alıştırmalar yapmaları gereklidir. Söz konusu genel ve sistematik alıştırmalarda kullanılacak materyallerin de felsefeye giriş ya da felsefe yapmaya teşvik edici metinlerden seçilmiş olması gerekir. Bu amaç doğrultusunda felsefeye giriş kitaplarının yanı sıra öyküler, felsefe oyunları, drama çalışmaları, animasyonlar ve çeşitli görselleri içeren kitaplar da kullanılabilir.

İkinci adımda, temel kavramların ve soruların öncülüğünde kavramsal ve diyalektik düşünme pratiklerini geliştirmeye yönelik uygulamalar hedeflenmelidir. Öğrencilere tekil örneklerden yola çıkılarak bir şeyin kavramına yani tümele doğru geçişin yolları gösterilmelidir. Gündelik örneklerle herkes için geçerli düşünme ilkelerinin olanaklılığı sorgulatılmalıdır ki bu felsefenin olmazsa olmaz ilkesi “evrensellik” ilkesi için şarttır.

Üçüncü adımda da, tüm bu pratikler ve çalışmalarla hazırlanmış olan öğrencileri felsefe tarihine ilişkin bilgilerle/görüşlerle tanıştırmak, bu bilgilerin kendi yaşamlarındaki karşılığını sorgulatmayı hedeflemelidir. Bu hedef doğrultusunda amacın ezber olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Her aşamada asıl amacın felsefi düşünme becerisini kazandırmak olduğu asla unutulmamalıdır. Kant’ın ifade ettiği gibi “*felsefe değil, felsefe yapmak öğretilmelidir.*”

Lars Von Trier ve Kierkegaard'da İnanç, Haz ve Ödev

Didem Gamze Dinç

Etik ve ahlak her ne kadar benzer kavramlar gibi görünse de, aslında birbirlerinden çok farklıdır. Kierkegaard'a göre ahlak, temelde toplum için iyi insan olma fikri, etik ise kişinin kendisi için iyi bir yaşam sürmesi fikri üzerine kuruludur.

Fedakarlık (*sacrifice*) ve kendini feda etme (*self-sacrifice*) olgusu, *Korku ve Titreme*'de İbrahim peygamber ve kurban etmeye niyetlendiği oğlu İshak meseli etrafında Kierkegaard'ın (2015) etik ve ahlak dolayımında temel izleğini oluşturur. Etik ve ahlak her ne kadar benzer kavramlar gibi görünse de, aslında birbirlerinden çok farklıdır. Kierkegaard'a göre ahlak, temelde toplum için iyi insan olma fikri, etik ise kişinin kendisi için iyi bir yaşam sürmesi fikri üzerine kuruludur. Ahlak geleneği başkalarına ahlaken nasıl davranılacağına odaklanır ve âdetleşen normlar üzerine inşa edilmiştir. Oysa etik odak noktasını iyi insandan iyi yaşama çevirmiştir. Buna göre insan başkalarına değil, kendine karşı sorumludur. İşte varoluşçuluğun çıkış noktası da tam olarak budur. İnsan, topluma ya da dinlere karşı değil, kendine karşı sorumludur ve onun, dünyanın absürlüğü (burada absürd, Kierkegaard'ınkinden farklı olarak dünyanın ve insan yaşamının anlamsızlığını imler) karşısında aldığı tavır, yaşamın bizatihi kendisini belirleyen biricik şeydir.

Yukarıdaki bağlamda Lars von Trier'in karakterlerinin çoğunun varoluşçu olduğu söylenebilir. Kierkegaard'ın varoluş alanlarına baktığımızda karşımıza üç tür varoluş alanı çıkar: dinsel varoluş alanı, estetik varoluş alanı ve etik varoluş alanı (Çelebi, 2011: 73). Bu varoluş alanlarının temel kavramları sırasıyla inanç, haz ve ödevdir. Bu yazıda Kierkegaard ve varoluşçuluğu bağlamında Lars von Trier'in üç filmi, söz konusu üç temel kavram izleğinde irdelenecektir: inanç izleğinde *Dalgaları Aşmak* (*Breaking the Waves*), haz izleğinde *İtiraf I-II* (*Nymphomaniac I-II*) ve ödev izleğinde *Karanlıkta Dans* (*Dancer in the Dark*).

Lars von Trier'in *Dalgaları Aşmak* (*Breaking the Waves*) adlı filminin başkarakteri Bess, modern zamanlarda eşine az rastlanır türden, absürde inanan bir masumiyeti temsil eder. Burada absürd sözcü-

güyle kastedilen Camus ve Sartre'in absürdünden farklı olarak teolojik bağlamda absürde inanmaktadır. Dinler büyük ölçüde mucizelere içkindir ve bu açıdan akıldan ziyade inancın nesnesidirler. Akıl (rasyonel olan) ile din (mucizevi olan) yani diğer bir deyişle absürd arasında bir uçurum vardır. İşte bu uçurumu birey Kierkegaard'a göre akıldan (*raison*) tanrısal/mucizevi olana yani absürde bir köprü kurulamadığından ancak sıçramayla (*springet*), ki bu sıçrama inançtır, aşar (2015: 130).

Dalgaları Aşmak'a geri dönecek olursak Bess, klinik psikolojik sorunlu bir geçmişi olan, saflık derecesindeki masumiyetiyle istismara açık güzel bir kadındır. İçinde büyüdüğü katı Kalvinist cemaat ve ailesi, onun âşık olduğu ateist petrol işçisiyle (Jan) evlenmesine ilk başta karşı çıksa da, sonunda razı olurlar. Yalnızca aşk ve tanrı ekseninde yaşayan Bess'in kırılgan yapısı, Jan'ın işi gereği uzun süreli evden uzak kalmasına bir türlü alışamaz ve sürekli kocasının eve gelmesi için dua eder durur. Duası kabul olur ve kocası eve hiç beklenmedik bir zamanda döner fakat geçirdiği ağır iş kazası sonucu felç olmuştur ve hayatta kalma ihtimali düşüktür. Bess, bu duruma dua ederek kendisinin sebep olduğunu düşünür. Doktorların kendisine bir daha iyileşemeyeceğini söylemesinin üzerine Jan, Bess'e kendisinden ona artık bir fayda gelmeyeceğini, gidip başka erkeklerle birlikte olmasını, ancak böyle hayatta kalabileceğini ve mutlu olacağını söyler. Ölüm döşeğindeki kocasının hayatta kalmasının tek yolunun kendisini başka erkeklerle birlikte olmak suretiyle feda etmesiyle mümkün olduğuna, bunun aynı zamanda tanrının iradesi olduğuna, diğer bir deyişle absürde gerçekten inanır. Kendisi tanrı katında ne kadar çok günah işlerse, tanrı kocasına o derece merhamet ederek yaşamını bağışlayacaktır. Kocasına olan aşkına ve sadakatine rağmen kendi iradesinden vazgeçerek bedenini ve ruhunu tanrısal iradeye, absürde teslim eder; kocasını, onun kurtuluşu için onlarca erkekle aldatır, bedenini diğer erkeklere sunarken kendini kurban ederek (*self-sacrifice*, von Trier'in filmlerinde epey kafa yorduğu bir temadır) onun hayatta kalmasını sağlar. Bu noktada Kierkegaard'ı hatırlayacak

olursak bir insan diğerini kötülüğün yardımıyla da bir anlamda kurtuluşa erdirebilir. Söz konusu filmde ise kötülük, günah olandır. Absürde gerçekten inanmak, rasyonel insan (*homo sapiens*) için dünyanın en zor işidir; belki de bu yüzden "İnanmak için bir kolumu verirdim" demiş vakti zamanında bir yazar (Böyle düşünen bir yazarı bugün İslamcı kesimin kendine bayrak edinmesi de ayrıca bir absürd örneğidir!). Saf inancının kurbanı olan Bess işlediği bütün günahlara(!) rağmen kötü bir insan değildir ve sonuçta Bess dinsel varoluş alanında inancıyla kendi ölümü pahasına kocasının hayatını mucizevi bir biçimde kurtarmayı başarır.

İtiraf I-II'de (*Nymphomaniac I-II*) haz peşinde koşan bir seks bağımlısının yaşamöyküsünü estetik varoluş alanında izleriz. Filmin başkarakteri Joe hazzı temsil ederken, onun itiraflarını dinleyen Yahudi Seligman ise tam bir bibliyofil estet olarak Joe'nun anlattığı öz-yaşam öykülerine kendi estetik platformuyla adeta bir arka fon oluşturur. Joe, edebiyat dünyasından alışkın olduğumuz o hep erkek varoluşçu karakterlerin (örn. Kafka'nın Gregor Samsa'sı, Camus'nün Mersault'su, Oğuz Atay'ın Turgut Özen'i vs.) aksine kadın bir varoluşçu karakterdir ve kadınlığını kadınlık üzerinden ödediği bedellerle (örn. annelik, eş olma, cinsel serbestliğinden ötürü toplumca cezalandırılma vb.) yaşayarak gerçekleştirir. Filmde seks bağımlısı bir kadın, diğer kadınlar ve toplum için bir tehdit oluşturur. Bu durumu tersinden okuyacak olursak, filmin örtük mesajının seks bağımlısı bir erkeğin toplum için bir tehdit oluşturmadığı ve hatta bu durumun normal/tabiî karşılandığı sonucuna ulaşabiliriz. Joe, tedaviyi yani bağımlılığından kurtulmayı reddederken aslında bir bakıma toplumun bütün yerleşik normlarını da reddeder. Başkalarının (toplumun) istediği, önerdiği gibi (ki Kierkegaard'a göre ahlak bizden tam olarak bunu ister) değil, kendi istediği gibi yaşar (bkz. yukarıda değinilen etik) ve bir kadın olarak bunun karşılığında bütün bedelleri öderken iradesini asla diğerlerine teslim etmez.

Kendi arzularının peşinden koşmayı annelik görevlerine yeğleyerek (filmde bu tercih çocuk ihmali

[*child neglect*: bir tür çocuk istismarı] ile verilir ve tıpkı *Anti-Christ*'deki gibi bize yönetmenin kadın düşmanlığını sorgulatan bir tercihtir) kocasını ve oğlunu terk eder. İki-üç yaşlarında bir çocuğun annesi tarafından sırf haz peşinde koşabilmek için terk edilmesi, her ne kadar gerçekten zalimce ve kabul edilemez olsa da aslında burada von Trier'in Seligman'ın ağzından vermeye çalıştığı mesaj, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve toplumun ikiyüzlülüğünü eleştiren radikal bir feminist mesajdır. Dünyada belki her gün onlarca bebek babaları tarafından terkedilirken ve bu durum toplumlar tarafından nerdeyse kanıksanmışken, bir bebeğin annesi tarafından kendi istediği hayatı yaşayabilmek için terkedilmesi bize/sinema izleyicisine aşırı zalimce ve kabul edilemez gelir. Bu durum büyük ölçüde toplumun kadının annelik görevinin altını kalın çizgilerle çizip onu 'kutsal' addederek erkeğin babalık görevini ise olmazsa olmaz, vazgeçilmez bir şey olarak görmemesinden, ebeveynlik açısından kadının sırtına çok daha ağır bir yük yüklemesinden kaynaklanır. Bu bağlamda Kierkegaard'ın dediği gibi bireyin aynı anda bütün varoluş alanlarında (estetik varoluş, etik varoluş ve dinsel varoluş) veya bu alanların ikisinde var olamadığını hatırlamak gerekir (Çelebi, 2011: 73). Joe, ya görev eksenli etik varoluşu (annelik görevi) ya da haz eksenli estetik varoluşu (nymphomania) seçecektir. Tercihini ikincisinden yana kullanır. Bu tercihi neden yaptığı sorusuna cevabı bırakalım Kierkegaard versin:

Estetikçi, bütün gücünü haz olanaklarını değerlendirmekte kullanmaktadır. Estetik varoluş alanı, estetikçi kişinin doğal isteklerinin güdümüne girmesiyle başlar. Estetikçi, cinsellik ve açlık gibi fiziksel dürtülerin doyurulmasından daha fazlasını istemektedir. Burada temelde olan hazzın değerinin kişinin estetik alanda ilerlemesiyle nitelik değişmesidir. Burada artık esas olan bir şeyden haz almak değil, hazzı onun getirdiği Tin'le birlikte yaşamaktır... Buna göre haz, bir ihtiyaçtan yaşam tarzına dönüşmüş ve yaşamın merkezine konumlanmıştır. O zaman şunu söyleyebiliriz ki haz bu alanın temel değeridir. Varoluş aşamasının bu alanında olan birey hazzı ister

ve isteklerinin güdümüne girer. Burada estetikçi bireyde hazzı karşı tatmin olmayan bir güdülenme, bir istek vardır. Ve bu bireyde hiç sona ermeyen, hep daha fazlasını isteyen bir durumdadır. Estetik bireyin amacı yaşamdan zevk almak ve hazzı yaşamın temel değeri haline getirmektir. Estetik alandaki birey için esas olan hazzı elde etmekten çok onun peşinden koşmaktır. Çünkü estetik birey hazzı elde edince haz ortadan kalkmaktadır. Oysa estetik bireyin istekleri hiç bitmemektedir (Kierkegaard'dan aktaran Çelebi, 2015: 74).

Son olarak *Karanlıkta Dans*'a etik varoluş alanı içinde ödev izleğinde bakalım. Filmin başkarakteri Selma, görme yetisi giderek bozulan Çekoslovakya'lı bir göçmen işçidir. Çalıştığı fabrikadan kazandığı bütün parayı, kendisi gibi görme yetisi zamanla giderek bozulacak ve nihayetinde kör olacak oğlunun ameliyatı için biriktirmektedir. Ev sahibi, komşusu ve aynı zamanda arkadaşları olan Amerikalı Linda ve Bill çiftinin kiralık karavanlarında yoksulluk içinde yaşamaktadır. Polis olan Bill, karısını rahat yaşatabilmek ve mutlu edebilmek için sürekli borçlanarak yaşadıkları evi ipotek ettirmiştir ve bu durumdan karısının haberi yoktur. Selma ise yakında kör olacaktır ve bu durumu herkesten saklar. Bir gece karavanda Selma ve Bill birbirleriyle sırlarını paylaşırlar ve birbirlerine sırlarını kimseye söylememek üzere söz verirler. Bill Selma'dan borç ister fakat Selma reddeder. Bunun üzerine Bill, bankaya borcunu ödeyebilmek için artık görme yetisini tamamen yitirmiş Selma'nın parasını çalar. Evde sakladığı paranın çalındığını öğrenen Selma durumu bildirmek için doğrudan Bill ve Linda'ya gider. Eve gittiğinde Linda ona Bill'in kendisine her şeyi anlattığını, ilişkileri olduğunu öğrendiğini söyler ve evden kovar. Bu sırada Selma Bill'in yanına gidip parasını ister. Bill, Linda'ya seslenerek polis çağırmasını ve Selma'nın Bill ve Linda'ya ait parayı çalmaya çalıştığını söyler. Linda koşarak evden uzaklaşırken Bill Selma'ya kendisini öldürmesi için yalvarır ve parasını geri alabilmesinin ve oğlunu ameliyat ettirebilmesinin tek yolunun bu olduğunu söyler. Bill'i onun zorlaması ve fiziksel yardımıyla öldüren Selma (çünkü

Selma kördür ve nereye ateş edeceğini bilemez) polise yakalanmadan önce oğlunun ameliyat parasını bir şekilde hastaneye yetiştirir ve sonrasında idam cezasına çarptırılır. Darağacında bile Bill'i ele vermez ve kendini feda ederek oğlunu kurtarır. Etik varoluşu içinde görevini tamamlamış olmanın huzuruyla (darağacında oğlunun gözlerinin açıldığı haberini alır) ölüme gider.

Kierkegaard'a göre birey etik varoluş alanında daha yüksek bir bilince, farkındalığa sahiptir ve sonucu ne olursa olsun şuurlu bir biçimde seçmeye yönelir (2011: 76). Bu noktada *Nymphomaniac* filmindeki gibi estetik varoluş alanında karşımıza çıkan sorumluluktan kaçma durumu yerini ödev duygusuna bırakır çünkü etik alanın ödev ve sorumluluktan başka amacı yoktur. Joe'nun aksine Selma yalnızca oğluna karşı olan ödev ve sorumluluğu için yaşar ve hatta bunun için aşkı bile reddeder. Kendisine ilan-ı aşk eden Jeff'e bu tür şeyler için vakti olmadığını, çalışıp para biriktirmesi gerektiğini söyler. Etik varoluş alanındaki kişi için sorumluluk tanrıya değil, topluma ve onun bireylerine karşıdır. Amaç, bu sorumlulukları yerine getirerek bireyin kendi benliğini oluşturmasıdır. Etik varoluş alanındaki Selma, Bess'in aksine (tinsel anlamda) tanrıyla pek ilişkiye girmez; onun için sadece etik yani oğluna olan sorumluluğu kutsaldır. Çünkü etikle din her zaman bağdaşmaz ve *Korku ve Titreme*'de Kierkegaard tam olarak bu ikilemi anlatmaya çalışmıştır. Kierkegaard bu durumu "etik sorumluluklar alanıdır ancak gerçek sorumluluk kişinin kendini seçmesi (özgür irade) ve ben olma ödevini yerine getirmesi sorumluluğudur" şeklinde ifade eder (Taşdelen'den aktaran Çelebi, 2011: 77). Özetle *Nymphomaniac* örneğinde gördüğümüz gibi estetik varoluş alanında doğal itkilerinin esiri olan ve sorumluluk kavramına sahip olmayan birey, etik varoluş alanında ödevini yerine getirme sorumluluğu üstlenmektedir.

Sonuç olarak Kierkegaard'ın felsefeyle anlatmaya çalıştığı şeyi von Trier bir bakıma sinemayla anlatmıştır diyebiliriz. Her ne kadar bu yazıda değinilmese de, Soren Kierkegaard'ın meşhur "İn-

sanda iyi olan ne varsa acı ondan doğmuştur" aforizmasının sinemada adeta sağlamasını yapar von Trier. 2011'de "Hitler'i anlıyorum" dediği için Cannes'dan kovulan von Trier festivalde bir provokasyona imza atar ve belki de bu sözünüle yapmaya çalıştığı şeyin amacı da zaten budur. Bir söyleşisinde "bir provokasyonun amacı insanları düşünmeye sevk etmektir; eğer insanları provoke ederseniz, onlara kendi düşüncelerini açıklama olanağını verirsiniz" demiştir. Hitler empatisiyle kastı sadece varoluşsal bir arkeolojik kazı ise saygıyı hak etmekle birlikte, von Trier bu provokasyon işini keşke sadece filmleriyle sınırlandırsaymış dememek elde değil gibi görünüyör.

Kaynakça

- Bainbridge, C. (2007). *The Cinema of Lars von Trier: authenticity and artifice*. London, New York: Wallflower Press.
- Çelebi, V. (2011). "Kierkegaard'ın Varoluşçuluk Felsefesi ve Varoluş Evreleri". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Sayı: 18. sf. 69-86
- Kierkegaard, S. (2015). *Korku ve Titreme*. Çev. Nur Beier. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Stevenson, J. (2005). *Lars von Trier*. Çev. Begüm Kovulmaz. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Duygusal Emek

Hasan Hüseyin Aksoy

Marksist literatürden yararlanılarak dile getirilen ve ortaya çıkarılmasına özellikle Marx'ın “*gerçek içerilme*” (real subsumption) ve *kısmi içerilme* (formal subsumption) (Akalın, 2007) kavramlarının başlama noktası olduğu bir kavram olan *duygusal emek*, çalışanların çalışma sırasında duygularını kontrol etmek ya da düzenlemek için gösterdikleri çabayı anlatmak için kullanılmaktadır.

Duygusal emek (emotional labor) kavramının erken dönem ilk tartışma ve tanımlaması Arlie Hochschild'in (1983) “Yönetilen Kalpler: İnsan Duygularının Ticarileşmesi” (*The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*) adlı çalışmasında yer almıştır. Hochschild, havayolu şirketlerindeki kabin ekipleri çalışanlarından müşterilere kendilerini güvende hissettirmek için uçağa gelişlerinde ve diğer karşılaşma zamanlarında sürekli olarak gülümsemelerinin beklenmesini ve bu amaçla özel eğitimlere alınmalarının çalışanlar üzerindeki etkilerini incelemeye alır. Bu çalışmada *duygu* (emotion) emeğin bir parçası ve bir üretim girdisi olarak ele alınmaktadır. Hochschild (1983) çalışanların “*duygusal emek*” olarak tanımlanabilecek, işyerlerindeki duygusal eylemlerine ışık tutan bir öncü olarak anılmaktadır.

“*Duygu*”yu tanımlamada çeşitli güçlükler bulunduğu gibi, tanımlamada biyolojik, psikolojik ve sosyal davranışçı, sosyolojik, antropolojik, artistik ve estetik, kültürel, ekonomik ve siyasal yaklaşımlar bu tanımlar arasındaki farklılığın kaynağı olmuştur. Öte yandan, Sara Ahmed'e (2004/2015) göre duygular psikolojik modelin aksine kültürel politikanın parçasıdır. Ahmed, duyguların sosyallığının içsel ve dışsal kaynağı arasındaki farka dikkat çeker ve duyguların içsellığının bir insanda var olan duygunun başkaları ya da nesnelere doğru hareket etmesini, içten dışa doğru hareketi “içten dışa” duygu modeli olarak adlandırır. (2015, 18). Öte yandan bu modeli eleştirir ve duyguları psikolojik durumlar yerine toplumsal ve kültürel pratikler olarak algılayan sosyolog ve antropologlara katılır. Ayrıca, özellikle queer ve feminist araştırmacıların duyguların politika için “önemli” olduk-

larını kendisine gösterdiğini de belirtmektedir.

Duygusal emek kavramı eğitim alanında yapılan çalışmalarda da gündeme gelmeye başlamaktadır. (Aksoy, 2011). Ancak gerçekleştirilen çalışmaların tamamının belirli bir tarihsel bağlam ve bütünlük içerdiğini düşünmek mümkün değildir. *Duygusal emek* eğitim çalışanlarının da işlerinde harcadıkları emeğin bir parçası olabilmektedir. Özellikle özel öğretim kurumlarında, öğretmenlerin velilere göstermeleri gereken davranışların belirli kalıplar çerçevesinde dile getirilmesi ve öğretmenlerden kendi içlerinden gelmeyen bu davranışları, jestleri, mimikleri göstermelerinin beklenmesi, gülümsemekten tutun belirli söz kalıplarını kullanmaya kadar uzanan bir davranış örüntüsü talebi, sadece bedensel ya da bilişsel değil duygusal emeği de gerektirmektedir. Burada ortaya çıkan durum, duygusal emek talebinin öğretmenin kendi duygularına yabancılaşmasına yol açtığıdır. Mesleklerini yerine getirirken duygularını olumlu ya da olumsuz bir yönde değiştirerek düzenlemek zorunda kalan öğretmenin *duygusal yabancılaşma* yaşadığı söylenebilir. Bu noktada, Marksist *yabancılaşma* kavramının, eğitim çalışanlarında ya da diğer hizmet kesimi çalışanlarında *duygusal emek* kavramının ortaya çıkardığı güçlükleri anlamak bakımından yol gösterici olacağı söylenebilir.

Bu konuda diğer kolaylaştırıcı tarihsel kavram da, başta dile getirildiği gibi, “*biçimsel ve gerçek içerilme*”dir.

Kaynaklar

- Ahmed, Sara (2004/2015). *Duyguların Kültürel Politikası* [*The Cultural Politics of Emotion*]. Çev. S. Koçmut. İstanbul, Sel yayıncılık. (İlk basımı 2004)
- Akalın, Ayşe (Mayıs, 2007): *Duygulanım ve Duygulanımsal Emek Üzerine Notlar*. *Birikim Sosyalist Kültür Dergisi*: 114-121.
- Aksoy, H. H. (2012) A Review of Emotion Related Research on Organization Educational Issues in Turkey. *Paragrana. Internationale Zeitschrift für Historische Anthropologie. Emotionen in Einer Transkulturellen Welt*. Volume 20, Issue 2. pp. 266-278.
- Hochschild, Arlie Russell (2003): *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press (ilk basımı 1983).

İsmail Aydın

Bir Misyoner Okulu; Bursa Amerikan Kız Koleji- (II)

1928 yılında Türkiye’de yayınlanan gazetele-
rin sayfalarını süsleyen bir haber büyük san-
sasyon yaratır. Habere göre Bursa Amerikan
Kolejinde okuyan dört kız öğrenci Tanassur
etmiştir.

Tanassur, dinden dönme, din değiştirme anla-
mına gelse de genellikle Müslüman bir bireyin
dinini değiştirerek Hristiyanlığa geçmesi ola-
rak tanımlanabilir.

Bu olay henüz beş yaşında olan Cumhuri-
yeti ve onun “efsanevi” Maarif Vekili Mustafa
Necati’yi de bir hayli uğraştıracak ve sonuçta
Bursa Amerikan Kolejinin kapatılmasına ne-
den olacaktır.

Bursa’da Amerikan Protestan misyonu 1834
yılında kurulmuştur. Bursa’da Türklerden baş-
ka Rum, Ermeni Boşnak, Arnavut, Çerkes ve
Yahudiler yaşamaktadır. 1865’te Bursa’nın nü-
fusu 240 bindir ve nüfusun 150 binden fazlası
Türk’tür.

Yazımıza konu olan Bursa Amerikan Kız Kole-
ji, Meşrutiyetin ilk kez ilan edildiği 1876 yılında
kurulmuş, İnas (kız) Mektebi adıyla kayıtlara
geçmiştir.

Okulda genellikle Rum ve Ermeni kızlar eği-
tim görürken 38 yıl boyunca Türk kökenli kızlar
okula kayıt olmamıştır. Rum kızlar okula çok
ilgi göstermiş ve okulda öğretmen yardımcılar
olarak çalışmışlar, bazıları papaz eşi ve yar-
dımcısı olmuştur. Yatılı okulda Rumlar, gün-
düzü kısımda Ermeni öğrenciler bulunmak-
tadır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra okula
Türk öğrenciler kaydolmuşlardır.

Öğrencilere Rumca, Türkçe, Ermenice, Fran-
sızca ve İngilizce beş dilde eğitim verilmiş,
bunun yanında mesleki eğitim verilerek kızla-
ra el işleri öğretilmiştir. Okuldaki üst sınıflarda

Cebir, Coğrafya, İngilizce, Nebatat, Hendese,
Hesap ve Rumca dersleri okutulmaktaydı.
1926’dan itibaren okulda Türkçe, Türk Tarihi,
Türkiye Coğrafyası okutulmaya başlanmıştır.

Okulda Türkçe dersleri Türk öğretmenler ta-
rafından verilmektedir. Bu okulda Türkçe öğ-
retmenliği yapan Behice Hanım, misyonerlik
faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve okuldan ay-
rılmıştır.

Bursa Amerikan Kolejinde öğrenim gören ve
yaşları 16 ile 18 arasında değişen 4 Türk ve
Müslüman öğrenci Tanassur etmiş, Hristiyan
olmuş, Protestan mezhebini kabul etmişlerdir.

31 Ocak 1928 tarihli Vakit Gazetesinde tanas-
surlaşma hadisesine maruz kalan bu öğrenci-
lerin künyeleri şu şekilde verilmektedir:

Balıkesir Askeri Kalem Reisi Miralay (Al-
bay) Talat Bey’in kızı Seniha Talat, Mütakaid
(emekli) Yüzbaşı Rıza Bey’in kızları Kamuran
ve Nemika Rıza, Kardeş Gazetesi sahibi Vasıf
Necdet Bey’in kızı Madalet Necdet.

Olayın duyulmasının ardından Maarif Vekili
Mustafa Necati olayla bizzat ilgilenmiş, telgraf-
larla bilgi almaya çalışmıştır. 26 Ocak 1928 ta-
rihli Cumhuriyet Gazetesinin bu olayı yazması
üzerine tanassurlaşma hadisesi gün yüzüne
çıkıştır. Gazete hadiseyi “Mektep Değil Mef-
sedet Ocağı” başlığıyla şu şekilde aktarmak-
tadır:

“Bursa’daki Amerikan mektebinde kızlarımızı
Protestan yapmak için ne dalavereler dönmüş,
ne tuzaklar kurulmuş?

Tanassur eden Kamran Hanımın pederi Rıza
Bey, Muhtac-ı himaye görüldüğünden Sed-
başı Amerikan Mektebi ittisalindeki fabrikada
müdür sıfatıyla istihdam edilmektedir. Rıza
Beyin kızı Kâmrân Hanım da kolejde kâtiplik
vazifesini ifa etmektedir. Kâmrân Hanım bu
suretle mektep idaresiyle mütemadi temasla-
rı neticesinde yavaş yavaş tanassur etmiş ve
bundan sonra küçük kardeşini de az bir ücretle
mektebe kabul ettirmiştir. Türkün dini ve mil-

li günlerine hiç ehemmiyet vermeyen mektep idaresi Pazar, yortu ve yılbaşı gibi günlerde Türk çocuklarına yeni elbiseler giydirmekte ve çocukları merasim-i diniye iştirak ettirmektedir. Ezcümle elyevm Maraş'ta mühendis bulunan Abdülhamit Bey'in kerimesine Protestanlık resmen teklif olunmuştur. Mektep idaresi ailesinin kudret-i maliyesi düşkün bulunan talebeye Hazreti İsa'ya dua etmesini, dua edecek olurlarsa her muradına ereceği kanaatini yavaş yavaş aşılarmıştır. Bundan sonra ekanim-i selase (Hristiyanlığın Baba, Oğul ve Ruh-ül Kudüsten ibaret olduğu inancı) düsturlarını ihtiva eden kitaplar Mis'ler tarafından talebeye hediye ve hatıra olarak tevzi edilmiştir. Talebe yemek vesaire zamanlarda daima dinledikleri duaların bilahare İncil'den parçalar olduğunu anlamışlardır.”

28 Ocak tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yer alan habere göre Bursa Maarif Müdüriyeti şu açıklamayı yapmıştır: “Bursa olayı nede niyle okula gönderilen Necip Bey, imam değildir. Maarif Vekaleti'nden emir geldi. Maarif Vekaleti'nden gelen emir üzerine orta mektep- le lise kısmı ayrılacaktır.”

30 Ocak 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde “Bursa'daki Tanassur Hadiseleri Nasıl Anlaşıldı?” başlıklı haber göze çarpmaktadır.

“Uyanık Yavrular Kulübü”

Amerikan Mektebinde iyi kalpli yavruların gizli bir kulüp kurmuşlar ve Protestanlıkla mücadele etmeye başlamışlardır. 12 kişilik bu kulüp üyeleri tanassurlaşan bir kızın hatıra defterini yatağının altından çalarak Türk öğretmenlere vermişlerdir. Defterde İsa'yı ve Protestanlığı öven yazı ve desenler tespit edilmiştir. Bu milli seciyesi yüksek kızlarımızın sayesinde bu hadise ortaya çıkarılmıştır. 12 kişilik bu grup bidayetinde “Fahri Grup” sonraları da “Uyanık Yavrular Kulübü” adını almışlardır. Parola olarak “EY” (uyanık yavruların baş harfleri) harflerini kullanmışlardır. Bu yavrular okuldaki Protestan faaliyetlerini gizli hafiyeleler gibi izlemiş, delil toplamış, bu kızların İncil okuduklarını tespit etmişlerdir.

Uyanık Yavrular Kulübü üyeleri

31 Ocak 1928 tarihli gazete haberlerine göre yapılan soruşturmalar sonucunda Bursa Amerikan Koleji Maarif Vekaleti tarafından kapatılmış, Amerikalı muallimler de mahkemeye sevk edilmişlerdir.

Mahkeme Başlıyor

Mahkemeye sevk edilen üç kadın öğretmenin fotoğrafları dönemin gazetelerinde “Mis’lerin Davası Başladı” başlığıyla yer almıştır.

6 Mart 1928 tarihli İkdâm Gazetesi “Bursa’daki Mislerin Muhakemesine Devam Edildi” başlığı altında şu bilgileri aktaracaktır:

Kolejin Amerikalı Öğretmenleri

“Mahkeme çok heyecanlı olmuştur. Dinlenen şahitlerin hepsi de mahkemede dini telkinat yapılmakta olduğunu söylemişlerdir. Amerikalıların muhakemesine bu gün de devam edilmiştir. Mahkeme salonu saat 12’den itibaren dolmuştur. Bu meyanda Amerikalı gazeteciler, sabık hanımlar ve talebeler vardı. Halk taşıyordu. Bir polis memuru da görevlendirilmişti. Mahkemeye saat 13.30’da başlandı. Şahit olarak muallim Muhtar Bey dinlendi. Diğer şahitler dinlendi....Mahkeme Nisan ayının ikisine ertelendi....”

Bu üç kadın öğretmen üçer gün hapis ve üçer lira para cezasına çarptırılmışlardır (5 Mayıs 1929). Aslında bu kadın öğretmenler daha

önce ülkeyi ter ettiklerinden verilen cezalar “görünüştü kurtarma” amaçlıdır.

Öğrencilere Ne oldu?

Öğrencilerin mahkemesi daha başlarken ilgi çekici hale gelecektir. Öncelikle bu kız öğrencilerin reşit olup olmadıkları meselesi tartışma konusu edilecektir. Gazete muhabirinin anlatımı şu şekildedir: “Bu gün mağdurenin (Madelet) babasıyla görüştüm. Bana kızının nüfus teskeresini göstererek daha 17’sini doldurmadığını, bu işten şimdiye kadar haberdar olmadığını, okulun iyi eğitim veren ve iyi donanıma sahip olduğunu bu nedenle bu okulu tercih ettiklerini belirterek şöyle dedi: “Kızım mektebe girerken Türk’tü. Fakat şimdi kozmopolit olmuş”.... Bunları yana yakıla anlattı”

Cumhuriyet Gazetesinin yorumuna göre; “bunlar 3 seneden beri Protestan olduklarına göre reşit olmadan tanassur etmişlerdir. Ayrıca Laik Türkiye Cumhuriyeti bu tür olayları örtbas etmeyecek, birçok vilayetlerde tebarüz eden bu gibi dini teşebbüslere müsaade etmeyecektir (bu sırada gazetelere sızan haberlere göre Galatasaray Lisesinde de tanassurlaşma vakaları yaşanmıştır). Maarif Vekaleti ne olursa olsun vilayette bir kız lisesi değil, ihtiyaçlara göre daha iyi okullar açacak güce sahiptir.”

Protesto Yürüyüşü Yapılıyor

Bursa’daki tanassurlaşma hadisesi üzerine akşam saatlerinde sayıları 50’yi aşan bir grup öğrenci bir nümayiş düzenlemiş, okul öğretmenlerine karşı hakaret içeren şeyler söylemiş, okulun içine girmek isteyen bu öğrencilere polis engel olmuştur.

Seniha’nın Tekzip Mektubu

Olayın kahramanlarından biri olan Seniha gazetelerde yer alan haberlerden rahatsızlık duyarak Cumhuriyet Gazetesine aşağıdaki tekzip mektubunu gönderir;

“Gazetenizde anlatılan tanassur meselesi hakkında ismimin geçtiği yazılıdır. Ben dini bütün bir Müslümanım. Katiyen tanassur etmedim. Bu olay üzerine mektebi terk ederek ailemin yanına döndüm ve Bursa’da bir Müslüman olarak yaşamak istiyorum. Muhterem. 29 Kanunusani. Seniha ”

Diğer kızlara ne olduğu pek bilinmiyor.

Ancak bu konu Türkiye’nin eğitim, kültür ve siyasi gündemini epey meşgul etmişe benziyor. Konuyla ilgili Fuat Köprülü ve Mehmet Emin (Yurdakul), çeşitli yazılar yazarak görüş bildirmişlerdir.

Bursa Amerikan Kız Koleji birçok ünlünün de öğrenim gördüğü bir okuldur. Bu ünlülerden biri de Osmanlı döneminde Suriye Ziraat Bankası Genel Müdürü İzzet Saltık Bey’in kızı olan ve aynı zamanda Türkiye’nin ilk Jinekoloğu olan Pakize Tarzi’dir.

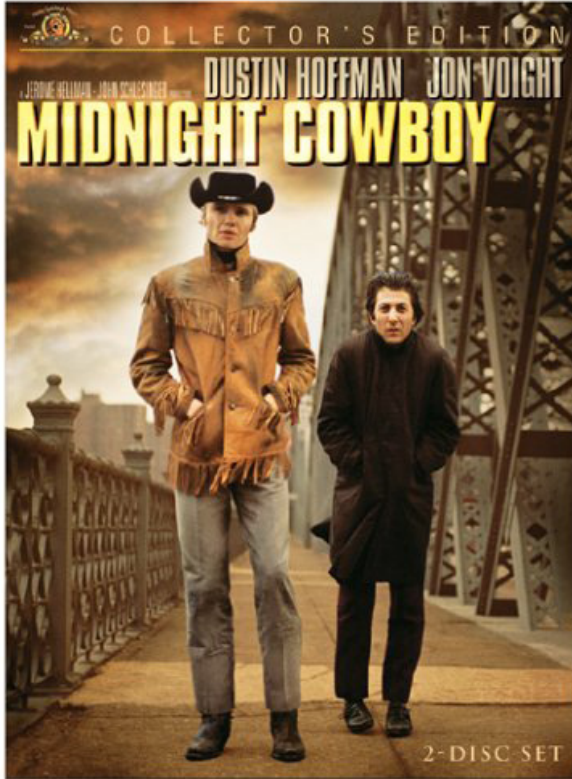
Bursa Amerikan Kız Koleji Edebiyatımıza da Konu Olmuştur

Karaosmanoğlu’nun yazdığı “Sodom ve Gomore” romanının kahramanlarından biri olan Nermin Amerikan Kız Koleji öğrencisidir. Reşat Nuri’nin “Eski Hastalık” romanındaki Züleyha’da Bursa Amerikan Kız Koleji mezunudur. Yine Necmettin Halil Onan’ın “İşleyen Yara”, Müfide Ferit’in “Pervaneler” hep yabancı okullarda okuyanları anlatır.¹

¹ Okumalar için: Pakize Tarzi; Anılar, Özgür Yıldız; Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa’da Teşkilatlanmaları ve Faaliyetleri, Doç.Dr. Necmettin Tozlu; Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar, Toplumsal Tarih Dergisi; Sayı 113. Çeviriler için Ahmet Yüksel’e teşekkür ediyorum.

Bir Rüyanın Sonu
John Schlesinger
Geceyarısı Kovboyu

Amerika bir hayaller ve umutlar ülkesiydi. Avrupa'dan ve Asya'dan açlıktan ve savaşlardan kaçan göçmenler için Amerika *sınırsız* bir yer gibi görünüyordu: Toprak sınırsız, para sınırsız, çalışmak sınırsız, özgürlükler sınırsızdı. Herkes dilediği şeyi yapmakta özgürdü. Bu konuda onları engelleyen bir şey varsa o da kendi sınırlılıklarıydı. Her gün gemilerden inen binlerce insan Batı'ya olan yolculuklarına başlıyorlardı. Western hikâyeleri de aslında Batı'nın hikâyesiydi. Vahşi doğa karşısında Protestan, disiplinli çalışkan ailenin yüceltilmesi sözkonusuydu; vahşi olanı ehlileştirmek ve onu uysal hale getirmekti. Ancak 19. yüzyılın sonlarından itibaren, bu rüya sona ermeye başladı. İnsanlar samanlıkta intihar ediyor, çocuklarını kuyuya atıyor, eşlerini gırtlaklıyor, komşusunun ekinini yakıyor, çıplak soyunup sokaklarda koşmaya başlıyordu. Hapishane veya tımarhane o çok yüceltilen çekirdek ailenin müstakil evinden daha güvenliydi. Bu dönem zenginlik, umut, gösteriş, özgürlük gibi simgelerle anlam bulan Amerikan Rüyası'nın giderek bir karabasana dönüşmesini anlatır. İşte *Geceyarısı Kovboyu* (Midnight Cowboy, 1969) kendimizi tam da bu karabasanın içinde bulduğumuz bir film olarak karşımızda duruyor.

Geceyarısı Kovboyu, Amerikan Rüyası ve onun altında yatan erilliği kovboy miti ile harmanlayarak, 1960'ların sonu Amerika'sının değişen, dönüşen yüzünü açığa çıkarıyor. Yönetmenliğini John Schlesinger'in yaptığı 1969 tarihli bu film bir yandan Amerikan Rüyası'nın nasıl bir kabusla evrildiğini anlatırken, bir yandan da klasik Amerikan mitlerinin geçirdiği metamorfozu sunuyor. Amerikan tarihinin mitleri olan *western* tepeden tırnağa erillik ile örülüdür. Ancak 1960'ların umudunu 1970'lere taşıyamayan Amerikan Rüyası, erkek iktidarın yıkılışını, kapana kısılan erkekliğin iktidarsızlığını müjdeliler.

Doğu'dan Batı'ya Yolculuk

Yolculuk bu sefer Doğu'dan Batı'ya değil, tersinedir. Amerikan Rüyası'nın Amerika'nın kendi içinde ters bir yöne savrulması anlamlıdır. Teksaslı genç Joe Buck (Jon Voight) tam tersi bir istikamette hem de kovboy özentisi olarak Batı'dan Doğu'ya yönelmesi aslında bu rüyanın nasıl tepetaklak olduğunu bize

gösteren bir ipucudur. Bunu destekleyici bir unsur olarak, Joe'nin hayallerin karmakarışık imgelerinde gidip gelmesini görürüz. Belki gerçekte olmayan şeyleri olmuş gibi temenni etmektedir Joe. Batı'ya gider ve New York'da özgürlük heykelinin nerde olduğunu sorar. Dalga geçilir, Özgürlük Heykeli'ni asla göremez ve bulamaz. Joe çok geçmeden düşenin, yolda ölenin öylece ortada kaldığını, kimsenin başını çevirip ona bakmadığını görecektir.

Joe Buck, New York sokaklarında bedenini satar (satmaya çalışır) bu durum bizzat erilliğin de artık bir alışveriş nesnesi halini aldığı gerçeğini gösterir. Bu, sistemin içine düştüğü kuyunun derinliğini ve karanlılığını ortaya koyar.

Çaylak bir jigolo olan Joe içine girdiği bu alışverişin bir parçası olurken, büyük umutlar ile geldiği koca metropol ona istediğini vermez; yattığı kadınlardan para alamaz, hatta onlara parasını kaptırır. Genç bir erkekle birlikte olsa da sinemada, erkek de parasız çıkar. Aç kalır, dışarıda yatar. Görüntüsü ve ortaya koyduğu çizgiromanvari duruşu ile New York sokaklarında şehrin bir kusmuğu gibi dışarı atılır. Amerikan Rüyası ile ilgili reklamları dinlediği radyosu, kovboy şapkası ve çizmeleri ile, karşı konulmaz bir cazibeye sahip olduğunu düşünen Joe Buck sokaklarda sersefil olur, dışlanır, itilir, kandırılır. Tam bu sırada Ricco (Dustin Hoffman) Joe'nun hayatına girer.

Alkolik bir dolandırıcı olan Ricco da, Joe'den çok farklı değildir. Bir ayağı topal ağır aksak yürüyen bu adam harabe, yıkılması an meselesi, bir evde kalır. Hasta olan ve sürekli öksüren Ricco, New York sokaklarında cüzamlı bir hasta gibidir. O da dışlanır, hor görülür, itilir, kakılır. Aynen Joe Buck gibi erilliği iktidarsızlaşmış, bedenini ve duygularını sistemin çarklarına kaptırmıştır. Kendi iktidarsızlığını kovboyluk görüntüsü ile örtbas etmeye çalışan Joe

'nın tersine Ricco bunu hasta ve sakat bedeninde gizlemeye çalışır. Birbirlerine zıt bu iki adam hayata ve şehre tutunabilmek için birbirlerine yardım ederler. Joe'nun kadınlarla para karşılığında beraber olması için ona yardımcı olan Ricco, Joe'nun bedenini kadınlara pazarlar ancak kendi bedeni kadınlar için fark edilmeyecek kadar siliktir. Bu eksiği Joe'nun vücudu üzerinden tamamlamaya çalışır. Her ikisinin de iktidarsızlığı, onlara yeniden güçlü ve eril olmanın düşünüyü kurdurur.

Bir ara Joe'yi giyindirip, jigolo olarak kadınlara hazırladıklarında Ricco bile hayal kurar. Florida'da, herkesin ona baktığı, saygı duyduğu, selam verdiği, yaptığı yemekten yemek için herkesin hazır beklediği rüyasından zoraki bir şekilde uyanır. Bir daha da rüya kurma-

ya cesaret edemez. Az önceki güzelleştirilmiş imgeler üzerine doğru gelir, onu boğar, hapseder. Joe nasıl Kadın Oteli'nden dışarı atılmışsa, o da rüyasından dışarı atılır. Geriye hırsızlık yapmaktan başka çare yoktur. Sakız çiğnemek, etrafa bakınmak ve cinsiyeti ne olursa olsun önüne gelenlerle birlikte olup üç beş dolar kazanmaktan başka çare yoktur.

Ancak kadınlarla beraber olamayan Joe her seferinde baltayı taşa vurur. Paraları tükenen iki adam çareyi Joe'nun Amerikan Rüyası'nı simgeleyen ve geleceğe dair umutlarını dinlediği radyosunu satmakta bulur. Antikacıya satılan radyo, sadece müzik kutusu değildir elbette. Radyo ile birlikte güçlü Amerikan Rüyası rafa kaldırılmış, miladını doldurmuştur. Filmin sonunda Joe kovboy elbiselerini ve çizmelerini attığında ise kovboy mitinin de sistemin ve iktidarın değişimine kurban olur.

Ricco'nun ilginç bir özelliği onu yemek yerken göremeyişimizdir. Gerçekten de Ricco, Joe Buck için yemek hazırlar, bir restorana gider yemek yemek için oturlar ama bir türlü onu yemek yerken, doya doya yerken göremeyiz. Joe Buck'un ona ge-

tirdiği sıcak çorbadan az biraz içse de sonra eli ayağı tutmaz, ter içinde yatağa uzanır. Biraz kendinde olduğu vakitler kahvesi veya bir içeceğini eline alıp sigarayla onu yudumlamayı tercih eder. Doya doya yediği bir tek sahne Joe, Buck ile davet edildikleri partide pirinçten, sandviçten yemesidir. Hatta birkaç yiyeceği zula yapmak isteyip yakalanınca bunun hırsızlık olmadığını söyler. Ricco'nun bu «yiyemez» tutumu salt parasızlığın bir sonucu değildir. Bu hem yiyecek dermanı kalmayışı, hem de Amerikan Rüyasında yer etmiş yeme-içme edimini az buçuk protesto eder görünüşüdür.

D u s t i n Hoffman'ın harika bir oyunculukla canlandırdığı Rico, aslında hayal

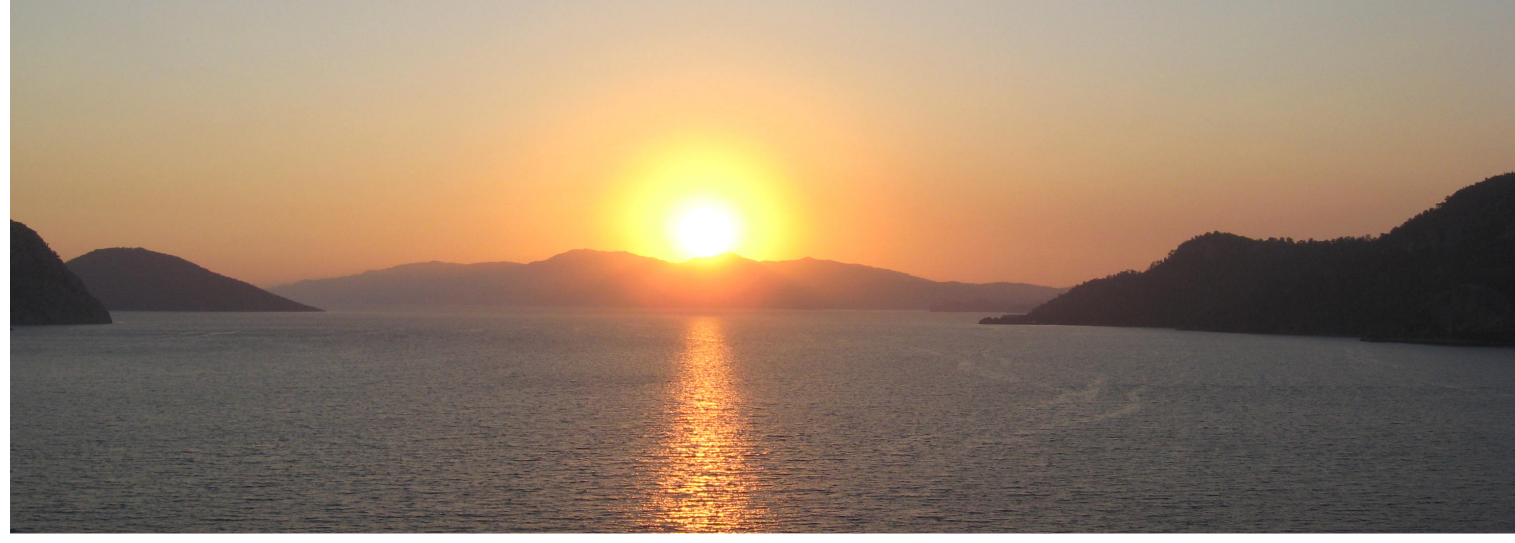
dünyasında yüzen ve sürekli dibe doğru gitmeye başlayan Joe tarafından bile aşağı görülür; çünkü o sağlıklı değildir. “Eksik”tir. Kadınların ilgisini çekmekten uzaktır. Karnını doyurmaktan, üstüne bir şey almaktan uzaktır. Özünde en temel insani gereksinimleri bile karşılanamaz durumdadır. Rico salt fiziksel değil ruhsal olarak kadük, eksik, aksaktır. Filmde Joe ile Ricco'nun yan yana gelişi bir karşıtlık yaratır.

Filmin çarpıcı bir kurgu anlayışı olduğunu belirtmemiz gerek. Gerçekten de aniden zıplayana zamanlar arası geçişler, hayalle kâbusun bir arada geçirgenliği, hızın altında koşturan insanların yarattığı karmaşa, filmin aslında bütünü saran bir kabus havası yaratır.

Filmin sonunda Joe artık ölmek üzere olan Ricco'yu Florida'ya götürmek için uğraşır. Bu Ricco için hayal ettiği ülkeye gitmek iken Joe'nin de gerçeğe yüzleştiği, üzerindeki kovboy elbiselerinden kurtulduğu, yani rüyanın olmadığını artık farkına vardığı bir yolculuk olarak şekillenir. Ricco'nun daldığı sonsuz uyku Joe için hayatın gerçeklerine açılan bir yapı-

ya dönüşür. Ancak buna rağmen film bizi «her şey bir gün güzel olacak» iyimserliğine götürmez. Zira otobüsün içinde ölen Ricco'nun varlığı bir endişe yaratsa da, şoförün dediği gibi «işler yolunda»dır. Otobüs az sonra Miami'ye ulaşacaktır. Bu süre zarfında Ricco yokmuş gibi davranmak en iyisidir. Ancak Ricco oradadır. Ricco'nun kendisi bir karabasan gibi o rüyanın bittiğini çoktan göstermektedir.

Kadınların, eşcinsellerin, bedenlerini mübadeleye soktuğu bu kentte artık erkekler de bu değişimin bir parçasıdır. Amerika ve New York sokakları artık anlatılan hikâyelerdeki gibi kazananların, kısa yoldan zengin olanların mutlu, mesut yaşayanların mekanı değildir. Gençenin yarısında şehresi değişen sokaklar herkesin umutlarını ve düşlerini çalmaya hazırdır. Bu gerçek Amerika'dır.

Tatil tercihinizi değiştirin!

Kendinizi evinizde hissetmeyeceğiniz mekanları seğin!

Karaburun Yarımadası öyle bir yer...

ardicdenizotel.com

Erken Rezervasyon Kampanyası

(Kampanya fiyatı 30 Nisan'a kadar yapılan rezervasyonlar için geçerlidir.)

LOKASYON

Denize 150 m mesafede bulunan otelimizde; 3 suit, 18 standart olmak üzere toplam 21 adet oda, 53 yatak kapasitesi vardır.

ODALAR

Tamamı klimalı ve balkonlu olan odalarımızda; televizyon, banyo, uyardırma servisi, saç kurutma makinesi ve açık büfe kahvaltı hizmeti mevcuttur.

ORTAK ALAN

Otelimizde keyifli vakit geçireceğiniz bahçe ve terasımız bulunmaktadır. Ortak alanlarda ücretsiz Wi-Fi erişimi, çocuk oyun alanı gibi olanaklar vardır.

Ege'nin eşsiz koyu Mordoğan'da bulunan Ardıç Deniz Otel sizlere huzur, temiz hava ve doğal ortamı sunuyor!

Oda Türü ve Günlük/Dönemlik Oda Fiyatı		
Yatak durumu	Oda tipi	1 Gün (Tl.) 7 Gün (Tl.)
Duble Yatak (2 kişi)	Balkonlu-deniz manzaralı	160 1120
Duble Yatak (1 kişi)	Balkonlu-deniz manzaralı	130 910
Duble + Tek Yatak (3 kişi)	Balkonlu-deniz manzaralı	210 1470
Duble + Tek Yatak (3 kişi)	Balkonsuz	180 1260
Suit (Duble+tek yatak +oturma grubu. 4 kişi konaklayabilir.)	Balkonlu-deniz manzaralı	300 2100

Dönem (7 Gece)

Giriş Tarihi	Çıkış Tarihi	
02.07.2017	09.07.2017	
09.07.2017	16.07.2017	
16.07.2017	23.07.2017	
23.07.2017	30.07.2017	
30.07.2017	06.08.2017	
06.08.2017	13.08.2017	
13.08.2017	20.08.2017	
20.08.2017	27.08.2017	

- 0-6 yaş çocuklar ücretsiz. 6-12 yaş % 50 indirimli
- Fiyatlara açık büfe kahvaltı, akşam yemeği ve gün boyu sınırsız çay, kahve, ikram dahildir.
- Belirtilen fiyat, en az bir dönemlik (7 gece) rezervasyonlar için geçerlidir.
- Rezervasyon formu www.ardicdenizotel.com WEB adresinden doldurulacaktır.
- Rezervasyonun geçerlilik kazanması için e-postanıza veya telefonunuza gönderilecek hesap numarasına, oda başına düşen bir günlük ücretin yatırılması gerekmektedir.
- Kampanya dahilindeki oda sınırlı olup, yerleştirme başvuru sırasına göre yapılacaktır.

- Ayrıntılı bilgi için lütfen www.ardicdenizotel.com adresini ziyaret ediniz.